

Flickan och hästen

Bilder från ett hem för särskild tillsyn

Sven Forsling

Flickan och hästen

Bilder från ett hem för särskild tillsyn

Foto: Martin Cejie. Aftonbladet Bild.

Sven Forsling

Författarpresentation

Sven Forsling är psykolog och forskare. Han har varit chefspsykolog för § 12-vården inom Stockholms läns landsting, ledamot av SiS vetenskapliga råd och institutionschef för Stall Frossarbo. 1998 tilldelades han Allmänna Barnhusets Stora Pris för sina insatser för socialt utsatta ungdomar.

Beställes genom Statens institutionsstyrelse SiS
Rapport nr 2/01
ISSN 1403-1558

Förord

Statens institutionsstyrelse, SiS, svarar för planering, ledning och drift av särskilda ungdomshem och LVM-hem. En viktig uppgift för SiS är att följa upp och utveckla vården samt att initiera och stödja forskning inom området.

Flickornas andel bland ungdomsgrupperna i institutionsbehandling har varierat mellan en femtedel och en fjärdedel. Flickornas problematik skiljer också avsevärt från pojkarnas. Placerade tillsammans med pojkarna har flickorna fått begränsat utrymme att bearbeta sin problematik. Stall Frossarbo var en institution som tog emot endast flickor. Sven Forsling var initiativtagare till institutionen och institutionschef under tio år. Stall Frossarbo var hans verk. Där slapp flickorna att jämföras med pojkar. Deras ilska sågs som resurs, inte som närmande mot pojkarnas problembeteende.

Föreliggande rapport, skriven av Sven Forsling, kan ses som ett testamente – Stall Frossarbo finns inte längre som behandlingshem och eldsjälens Sven Forsling är pensionär. I rapporten ges glimtar av verksamheten med tyngdpunkt i vad som hände i mötet mellan flickan och hästen. Sven Forsling har samtalat med ett fyrtiotal flickor som under hans chefstid behandlades på Stall Frossarbo. Intrycken flickorna ger i efterhand är samstämmiga – att bli en bra hästskötare gav vänskap, självförtroende, kunskaper, minnesvärda erfarenheter och mognad.

Sven Forsling har en förmåga att med ord skapa bilder, men han säger själv att övermålningarna varit många innan de slutliga bilderna formulerats. Vi på SiS har med spänning väntat på resultatet. Bilderna har en egen lyskraft som knappast lämnar någon oberörd. De speglar författarens äkta engagemang och kritiska reflekterande förmåga på ett levande sätt. Vi kan alla lära oss mycket av denna rapport som är frukten av samlad kunskap och erfarenhet från ett långt liv som behandlare och forskare.

Sture Korpi
Generaldirektör

Vera Segraeus
FoU-direktör

Innehållsförteckning

Förord	3
En ”bildutställning” om människor och hästar i tvångsvård	5
Bild 1 ”Den andre rövaren”	7
Bild 2 Kan värstingen bli värre? och Värstingflickor finns de?	9
Bild 3 Tankar kring Stall Frossarbo	13
Bild 4 Förslag från ett forskningsseminarium	17
Bild 5 Tvångsvård och personliga val	21
Bild 6 Parallellprocesser i ett enda stort bredband	25
Bild 7 Att finnas i olika världar och ändå vara lika	27
Bild 8 Att lära om häst	31
Bild 9 Undervisningen	47
Bild 10 Flickan och hennes häst	51
Bild 11 Forskaren och praktikern	59
Bild 12 Att se svaren	65
Bild 13 Den stora världen	77
Bild 14 Flickornas hästminnen	79
Bild 15 Att minnas tiden med hästen	85
Bild 16 Utlandsresorna	91
Bild 17 Att lämna sin häst	95
Bild 18 Att minnas Stall Frossarbo i ord	99
Bild 19 Flickan och hästen. Teori och magi	101
Bild 20 En bro för framtiden	109
Bild 21 Vid vägs ände	113
Referenser	115
Bilaga:	118
Fakta till bild 2	118
Fakta till bild 10	123
Fakta till bild 11	129
Fakta till bild 12	130
Fakta till bild 20	131

En ”bildutställning” om människor och hästar i tvångsvård

Sommaren 1999 hade Peter Dahl en samlingsutställning på Waldermarsudde i Stockholm. I ett rum visades en video. Där kunde vi följa hur en av Peter Dahls målningar blev till. Bilder togs efter varje dags arbete, och den slutliga målningen kom att dölja många andra målningar. Plötsligt fick de andra tavlorna på utställningen ett nytt innehåll. Varje tavla kom att bära på en hemlighet. Den bestod av många versioner, men den visade bara upp en. Det var den bild som Peter Dahl ville att vi skulle se. Men vad var det vi inte fick se? Hur såg alla de andra ut? Varför fick de inte en chans? Kunde vi lita på att Peter Dahl hade valt rätt?

Det är inte tavlor som jag nu själv skall måla, men med ord vill jag skapa bilder som berättar om livet på en institution för tvångsomhändertagna ungdomar. Det är ett hem för särskild tillsyn, ett § 12-hem. Det heter Stall Frossarbo. Namnet kommer från gården. Den ligger i ett milsvitt skogsområde norr om Uppsala. Men detta skall handla om dagens Stall Frossarbo och framför allt om ungdomarna och hästarna i gårdens stall. Ungdomarna är mellan 15 och 22 år. De är alla flickor. Åren är 1987 fram till 1999.

Mina bilder kommer också att visa det jag *vill* visa. Övermålningarna har varit många. Många är också speglingarna och utkasterna som aldrig har kommit längre än till skissblocket. Precis som Peter Dahl vill jag försöka att berätta något. De slutliga bilderna behöver inte vara de vackraste. Det är inte tekniken som skall visas upp, utan innehållet som skall lysa igenom. Peter Dahls videotavla var i vissa stadier slående vacker men det var inte det slående vackra Peter Dahl ville visa. Det var något annat. Därför målades det vackra över. Jag vill att mina bilder skall visa något som jag har sett och som jag vill berätta om, och jag vill heller inte försköna. Men det är en berättelse som är svår att fånga. Jag har bara mina ord och mina bilder och de är alltid förenklingar. Det är lätt att gripas av förenklingar och se dem som hela verkligheten. Men verkligheten är alltid så mycket mer. Verkligheten är också allt det som vi inte ser, vill se eller vågar se. Men att fånga något av verkligheten kräver en förenklad bild. Annars försvinner detta något i det starka bakgrundsbruset. Men paradoxen finns där. En fångad bild skymmer alltid en annan bild.

I bilagan finns fakta till ”bilderna” 2, 10, 11, 12 och 20.

Min utställning är inte en samlingsutställning men den har ett tema. Den vill försöka fånga det som sker mellan en vilsen flicka och en travhäst. Det som sker tycks ibland nästan magiskt. Det magiska är inte lätt att fånga. Det är som att jaga solkatter.

Innan jag satte punkt för den sista bilden, deltog jag i ett forskningsseminarium i Umeå kring mitt arbete och min dubbla roll som praktiker och forskare. Jag hade satt titeln på seminariet till *Med forskaren på efterkälken och med praktikern som*

dragare. Doktoranderna var unga och engagerade. De gav mig ett gemensamt råd. Låt forskaren sitta med på kälken men låt praktikern dra och visa vägen. För vem ville praktikern visa sina bilder, undrade de. Jag svarade att det var för personal och forskare inom ungdomsvård, för ungdomar som håller på att bli vuxna och för hästar som löper risk att bli hamburgare. Men var detta inte väl ofokuserat? Jag blev tvungen att hålla med. Jag gjorde ett förtydligande.

Jag vänder mig till forskare inom ungdomsvården och till ungdomar som håller på att bli vuxna. Men framför allt vänder jag mig till Dig som arbetar eller vill arbeta tillsammans med tvångsomhändertagna ungdomar. Du får bli mitt fokus. Jag vill ställa ett speciellt krav på Dig. Du får inte ha på dig mörka glasögon. Du måste ha chansen att se solkatterna och ljuset som kommer från dem. Min utmaning är att återskapa det ljuset och få Dig att fångas av det. Kanske vill Du då själv börja fånga solkatter. Jag är inte säker på att jag kommer att lyckas, men jag vill försöka. ”Ljuset finns redan där”, sa Moa Matthis till mig, en av författarna till boken *Över alla hinder*. ”Du har redan allt. Det är bara att låta flickorna berätta.”

Men som så många berättelser, börjar även den här för länge sedan.

Bild I

”Den andre rövaren”

Detta är utställningens första bild. Om det är berättelsens riktiga början är svårt att avgöra. En början har alltid något före. Men detta är i alla fall en start och det är en start som börjar med ett slut.

Jag skulle vara med på ett sista möte med mina institutionschefskollegor innan min pensionering. Jag hade ombetts att göra en personlig betraktelse över de ungdomar som jag hade mött under mina år inom tvångsvården. Det hade blivit nästan fyrtio år. Tyckte jag inte att ungdomarna nu för tiden var mer sjuka och störda än tidigare? Och kunde jag beskriva detta på något sätt?

När jag ett par dagar före konferensen gick igenom vad jag ville säga, dök plötsligt ett gammalt minne upp. Det var starkt och klart som gamla minnen ibland kan bli. Jag tror inte att detta minne hade gjort sig påmint, sedan det en gång lades i ett av de låsta minnenas arkiv.

Jag var sex år. Jag skulle fylla sju och jag skulle börja skolan. Det var inskrivning. Min mor var med. Vi hälsade på min fröken. Hon var en gammal dam med vetebrödsarmar, grått hår och snälla ögon. Hon hette fröken Vigård. Jag bockade och min mor sa: ”Det här är Sven. Han sitter inte alltid stilla och han kan glömma bort sig. Men uppför han sig inte har Fröken Vigård rätt att aga honom.” Det skall nog inte behövas”, sa fröken Vigård.

Jag kommer inte så noga ihåg ifall fröken Vigård tyckte att hon någon gång behövde slå mig. Jag tror inte det. Det jag däremot kommer ihåg är hennes morgonbön. Varje skolmorgon började med en bön men också med en berättelse. Fröken Vigård talade om Jesus. Det var fantastiska berättelser och Jesus, honom kunde Du verkligen lita på. Så kom våren och vi närmade oss påsken. Jesus och två rövare spikades upp på kors. Jesus säger till en av rövarna att i kväll ses vi i himlen. Men han glömmer den andre rövaren. Jag blev upprörd. Alldeles het om kinderna. Detta måste vara ett misstag. Jag ville räcka upp handen och säga till. Men jag vågade inte. Jag hade räckt upp handen dagen innan och det jag då hade sagt var så dumt att hela klassen hade skrattat. Jag ville inte bli utskrattad igen. Jag vågade inte. Jag såg mig om i klassen. Var det ingen annan som också förstod att detta var fel? Men det var ingen annan som reagerade. Jag var upprörd över den andra rövarens öde. Han hade ju redan fått sitt straff, och det var ett hemskt straff. Han hade fått spikar slagna genom kroppen. Men då måste väl han också få komma till himlen. Vad var det annars för mening med straffet?

På kvällen när min far kom hem från arbetet kunde jag inte låta bli att fråga honom. ”Vi talade om Jesus i dag i skolan”, sa jag. ”Vi talade om när han satt på

korset. Men var det inte något konstigt med det han sa till rövarena?" Då svarade min far att det tyckte han också. Jag kom ihåg hur glad och lättad jag blev. Jag var inte helt dum. "Visst var det konstigt", sa min far, "att Jesus skulle möta den gode rövaren i himlen redan till kvällen. Vi vet ju att han stod upp först på den tredje dagen och att det tog fyrtio dagar till innan han for upp till himlen. Där har det blivit ett fel i bibeln." Jag sjönk liksom ihop. Men jag frågade inget mer. Jag var besviken på Jesus.

På kvällen i sängen förstod jag plötsligt hur det hela hängde ihop. Min far hade ju själv sagt det. Bibeln kunde ha fel. Hade det blivit fel en gång kunde det lika gärna bli fel en gång till.

Det var självklart att Jesus hade sagt till den andra rövaren att Du hänger naturligtvis också med. Vi ses alla tre i himlen i kväll eller om kanske fyrtio dagar. Tiden är inte det viktigaste. Det viktigaste är att vi ses i himlen. Självklart hade Jesus sagt så. Men korsen var så HÖGA. Det var inte lätt att höra allt som sades där uppe.

Det var ju ingen dålig tolkning för att försöka få det obegripliga begripligt. Men jag hade kanske ändå mina tvivel eftersom jag gömde mitt minne. Eller var det kanske minnet av min feighet?

Jag berättade det här för mina kollegor. Detta fick belysa, inte en eventuell förändring hos de ungdomar vi arbetar med, utan mer det konstanta, den problematik vi ständigt tycker att vi ser. Redan kring år noll hade vi dessa olyckliga förlorare. Hur många gånger har vi inte hört på våra institutioner hur nya elever skroderar om sin egen betydelse, om alla sina kompisar och om alla som kommer att höra av sig, hur omtyckta de är. Men ingen hör av sig. Ingen bryr sig. Men ändå hoppas de. Ändå vill de tro att det är sant. De vill ständigt visa hur populära de är, ständigt få skratten på sin sida. De sitter uppspikade på kors, ditnaglade av sina knarkarkompisar, ändå är det dem de vänder sig till, det är till dem de ropar från korsen.

Uppmärksamma oss, visa att vi finns. Det finns inga andra som ser oss. Håll våra illusioner levande. De är de enda vi har när vi dör.

Den andre rövaren kunde vara en av våra ungdomar. In i det sista missade han sina tillfällen. Han klantade till det för sig. Han blev drabbad utan att förstå något. Han lyckades missa himlen trots att det egentligen inte fanns mycket annat att välja på. Han är som våra ungdomar, sedd men ändå inte sedd. Förlorarna är det inte många som ser.

En av institutionscheferna är också pastor. Vid morgonfiket dagen efter sa han: "Jag har knappast kunnat sova i natt. Jag har hela tiden tänkt på den andre rövaren. Här har jag gått en hel prästutbildning, men aldrig brydde vi oss om den andre rövaren. Du har rätt, våra ungdomar blir lätt osedda." Men våra ungdomar är också så mycket mer. Många gånger är de bara vilka ungdomar som helst. Men det ser vi inte. Vi ser lätt bara det distanslösa hos dem, det ytliga och manipulerande, det stöddiga och provocerande, det sköra och inåtvända.

Bild 2

Kan värstingen bli värre? och Värstingflickor finns de?

Den första värstingen gjorde sin entré på den sociala arenan någon gång 1987. Han beskrevs som en utagerande, smart och kriminell kille, som gjorde socialtjänsten till åtlöje. Denna värsting blev ingen dagslända. "Värsting" blev snabbt integrerat i Svenska Akademiens ordlista. Ord och begrepp påverkar naturligtvis tankar och föreställningar. Av alla mer eller mindre lyckade begrepp inom den tyngre institutionsvården var nog värsting ett av de mindre lyckade.

Rent språkligt är det alltid problematiskt att använda begrepp som till sin innebörd är extrema, speciellt då vi vill belysa skeenden och förändringar. Kan en värsting bli värre? Kan värre vara värre än värst? Måste vi ta till den amerikanska modellen av överansträngda effektord som super, extra och maxi. När får vi den första megavärstingen? Dessa etymologiska funderingar kan kanske mest ses som kuriosas. Men själva benämningen värsting kan för vissa ungdomar bli något av en självuppfyllande profetia. Säg den pojke på ett § 12-hem som inte vill betraktas som smart och tuff, helst smartast och tuffast. Det som från början avsåg några få ungdomar blev snart ett samlingsbegrepp för alla.

Den kanske tråkigaste effekten av värstingbegreppet var att det gav en bild av en liten homogen grupp och det leder lätt till krav om lika åtgärder och insatser. Men hur homogen var och är då denna grupp?

Då ansvaret för de statliga ungdomsvårdsskolorna övergick till landsting och kommuner i januari 1983 startade vi i Stockholms län en kontinuerlig och systematisk beskrivning av de äldre skolbarn och ungdomar som passerade landstingets akut- och utredningsavdelningar. Denna målgruppsbeskrivning var ett direkt resultat av den vårdresursplanering som föregick institutionsplanen för åren 1983–84. Det krävdes en kontinuerlig målgruppsbeskrivning för att kunna planera och utforma institutionsvården. Det var många frågor som måste ställas, som till exempel vilka behandlingsbehov som fanns, hade vi adekvata resurser, vilka var effekterna av våra behandlingsåtgärder.

Resultaten från de första åren redovisade jag i rapporten *444 Stockholms ungdomar i kris* (1987). I bilagan hittar du ytterligare resultat från denna undersökning.

Ungdomarna bedömdes i olika variabler. Några var bara rena beskrivningar som kön och ålder medan andra försökte sig på mer komplexa bedömningar av ungdomarna. Bedömningsvariablerna kunde vara mer eller mindre av något. Men variablerna kunde också vara olika former av något. Ta exempelvis variabeln "Kontaktsätt". Det finns olika sätt att ta kontakt på.

Fördelen med en undersökning som bygger på många faktiska uppgifter och där bedömningarna bygger på konkreta beskrivningar och inte bara på ett allmänt tyckande, är att du får en bättre och tydligare bild av det Du vill beskriva. Ungdomarna blir kanske inte alltid sämre? Hur beskrevs då de 444 ungdomarna som kom till Stockholms akut- och utredningsavdelningar?

Beskrivningarna i variablerna varierar stort. De psykologiska bedömningarna varierar över hela skalan. Mycket är mörkt, men mycket är också vanligt och åldersadekvat. Ungdomar i kris kan i långa stycken beskrivas som vilka vanliga ungdomar som helst. Inom tvångsvården är det lätt att vi glömmer det. Men vi ser i bilden också en klar skillnad mellan de tvångsomhändertagna ungdomarna och de andra. De tvångsomhändertagna ungdomarna har det mycket tommare omkring sig. De har få som bryr sig om dem. De har just inga att vända sig till och de som finns har det många gånger svårt själva.

Det finns ytterligare en stor skillnad. Det gäller flickorna. De är färre och de är förminskade. De syns knappast. De som syns bäst av dem är de unga flickorna. Bland dem finns det fler som skriker och slåss och protesterar. De äldre verkar ha givit upp. Det verkar inte finnas mycket hopp för dem. De har ingenstans att gå och ingenting är deras.

Det finns ännu en del ungdomar som inte tycks ha någonstans att gå. De faller ner i ett stort svart hål. De har olika skyltar på sig. På dem står det: Psykotiska, bisarra, sköra ungdomar och Gravyt relationsstörda, utagerande, aggressiva pojkar. Några av pojkarna ler vänligt när de faller. På deras skylt står det: Kriminella, ”smarta” pojkar.

Det är ungefär 10 procent av alla ungdomar som rasar ner i det svarta hålet. De får ingen hjälp alls. Några har kallat den här undersökningen för *Tio-procentarna*. Undersökningen är från 1986.

Varför tar jag då med en så gammal undersökning? Jag tar med den därför att jag vill ge ett tidsperspektiv. Utan ett sådant perspektiv är det lätt att tro att alla tankar är nya och alla deppiga resultat är de mest deppiga någonsin. Därför är all form av historia viktig. Målgruppsbeskrivande undersökningar blir snabbt omoderna. Det är som med dagstidningar. Gårdagens tidning kan kännas gammal och ändå är den bara en dag gammal. Jag har en käpphäst för att belysa detta.

I mitten av sjuttioåret gjordes en stor och kvalificerad kartläggning av narkotikamissbruket i Sverige, den så kallade UNO-undersökningen. Nu skulle vi äntligen få en klar bild av narkotikans utbredning bland de unga. Några månader efter det att utredningen hade presenterats deltog jag i en debatt om ungdomsproblem. Jag hänvisade till UNO-undersökningen. Men det gillades inte. ”Det var då”, sa min opponent. ”Nu är läget något helt annat och mycket värre.” Det är ett svårt argument att bemöta. Det kan naturligtvis vara helt rätt. Men det behöver inte vara det. Denna händelse har dock gett mig ett argument då det gäller undersökningar av den här typen. En målgruppsbeskrivning bör helst fungera som en gammal arbetshäst. Den skall säv-

ligt dra på. Den skall aldrig stanna. Resultaten skall alltid vara färska och de skall alltid kunna jämföras med gamla resultat. Det sista är inte det minst viktiga. Det är det som gör det möjligt att börja tala om historia och det är då som vi kan börja få lite hyfs på tillvaron. ”444” var en sådan ardennerhäst, en ständigt pågående målgruppsbeskrivning. Den blev en trogen arbetskamrat ända fram till 1996 även om den drog färre lass de sista fyra åren. Men nu har andra hästar tagit över och med annan utrustning. Men fortfarande är det viktigt att jämföra dagsverken och att de nya ständigt läggs till de gamla. Det är först i en bild med djup som det går att hävda att ungdomar bara blir värre.

Tioprocentarna döptes till värstingar och snart var alla tvångsomhändertagna ungdomar värstingar. Samhället reagerade genom att omorganisera. Självt skrev jag rapporterna *Blir värstingen värre?* och *Värstingflickor finns dom?* Dem hittar Du också i bilagan. I *Blir värstingen värre?* försöker jag driva med både ordet värsting och våra beslutsfattare för deras val att åter lägga tvångsvården under ett statligt huvudmannaskap. Genom att alltid omorganisera då något blir svårt, spolrar vi ständigt ut barnet med badvattnet. Rapporten kom 1990.

I dag tio år senare reagerar jag inte nämnvärt på ordet värsting. Värsting har som alla skarpa ord gnagts av tidens tand, och är numera ett ganska runt och välanpassat ord. Det är inte lätt att behålla skärpan när det finns årets värstingbil och Farmors värstingkakor. Ord förändrar färg genom åren. Men kvar står invändningen; ett samlande ord som ”värsting” förenklar tanken och kan leda den fel. Den kan leda till kravet på förenklade lösningar på en problematik som är allt annat än enkel.

Vandrar vi framåt från åren 1983 till 1991 är de ungdomar vi möter de samma. De beskrivs på samma sätt. Värstingen har inte blivit värre, och flickorna, de fortsätter att komma i kläm. Ledsnad tar sig fortfarande många olika uttryck. ”Målgruppen” är inte homogen.

Värstingbegreppet spreds för en tid också över till de tvångsomhändertagna flickorna. De förväntades nu vara hårda och självsäkra gangsterdrottningar som inte gick undan för någon. Gangsterdrottningarna var dock få. Flickorna skiljde sig fortfarande från pojkarna. De fortsatte att vända sin ledsnad inåt, de fortsatte att hänga med på pojkarnas villkor, de fortsatte att uppmärksammas sent och behandlingsalternativen var dåligt anpassade till deras behov. Det fanns inga värstingflickor. Det fanns bara flickor som hade haft det värst.

Vi fortsätter vår vandring genom tiden. Nu är det åren 1992 till 1996. Men det är egentligen inte mycket som förändras. Det är bara nya namn. Men annars är allt sig tämligen likt. Det betyder inte att det är en ljus bild. Det har den aldrig varit. Men det mörka är mörkt tillräckligt. Det behövs inte några ytterligare skuggningar. Det är mörkt nog. Det samma gäller när vi är på väg in i ett nytt årtusende. De sista beskrivningarna presenteras i dagspressen som alarmerande. Flickornas situation är fortfarande värst. Vart är vi på väg någonstans? Var ska det här sluta?

Men det är samma alarm som ljud för sjutton år sedan. Den fråga som tidsvand-

ringen väcker är inte så mycket "Vart är vi på väg"? utan mer "Är vi över huvud taget på väg någonstans?"

Det finns ytterligare en fördel med att ha tillgång till en ständigt rullande målgruppsbeskrivning. Den ger Dig en spegelbild av det Du håller på med och den spegelbilden kan göra det lättare för Dig att upptäcka allt klokt som Du har tänkt men som ändå blev fel. Jag hade ingått i den vårdresursplanering som föregick Stockholms läns landstings övertagande av tvångsvården från staten. Jag hade talat varmt för att vi nu bara skulle ha samkönade institutioner i den nya organisationen. Efter många år på pojkinstitutioner tyckte jag att det skulle kännas "som vårvindar friska" att äntligen få in hela mänskligheten i vår instängda värld. Men det visade sig att vårvindarna bara kom till pojkarna. För flickorna var det fortfarande vinterkyla. Verkligheten uppförde sig inte som den borde. Flickorna för illa. De kunde utsättas för våld och de kunde bli sexuellt utnyttjade och flickorna lyssnade mycket mer på pojkarnas behov än de lyssnade på sina egna. Detta på ett ställe där de själva skulle och borde vara fredade och lyssnade till. Mina fakta var tydliga. Vi måste öppna ett § 12-hem för bara flickor, eller ett § 12-hem där flickorna åtminstone var i psykologisk majoritet så att de fick chansen att ta vara på sig själva.

Det var inte lätt för en del politiker att ta beslutet att öppna en ny flickinstitution. Framstegen hade uteblivit. Var detta en återgång? Men fakta var alltför påträngande, och den 16 juni 1987 fattades det definitiva beslutet att starta Stall Frossarbo som ett försök under tre år. I klubbrummet på Stall Frossarbo hänger det ett kort av en kvinna som gör V-tecknet. Hon var ordförande för Nordvästra Omsorgsområdet 1987. Tillsammans med sin vice ordförande hade hon lyckats vända en negativ opinion bland den styrande politiska majoriteten. Stall Frossarbo var inte längre bara en idé. Stall Frossarbo hade blivit en del av verkligheten. Den 4 oktober 1987 kom den första eleven.

Innan Du tar Dig an bilderna från Stall Frossarbo ge Dig tid att studera ännu några bakgrundsbilder. Då får Du förhoppningsvis ut mer av häst- och flickbilderna.

Bild 3

Tankar kring Stall Frossarbo

Stall Frossarbo blev det slutliga förverkligandet av en gammal dröm. Drömmen hade funnits där i många år. Under åren 1967 till 1970 hade jag haft ett stall med hästar på en institution. Det var på ett nyöppnat skolhem för flickor i regi av Stockholms barnvårdsnämnd. Det hette Lövsättra skolhem och låg i Vallentuna.

Tanken bakom hemmet var en tanke före sin tid. En av tankebärarna var Bengt Petersson och tanken var ungefär denna: Varför skall Stockholms stad sända iväg några av sina ungdomar till ungdomsvårdsskolor, drivna av staten och spridda över hela landet? Borde inte Stockholm med alla sina resurser klara av att ge sina egna ungdomar något vettigt "hemmavid"? Lövsättra skolhem ville vara ett sådant vettigt hemmavid. Sexton år senare skulle denna tanke under en period vara allmänt vedertagen. Januari 1983 trädde den nya socialtjänstlagen i kraft. Under elva år kom kommuner och landsting att vara huvudmän för den tyngre institutionsvården, de så kallade § 12-hemmen eller hemmen för särskild tillsyn.

På Lövsättra hade jag en tjänst som psykolog. Jag drev stallet under tre år som mitt eget privata komplement till institutionens miljöterapeutiska arbete. Dokumentation finns i amerikanska travförbundets tidskrift Hoof Beats, oktobernumret från 1968.

Men första gången jag beskrev tankarna om det som en gång skulle bli Stall Frossarbo, var i USA 1962. Jag hade blivit fil kand och biträdande psykolog. Under ett år studerade jag kriminologi vid ett amerikanskt universitet, University of California i Berkeley utanför San Francisco. Jag var Fulbrightstipendiat och ville förlänga min USA-vistelse. Jag ville lära mer om hästar. Jag hade fått ett erbjudande att arbeta som lärling för Delvin Miller, en av Amerikas ledande travtränare. Men som Fulbrightstipendiat krävdes det ett speciellt tillstånd för att få stanna ytterligare tid i USA.

På ett forskningsseminarium berättade jag om min dröm. Den bärande tanken var att spränga det traditionella terapeutiska rummet. Jag hävdade att det terapeutiska rummet var låst av terapeuten, låst av den terapeutiska metoden, låst till en bestämd tid och till ett avgränsat rum, och med en klient låst i sitt sätt att reagera. Antalet möjliga klienter var dessutom klart begränsat. Tanken var att hitta en form där även de vrånga och utagerande kunde få vara med, de som inte ville, de som bara sabade men som ändå behövde. Tanken var att som terapeut dra på sig blåstållet och i mitt fall få arbeta med ungdomar och hästar. Terapin skulle vara allt det levande som hände mellan terapeuten, ungdomarna och hästarna och där testningar och tolkningar kom naturligt och där tilliten blev genuin. Jag ville starta ett behandlings-

hem, som samtidigt var en skola och ett tävlingsstall. Men för det krävdes att jag hade mer hästkunskap. Därav min önskan att få arbeta i ett professionellt travstall. Dessutom tyckte jag att det skulle bli roligt att få arbeta i ett amerikanskt travstall. Men jag vet inte om jag framförde det som ett argument. Jag tror inte det.

Jag fick en förlängd vistelse i USA. Jag arbetade som hästkötare och lärling hos Delvin Miller. Vi kom att tävla längs hela östkusten och på vintern tränade vi hästar i Florida. Delvin Miller kom att bli en av Stall Frossarbos "gudfäder".

Läraren på mitt forskningsseminarium 1962 hette Richard Blum. Han blev sedan USA:s representant i en av FN:s narkotikakommissioner, han blev författare till ett stort antal fackböcker men också till ett par skönlitterära verk. Det var hos samme Richard Blum, men nu i Stanford, där han hade blivit professor, som jag ännu en gång på ett forskningsseminarium presenterade mina gamla hästdrömmar. Året hade blivit 1986. Mycket var sig likt, och mycket var nytt. Jag talade återigen om att spränga det terapeutiska rummet. Men nu syftade jag på § 12-hemmen. Jag tyckte att de allt för mycket hade stelnat i regelverk och kontroll. På konferenser kunde det talas i timmar om hur eländiga ungdomarna var och om hur detta elände skulle bemötas. Trots att personalen genom åren hade blivit allt fler, tycktes tiden tillsammans med ungdomarna bli allt kortare och mötet med ungdomarna sämre.

Det är inte lätt att måla en dröm. Färgerna i en dröm varierar med ljuset. Årstiderna har olika ljus. På våren kan ljuset vara skimrande och starkt, på hösten vemodigt och tvekan. En dröm har också rötter. Djupa rötter ger mer färg till drömmen än ytliga. Men vilka är färgerna?

Varför hästar? "Det vet man väl att flickor och hästar hör ihop". Hur vet man det? Jag valde inte hästarna för att de var passande till ett flickalternativ. Jag valde hästarna därför att här fanns något som jag kunde dela med mig av och som jag tyckte om. Stall Frossarbo kunde lika gärna ha blivit ett pojkalternativ. Men nu var det flickornas behov jag ville möta.

Jag minns pojkarna från Bärby ungdomshem som var med och byggde stallet på Frossarbo. Jag minns hur stolta de var över att stallet blev så fint och också hur spännande det var när de första hästarna kom. "Hur tankar man den här?" "Var sitter gasen?" Jag minns också deras ögon efter den första åkten och de blyga klapparna som hästen fick efteråt. Stall Frossarbo kunde också vara ett pojkalternativ.

På forskningsseminariet räckte det med att berätta att i Sverige var hästsporten stor och att travsporten var en av de största publiksporterna. Den gav många arbetstillfällen för utbildade hästkötare, men utbildningstillfällen var få. Om dessa var det dessutom hård konkurrens. Hästen var i Sverige ett djur med hög status. Jag berättade att för många ungdomar var det något ouppnåeligt att få lära och arbeta med hästar. Det var för de privilegierade. Vi får komma ihåg att detta var 1986. Det har hänt en del sedan dess. Bland de första årens elever på Stall Frossarbo var det många som inte hade haft någon kontakt med hästar tidigare. De hade läst om hästar och de hade bilder av hästar ovanför sängen men de hade inte sysslat med hästar. De sista årens elever hade alla någon gång ridit. Men nu var det 1986.

Jag hade inför forskningsseminariet skrivit ner i stolpar allt det jag ville att Stall Frossarbo skulle bli och vara. Jag ville pröva och forska men framför allt ville jag pröva och ställa frågor, där frågorna var det viktiga och inte sätten att hitta svaren. Alltför ofta hade jag blivit varse att det i psykologisk forskning var metoderna som dikterade frågorna och inte tvärt om. Nu skulle de viktiga frågorna ställas även om forskningen blev haltande. Det var frågor som jag tyckte var viktiga. Därför gjorde jag dem till påståenden.

På den första stolpen stod det: **Vi missar våra ungdomars styrka**

På den andra stolpen stod det: **Det är möjligt att starta och sedan fortsätta tvångsbehandling utifrån ett återkommande personligt val hos eleven**

På den tredje stolpen stod det: **Det går att driva en tvångsinstitution med en liten personalgrupp där du själv skapar reglerna och där parallellprocesserna blir som en enda stor motorväg**

På den fjärde och femte stolpen stod frågor. Jag var nämligen osäker på svaren.

På den fjärde stolpen stod det: **Att få kunskap om hästar – kan det vara ett sätt att få kunskap om sig själv?**

På den femte stolpen stod det: **Kan relationen till en häst vara till hjälp för en vilsen elev?**

Bild 4

Förslag från ett forskningsseminarium

På forskningsseminariet försökte jag först utveckla mina tankar om ungdomars styrka.

Vi stirrar oss lätt blinda på ungdomarnas eländesdiagnoser. När de sedan inte ställer upp på oss eller det vi har att erbjuda, lägger vi gärna till lite mer av elände till diagnosen. Behandlingsutrymmet krymper. Behovet av kontroll blir större. Ändå är det styrkan som är det mest fantastiska hos våra ungdomar. Hur många gånger har jag inte läst en journal om en elev och sedan tänkt: "Vore det jag skulle jag banne mig inte gå upp ur sängen på morgonen. Jag skulle ligga kvar under täcket." Hur många gånger har jag ändå inte mött denna elev som både var gåendes och hade ork att slåss?

Jag försökte illustrera med ett exempel. Jag berättade om ett möte med en amerikansk pojke då jag studerade i Berkeley 1962. Han var 19 år. Han satt på San Quentin. Jag fick som kriminologistudent vara med på ett korrektionsmöte. Nittonåringen hade suttit isolerad i 20 dagar. Anledningen var att han hade varit oförsämrad och med ord hotat en vakt. Enligt lag fick isolering inte vara längre än 20 dagar. Nu hade han släppts ut till korrektionsmötet.

Hade bestraffningen haft effekt? Skulle nittonåringen be om ursäkt? Fängelseofficeren som ledde mötet förklarade både vänligt och ingående det olämpliga i att hota en vakt och han bad om en förklaring och en ursäkt. Nittonåringen svarade att vakten hade uppfört sig som ett svin. Det var vakten som skulle be om ursäkt, inte han. Fängelseofficeren fortsatte då att förklara, och fortfarande mycket vänligt, att bad nittonåringen inte om ursäkt skulle han få ytterligare 20 dagars isolering. Förstod nittonåringen att det här skulle upprepas ända tills ursäkten kom? Nittonåringen förstod och han åkte tillbaka in i isoleringen. När han reste sig upp för att föras ut sa fängelseofficeren till mig: "Titta noga, sådana här genomrutna bastarder lär ni inte ha i Sverige. Men hos oss finns det gott om dem. Nu förstår du vilket helvetes jobb vi har". Nittonåringen tittade på mig. Det var en oerhört intensiv blick, med oerhört mycket hat och oerhört mycket förakt. Där fanns det styrka!

Jag sa att jag ville driva en institution där det egna valet, och inte diagnosen avgjorde om en elev placerades där. Jag ville betona styrkan och lämna bristerna. Allt för ofta tyckte jag att vår egen oförmåga att bistå fick oss att förstora bristerna, mer som ett alibi för vårt eget misslyckande än som ett faktiskt förhållande. Mitt påstående kunde göras till en fråga. Hur stark är styrkan hos de mest eländiga? Mitt påstående var att den styrkan var mycket starkare än vi tror.

Jag fick följande råd av mina amerikanska forskarkollegor: "Ger du dig på det

halsbrytande att göra en dualism av styrka och diagnos, för att visa på styrkans betydelse i diagnosen, vill det till att styrkan blir tydlig i ett tidigt skede i behandlingen. Det är bara då som du kan visa om styrkan finns där. Enligt "eländesdiagnosen" bör den då fortfarande vara svag. Men frågan är om det inte är en solkatt som du försöker fånga, "to chase a sunbeam", att det hela bara blir en semantisk villa?" Jag tyckte om bilden av att försöka fånga en solkatt. En solkatt är ljus och en solkatt försöker du fånga med ett leende.

Mina amerikanska kollegor framförde också att det borde finnas någon form av återkommande test på Stall Frossarbomodellens hållfasthet, där alla skulle vara med: hästar, flickor och personal, nya och gamla. Tanken var att sätta ungdomarna i en situation som krävde mycket av dem. De skulle utsättas för en hård arbetspress men de skulle också ingå i en gemenskap där tillfälle gavs att testa deras lojalitet och ork att ställa upp. Jag berättade att jag i utbildningsprogrammet hade tänkt att lägga in studie- och tävlingsresor till utlandet. Dessa kunde göras årligen. Resorna skulle dessutom alltid innebära minst två färjeresor med möjlig tillgång till billig sprit. Jag hade tänkt mig ett intensivt program under dessa resor. Men visst kunde jag göra detta program ännu intensivare. Klarade de flesta ungdomarna av en sådan resa kunde det vara ytterligare en indikation på att de hade mer av styrka än deras eländesdiagnoser gav vid handen och att Stall Frossarbomodellen gjorde det möjligt för dem att använda sig av denna styrka. Vi enades om en testresa per år och att jag skulle göra kontinuerliga avrapporteringar till Richard Blum.

Jag gjorde en tydlig reservation då det gällde resorna. Jag var forskare men jag skulle bli praktiker igen. Jag skulle bli en forskande praktiker. Det är en yrkeskombination med komplikationer. Det har jag redan berört. Jag talade om en praktiker som drar och om en forskare som sitter på en kälke. Det här är ett tema som återkommer. På seminariet gjorde jag klart att om jag bedömde att någon av utlandsresorna inte skulle fungera, då skulle resan inte bli av.

Jag tänkte inte medvetet riskera att elever skulle försvinna i Paris eller Amsterdams knarkkvarter bara för forskningens skull. Praktikern hade alltid förtur. Jag ville inte heller bara se resorna som forskningsförsök. Forskningsmotivet var egentligen av underordnad betydelse. Resorna skulle vara studieresor i ordets bästa bemärkelse. De skulle vara äventyr där vi tillsammans korsade gränser och där vi tillsammans fick upplevelser som bara var våra. Något forskningsgny kunde väl höras. Men kompromissen godkändes. Det var i sig intressant att se om det över huvud taget blev några resor.

Påståendet på den andra stolpen kan tyckas vara en paradox. Ungdomar döms till tvångsvård därför att de inte vill eller klarar av frivillig vård. Varför skulle de nu plötsligt både vilja behandling och dessutom klara av det? Skulle jag få några tillfällen att fånga solkatter?

Jag trodde på ungdomarnas styrka om de gavs ett val, som för några kunde vara ett möjligt val. Jag framhöll att all tvångsvård går ut på att få ungdomarna att våga säga *ja*, att *våga ta risken att förlora igen*. Det var inte mycket till svar. Det kunde

även jag inse. Jag insåg också att den andra chansen är skör. Gör det ont är det mycket lättare att säga nej, nej och åter nej. ”Jag skiter väl i dig, gubbdjäväl. Du kan ta och sparka dina djävla hästar i röven. Mig rör du inte.” Och då stod jag där, utan solkatter. Men det fick duga som ett svar på ett forskningsseminarium där diskussionen och frågorna är det viktiga. Det skulle inte duga när det gällde att driva en idé fram till ett politiskt beslut. Men det problemet kommer i nästa bild. Nu gällde det fortfarande forskningsseminariet.

Påståendet på den andra stolpen var naturligtvis lätt att besvara. Det gav sig självt. Antingen kom det ungdomar eller också inte. Det var bara att räkna. Men det borde också vara viktigt att i förväg fastställa en norm mot vilken Stall Frossarbo kunde jämföras. Det krävde alla fem ”stolparna”. Fungerade Stall Frossarbo som man kunde förvänta sig att ett § 12-hem skulle fungera? Fungerade det sämre, eller kunde Stall Frossarbo till och med i vissa avseenden fungera bättre? Det vore kanske av värde att jämföra Stall Frossarbo mot en bästa norm? Klarade Stall Frossarbo detta skulle bevisstyrken öka.

De tre första stolparna var påståenden och inte frågor. På forskarseminariet menade man att dessa påståenden borde leda till att jag hade rätt att använda mig av riktade hypoteser då jag gjorde mina signifikansprövningar. Det är viktigt att du bestämmer typ av signifikansprövning tillsammans med säkerhetsintervall innan du räknar på ditt material. Annars kan du vilseledas av tillfälliga slumpvariationer.

Det var också viktigt att standarden gjordes konkret med så lite utrymme som möjligt, för subjektiva bedömningar. Jag fick självklart inte vara inblandad i hur en § 12-standard definierades och fastställdes. Den borde fastställas av någon eller några som hade ett övergripande ansvar för den institutionsbundna tvångsvården av unga i Stockholm.

När det gällde mina personliga iakttagelser rekommenderades jag att skriva ner dessa så fort som möjligt och i mesta möjliga mån komplettera dem med band- och videoinspelningar. Det kunde vara en fördel om jag redan i början beslutade mig för hur personlig och privat jag ville vara när jag gjorde mina skriftliga observationer. Valde jag ett starkt personligt skrivsätt borde jag också försäkra mig om att det skrivna fick förbli privat, då minskade självcensuren och skaparglädjen ökade. Jag valde att skriva fritt och personligt. Ur dessa privata anteckningar kom jag sedan att publicera det som jag uppfattade som relevant.

Jag rekommenderades också att försöka lägga mig vinn om ett förhållningssätt. Jag skulle inte ständigt tala om styrkan, om parallellprocesserna, om allas lika rätt, om de få reglerna, att alla flickor och alla i personalgruppen i praktiken var ”chefer”, eller i alla fall människor med eget ansvar. Detta var något som det inte behövde talas om, eller skulle talas om. Det var något som skulle växa fram av sig självt just till följd av att alla togs på allvar, att alla var delaktiga och att spelreglerna var till för det gemensamma arbetet, inte för kontroll. En solkatt kunde inte fångas med ord. Den kunde bara fångas i livsögonblicket.

Bild 5

Tvångsvård och personliga val

Mitt stora övergripande argument för att starta en ny flickinstitution var hela tiden de tvångsomhändertagna flickornas utsatta situation och deras brist på egna behandlingsalternativ. Men det var inget argument för varför jag skulle driva en tvångsinstitution dit flickorna själva valde att få komma. Jag kunde ha valt att ta diskussionen som alltid borde föras inom tvångsvården: "Hur mycket kan vi tvinga en annan människa? Går det att leva en annan människas liv?" Det är en diskussion som i många år har drivits av Bengt Börjeson utifrån etiska aspekter på tvångsvård.

Jag kommer ihåg de ständiga förklaringarna jag gav till de tvångsomhändertagna pojkarna som kom till Bärbys slutna avdelningar. Det var i slutet av 70-talet. Jag har för övrigt redovisat det som arbetsmaterial för den vårdresursplanering som föregick införandet av den nya socialtjänstlagen.

"Kom ihåg att det är ytterst Du själv som väljer. Vi som arbetar här gör det för att vi tror att vi kan hjälpa Dig. Det är i alla fall förhoppningsvis ett av våra motiv. Den tvångslagstiftning som ger oss rätten att ta Dig hit med polis och hålla Dig inlåst här i åtta veckor, den har som ett av sina motiv att den vill hjälpa Dig. Tanken låter ungefär så här: Nu är Du inne i en omöjlig situation. Det blir bara mer och mer brott och mer och mer våld. Nu bryter vi situationen med tvång. Nu ger vi Dig chansen att under åtta veckor fundera över Din livssituation. Är det så här Du vill ha det? Eller finns det andra möjligheter? Det vi kan hjälpa Dig med under Din tid på Bärby är att vi kan vara Dina samtalspartner och vi kan komma med förslag. Men det kan vi bara göra om Du själv vill.

Vi kan hjälpa Dig att stanna kvar här under Dina åtta veckor. Men det kan vi också bara göra om Du vill. Slutenheten här är inte den samma som på ett häkte. Vi är färre personal, vi har låsta ytterdörrar, men inga murar. Varje dag har Du rätt att gå ut. Vi har ingen rastgård. Väljer Du att gå ut med mig en dag då jag har ryggont är det ingen större idrottsprestation att springa ifrån mig. Jag kommer visserligen att göra allt jag kan för att försöka hålla Dig kvar. Det kan bero på att jag är en sadistisk djävul. Det kan också bero på att jag tycker att det är ett onödigt slöseri med tid. Din tid på rymmen räknas bort från Dina åtta veckor. Det är fortfarande åtta veckor som Du måste vara här. Men det kan också bero på att jag har sett allt för många grabbar fara riktigt illa när de är på rymmen. Men fortfarande är det så att det slutliga valet är Ditt. Vill Du dra kan Du göra det. Det kräver ett minimum av planering och en inte alltför stor kraftprestation.

Men vi har också stora maktbefogenheter. Du kan med all rätt tycka att vi djävlas och kan djävlas med Dig. Vi håller Dig inlåst. Vi läser Dina brev. Vi kan kräva urinprov av Dig, vi kan låsa in Dig i ett isoleringsrum och vi kan efterlysa Dig om Du avviker. Men Du har också självklara rättigheter som mat, sjukvård och att bli bemött på ett juste sätt.

Men det allra viktigaste är att det ytterst alltid är du som bestämmer. Det är Du som avgör om Du vill syna våra kort och pröva om det finns något här för Dig att hämta. Det har hänt att jag ibland desperat har önskat att tvångsvården skulle ge mig någon form av övernaturlig kraft, att jag exempelvis med handpåläggning kunde få en grabb som Du att inse hur ända in i helvetet Du sabbar för sig själv. Men tvångsvården har aldrig gett mig en sådan kraft och lika bra är väl det. Du kan inte leva en annan människas liv. Se bara på vissa politiska fångar. Där hjälper inte hur mycket tvång som helst. De kan till och med välja att sluta äta i stället för att underkasta sig. Det är alltid viktigt att se vilka val man har och vilka val man gör. Även att inte välja är att göra ett val.”

Jag valde bort diskussionen om det fria valet då jag mötte politiker och kollegor. Jag valde i stället att argumentera praktiskt. Jag kunde höra mig själv säga: ”Skulle det inte gå, är det egentligen inget speciellt med det. Det är absolut inte första gången i tvångsvårdens historia, som någonting inte fungerar. Men jag kan lova Er följande: Jag kommer att göra en riktig utvärdering. Det betyder att vi kan lära något av våra misslyckanden eller lyckanden. Bara det är ett stort framsteg. Men utnyttjas inte min institution, lägger jag ner. Skall Stall Frossarbo drivas inom den offentliga tvångsvården måste Stall Frossarbo dra sitt strå till stacken. Är vår beläggning god drar vi vårt strå. Då behöver inte andra tvångsinstitutioner ta över med överbeläggning och vårdkö som följd.”

Utvärderingsargumentet kom att bli mitt tyngsta argument. Jag mötte många motargument när jag presenterade tankarna kring Stall Frossarbo, även om jag alltid hade förvaltningsledningen på nordvästra omsorgsområdet bakom mig. Det var naturligtvis av avgörande betydelse. Men ibland var det tungt. Men när jag slutade att motargumentera och i stället höll med i något som jag kallade för ”Det-Går-Inte-Testet” blev allt lättare. ”Visst, det kanske alls inte går. Ni kan säkert ha alldeles rätt. Men låt oss pröva. Alltid lär vi oss något.”

Hur såg då valen ut som mötte flickorna?

Här följer några exempel på hur jag kunde presentera för en elev, vad hon hade att ta ställning till:

”Hästkötutbildningen på Stall Frossarbo är uppdelad i flera avsnitt. Den första delen är på två månader. Det är den, som Du säger ja till. Inte något mer. Då lär Du dig hästens anatomi, d v s namnen på hästens olika ben och var dom sitter någonstans. Du lär Dig också att sela en häst. Efter de två månaderna kommer Du att få ett skriftligt och ett praktiskt prov. Det ger Dig ett kvalificerat utbildningsintyg där det står att Du har genomgått det första steget på 200 undervisningstimmar i Stall Frossarbos gymnasieutbildning i hästkunskap. Även om Du sedan väljer att inte fortsätta utbildningen, har Du ändå alltid intyget kvar. I vårt samhälle är det en fördel att ha papper på allt. Hästintyget kan vara bra att ha även om Du söker andra jobb. Det betyder också att Du egentligen aldrig behöver se Dina två månader som en bortkastad tid.

Du kommer också att få ta ansvar för en häst. Du väljer själv häst bland de lediga undervisningshästarna. Den häst som Du väljer kommer att bli som Din egen. Jag kommer som stallets tränare att alltid först diskutera med Dig vad som skall göras med hästen. Du har alltid förtur på Din häst. Det är Du som fodrar och sköter Din häst. Det är Du som berättar för mig om Du tycker att Din häst inte mår bra eller om det är något som inte stämmer. Åker Du bort någon helg är det Du och jag som tillsammans bestämmer hur Din häst skall skötas och av vem.

Det är Du som bestämmer om Du vill starta den här utbildningen. Du säger ja till två månader. Ett ja betyder att Du är beredd att kämpa allt vad Du kan för att klara de två månaderna. Vi är beredda att kämpa allt det vi kan för att Du skall trivas och ha glädje dessa två månader. Vill Du sedan fortsätta är det fortfarande Du som väljer. Nästa steg i utbildningen är också på två månader. Det är det Du säger ja eller nej till. De fortsatta stegen är på fyra månader. Vid varje steg väljer Du. Säger Du nej till ett fortsatt steg, men sedan efter någon tid ångrar Dig, är Du alltid välkommen tillbaka. Det är ingen som blir sur på Dig för att Du väljer ett nej.”

”Här vill jag vara på direkten. Jag säger ja till hela utbildningen.”

”Du kan bara säga ja till de första två månaderna. Det är svårt att komma till ett nytt ställe. Det är nya människor och nya rutiner. Den första tiden blir lätt en ökenvandring. Det är lättare att komma igenom en öken, om Du vet att vandringen bara tar två månader. De två månaderna kan tyckas långa nog. Men det viktigaste är att Du får chansen att se om Stall Frossarbo är något för Dig. Det har med Dina rättigheter att göra. Vem vet, jag kanske har ljugit Dig full? Stall Frossarbo är kanske inte alls så bra som jag försöker göra gällande.”

”Vilket djävla skitval. Du menar att jag har att välja mellan att låsas in på en sluten avdelning på Hammargårdens ungdomshem eller att stanna kvar här uppe i skogen med några djävla sketna hästar. Vad är det för ett val? Kallar Du det för ett val?”

”Det är ett val och det valet måste Du göra. Valet må vara ett skitval men det är det kanske för att Din livssituation just nu är sådan. Du har bara två val. Det kan tyckas tragiskt men så är det. Bryr Du dig inte om att välja alls, blir det Hammargården. Du får välja Hammargården. Men Du behöver inte. Men vill Du till Stall Frossarbo, måste Du välja. Du måste säga ja till att pröva i två månader.”

”Får jag välja vilken häst jag vill?”

”I stallet har vi sex undervisningshästar och fem tillsammanshästar. Tillsammanshästarna består av ett fölsto, en åring, en långtidskonvalescent och två ponnys. Dom hjälps vi alla åt med. Undervisningshästarna är hästar som vi arbetar med varje dag och som vi förbereder för tävling. Den häst som Du väljer är en av undervisningshästarna. Du väljer bland de lediga undervisningshästarna. När vi går runt i stallet kommer jag att visa Dig vilka hästar som är lediga. När en gammal elev slutar blir hennes häst ledig. Den näst äldsta eleven i tid kan då välja hennes häst om hon vill, och därefter nästa elev i tidsordning o s v. Du väljer själv om Du vill byta häst. Men Du behöver aldrig byta om Du inte vill.

Vi vill helst att Du inte svarar i dag om Du vill komma till Stall Frossarbo. Vi tycker att det är viktigt att Du funderar på det. Du beslutar Dig under de närmaste dagarna.”

”Jag har svårt med mitt missbruk. Jag är inne i det. Kan jag ändå få komma till Stall Frossarbo?”

”Vill Du på riktigt pröva och de Dina och Du själv tror att det kan vara möjligt, säger vi ja. Men Du måste förstå att detta är ett ja som kan vara det sämsta vi kan göra för Dig. Vi är få personal. Vi har många hästar. Vi behövs alla om vi ska klara av att sköta Stall Frossarbo på ett bra sätt. Det Du kanske behöver mest just nu är vuxna som kan vara tillsammans med Dig hela tiden och som hjälper Dig att komma över det värsta suget. Du behöver kanske väggar som stoppar Dig från att gå. Vi har inga vuxna som kan vara med Dig hela tiden. Vi har inga

väggar som stoppar. Vi ska försöka naturligtvis, men vi är rädda för att vårt försök inte räcker. Och tar Du med Dig knark till Stall Frossarbo, då kan Du inte vara kvar. Du kan vara välkommen tillbaka längre fram. Ett bra förslag kan vara att Du först går in i ett aktivt missbruksbehandlingsprogram, och att vi därefter bestämmer att Du kommer till Stall Frossarbo och börjar Din utbildning.”

”Hur är det med permission och får min kille komma hit?”

”Var sjätte vecka har Du stalljouren. Det betyder att Du går upp en halvtimme före oss andra och utfodrar hästarna innan vi äter frukost. Under helgen sköter Du sedan hästarna tillsammans med en av oss vuxna. De övriga helgerna är Du ledig. Du kan vara kvar om Du vill och sköta Din häst, och vill Du ta emot besök kan Du göra det. Eller också om Du har något vetigt ställe att åka till kan Du göra det. På helgen får Du också gärna ta emot Din pojkvän. Men kom ihåg att han sover i det stora huset tillsammans med andra gäster och personal. Flickornas hus är elevernas privata frizon.

Det viktiga är att det hela tiden är något som är bra för Dig. Men det allra viktigaste är att vi kan hjälpas åt. Alla har vi stunder då det är svårt. Det kan vi aldrig komma undan. Det hjälps inte hur många regler vi har eller hur många vackra ord vi använder, till och från är livet svårt och ibland kan det vara riktigt, riktigt svårt. Då är det viktigt att vi hjälps åt. Det kan vara svårt att lära sig. Men det är viktigt att vi försöker.”

”Vad har Ni för regler som jag måste lyda för att få vara kvar?”

”Vi var på ett studiebesök på ett stort stuteri. Ägaren sa att i princip var alla hans hästar till salu. Men en av hästarna var så dyr att den inte kunde köpas för pengar. Men den var till salu. Så är det med reglerna på Stall Frossarbo. Alla kan diskuteras. En regel kan vara bra för en elev, men inte för en annan. En regel kan passa vid ett tillfälle men inte vid ett annat. Men det finns regler som kräver att solen går upp i väster för att de ska ändras. Stallreglerna är sådana regler. Dem får Du nedskrivna på ett speciellt papper som Du sätter in i Din undervisningspärm. De är inte många. Men de har att göra med Din och Din hästs säkerhet, som till exempel att Du alltid har hjälm på Dig när Du kör, att Du använder Dig av säkerhetsremmen när Du selar och att Du lägger tömmen över en av handlederna när Du kör.

En annan sådan regel är att Du alltid hör av Dig om Du blir försenad. Du kan missa bussen av många anledningar, roliga såväl som tråkiga. Vad Du än gör och var Du än är: *Hör av Dig!*

Bild 6

Parallellprocesser i ett enda stort breddband

De enskilda hemmen för vård och tillsyn (§ 12-vården) får lätt karaktären av ett uppsamlingsheat. Det är för många ungdomar en sista chans då mycket annat har prövats eller ett sista val i stället för kriminalvård. Ungdomarnas situation och möjligheter kan variera stort. Deras ledsnad kan ta sig många uttryck. Men de skall alla tvångsbehandlas på en institution. Sedan 1994 är det Statens institutionsstyrelse (SiS) som tillhandahåller platserna. En anledning till att staten åter gick in som huvudman för den institutionsbundna tvångsvården var att den ansågs ha större ekonomiska möjligheter att differentiera. Det krävs luft i en organisation som skall kunna erbjuda alternativ. Med höga krav på att alltid kunna bereda plats, men också med höga krav på att resurserna utnyttjas, minskar organisationens luftutrymme och då också möjligheterna till en differentiering. Detta är en ekvation som SiS nu sliter med. Tidigare var det landsting och kommuner som slet.

Ett uppsamlingsheat skapar lätt sina egna problem. Ett standardsätt genom åren att bemöta dessa problem har varit att öka personalstyrkan. När det var oroligt på en avdelning eller den höll på att gå på knä blev analysen: ”Vi är för få i personalgruppen. Vi hinner inte med. Vi kan inte vara överallt, samtidigt. Blir vi bara fler, klarar vi det. Låt oss bygga armerade väggar av personal och inte med tjocka armeringsjärn”. När jag hade mitt första vikariat på Hornö Ungdomsvårdsskola 1959 var relationen elever personal mindre än 1–1. Nu är relationen mer än 1–3, men fortfarande bygger vi väggar med tjocka armeringsjärn.

En stor personalgrupp kräver många konferenser. Alla måste ha möjlighet att träffas. Alla måste ha möjlighet att lära känna varandra. Alla måste ha rätt till handledning. Alla måste ha möjlighet att enas om vilka regler som ska gälla. Besvärliga elever kräver fler regler. Med fler besvärliga elever ännu fler regler. Många regler skapar tolkningsproblem. Tolkningsproblem skapar personalproblem. Personalproblem skapar behov av personalgrupper och ytterligare handledning. Helst inte på institutionen, den är störande. Hellre då några dagar på internat. Detta fortsätter och fortsätter. Till slut kan resultatet bli att vi avsätter mer tid att sitta och tala **om** ungdomarna än att vara tillsammans **med** dem. När vi till slut träffar den besvärlige Kalle eller den besvärliga Karolin uppför de sig inte alltid som vi på våra konferenser har ”beslutat” att de ska uppföra sig. Det kan bli en situation där jag hellre vill säga ja i stället för nej eller nej i stället för ja. Men kan jag det? Vågar jag eller orkar jag gå emot mina kollegor? Vad ska jag säga på nästa konferens? Hur ska jag försvara mig? Är min position tillräckligt stark för att klara av ett påhopp från de andra? Eller bör jag kanske ändå ligga lågt? Göra som vi har kommit överens om? Men hur går det då med mitt möte med Kalle och Karolin? Förstår de att jag är feg och inte vågar göra det som jag tror på? Hur skall jag göra? Institutionstaket sjun-

ker mot golvet. Det är trångt att mötas. Det blir en grimas och med grimasen ännu ett missat möte. Osäkerheten och otryggheten som alltid finns i en ny elevgrupp, finns nu också i personalgruppen. Det som sker i elevgruppen, sker också i personalgruppen.

Alla som arbetar på en institution vet också att den första och mest gyllene av alla regler lyder: *Du måste alltid vara lojal med dina kollegor.*

Det är en vacker regel. Den låter nästan som ett budord. Det är bara negationen som fattas. Den kan skrivas i guldbokstäver. Men den bör ha ett tillägg. Den bör också gälla eleverna och i Stall Frossarbos fall även hästarna. Den gyllene regeln bör således lyda: *Du måste alltid vara lika lojal med dina kollegor som med dina elever, som med dina hästar.*

Den gyllene regeln för eleverna på en institution bör således lyda: *Du måste alltid vara lika lojal med Dina elevkollegor som med Din personal, som med Dina hästar.*

”Det går inte. Personalregeln låter rätt. Det är deras skyldighet. Men visst låter tjeje regeln konstig. Det kan aldrig vara en första regel. Möjligtvis en sista regel, när vi har varit här länge.”

”Men kanske ändå. Varför skulle man inte kunna vara lika juste mot alla andra, som man är mot sin häst?”

”Därför att inga andra är justa.”

”Men är Du juste?”

”Jag kan vara det, men jag är inte alltid det. Det är inte personalen heller. Men hästar kan i alla fall vara justa. Dom berättar aldrig vad man har sagt.”

”Men visst är det knäppt. Vi litar på hästarna och hästarna litar på oss. Men vi litar inte på oss själva.”

Är påståendet på den tredje stolpen möjligt? Går det att vidga solidaritetsbegreppet? Kan du vara densamma, både mot personal, elever och hästar? Ett sådant förhållningssätt skulle ge dig rätten att vara dig själv. Det skulle tvinga dig att vara dig själv. Du kan inte gömma dig bakom andra och andras regler. Du kan ta mötet i flykten och utvecklas med det. Men är det möjligt?

I denna bild möter du flickorna för första gången. Du ser dem bara lite grann. De ger några kommentarer. Men från och med nu kommer du att möta dem allt oftare. Du möter dem genom brottstycken från min dagbok, anteckningar i samband med mina föreläsningar, från strukturerade eftersamtal, från tidningsartiklar och från TV-inslag. När du skummar texten, skumma inte flickornas ord. Flickorna har sett skenet från ”solkatterna”. Det är flickorna som är vittnena. Där kan du också finna poesi.

Vi litar på hästarna och hästarna litar på oss. Men vi litar inte på oss själva.

I nästa bild, nummer sju, finner du flickornas funderingar kring parallellprocesserna och hur de kunde utvecklas. Flickorna använder aldrig ordet parallellprocess. Vi pratade aldrig om parallellprocesser. Flickorna talar om sin situation i förhållande till personal och hästar och hur den kunde förändras. I bilden har jag sammmanställt deras berättelser.

Bild 7

Att finnas i olika världar och ändå vara lika

En flicka som har varit på en sluten avdelning en längre tid, kommer att tänka på sin gamla ridskola. Hon funderar:

”Tvångsvård och ridskola är samma sak. På en sluten avdelning måste dom tvinga en till att vara snäll. Dom har inte tid att vänta. Därför straffar dom när dom egentligen bara skulle behöva vänta. Det är som med ridskolehästarna. Dom måste tvingas till att vara snälla varje dag. Därför får man slå ridskolehästar. Det är dom enda djuren som man får slå. Man skall visa att man bestämmer. Det får aldrig ifrågasättas. Det är Du som ryttare som bestämmer. Låter Du hästen bestämma skiter det sig. Det är detsamma för vårdarna. Dom slår oss med regler. Vi kan inte göra det och det. Vi får inte göra det och det. Gör vi det och det i alla fall, slår dom oss med isolering, permissionsförbud, fickpengsavdrag eller skäller ut oss i terapeutiska samtal. Dom måste också alltid visa att det är dom som bestämmer. Annars är de inga riktiga vuxna.

Låter du ungdomarna bestämma, då skiter det sig. Ungdomarna får inte ta över.

Det svåra är att det stämmer. Tar hästarna över på ridskolan, skiter dom fullständigt i oss. Tar vi över på en sluten avdelning skiter vi fullständigt i vårdarna. Vi bara går. Men det är för att vi aldrig får tid att bry oss om varandra på riktigt. Dom vill att vi ska ha dom som idoler och lita på dom och göra som dom vill. Men dom vill få oss att göra det med regler. Det kan aldrig funka.

Det finns vissa som vi lyder mer. Dom får samma status i vårdargruppen som dom tjejer får som får hästarna att lyda. Dom ser hästflickorna upp till. Men det beror på hur dom gör det. Skräms dom eller är dom justa? Man kan lyda av båda anledningarna. Men det blir alltid lite märkvärdigt kring dom som kan få tokiga hästar eller tokiga ungar att lyda. I alla fall tror jag att dom tycker så själva.

Det skiter sig därför att varken vi eller ridskolehästarna får chansen att bli snälla. Vi får bara tid till att bli elaka och likgiltiga. Då blir vi heller aldrig snälla. En del kan bli det lite grann. Det är bekvämast. Då behöver man inte bry sig. Då flyter det lugnt. Det är det samma på en sluten avdelning som på en ridskola. Det är enklare att hänga med. Det blir lugnare så. Dom bråkiga skickas på isolering eller överflyttas. Dom bråkiga ridskolehästarna säljs eller skickas till slakt.

Många av vårdarna vill säkert väl, precis som vi hästflickor i ridstallet. Men det blir aldrig på riktigt. Dom har sina timmar, precis som vi hade våra ridtimmar. Sen går dom hem. Precis som vi gör. Och så kommer det nya, och nya. Ingen kan vara som han eller hon är. Det gör att det inte går att lita på någon. Vill Du verkligen bli kompis med en vårdare måste Du också kunna lita på att han står upp för Dig när det är rätt och när Du behöver det. Men Du kan aldrig vara säker på att han gör det. Han kanske vill, men han vågar inte inför de andra vårdarna. Men då kan han heller aldrig bli en riktig kompis som Du kan se upp till och som det känns riktigt och rätt att följa. I min killes gäng följer de varandra ända in i döden. Så stark kan en kompis-käns-

la bli. Jag vill att min häst skall känna så starkt för mig att han kan följa mig ända in i döden. Men det blir aldrig tal om sådana känslor på en institution. Det blir bara regler. Alla måste följa reglerna. På ridskolan finns det också mycket regler. Dom hänger över allt. Det blir regler i stället för kompisskap. Du bryter inte med en kompiss. Men Du bryter mot regler.

Varken vårdarna eller vi ridskoleflickor hör dit på riktigt. Vi styrs med regler i stället för med känslor. Varför skulle då ridskolehästen bry sig speciellt om mig? Jag är där bara några timmar. Sedan låter jag hästen gå över till en annan. Varför skall han tycka mer om mig? Men Stall Frossarbos hästar är annorlunda. Dom är mer som människor. Dom är individer.”

En annan flicka fortsätter:

”Stall Frossarbos hästar visste inte att dom var hästar. Men hästarna i det tävlingsstall som jag jobbade i, dom visste att dom var hästar. Dom höll ihop och dom var svåra att få kontakt med. Stumpan var väldigt osäker. Hon hade inget förtroende för någon alls. Jag visade för henne att jag brydde mig om henne. Men så praktiserade jag i ett travstall över sommaren. När jag träffade henne på hösten, visade hon mig baken. Då började jag skrika och ryta precis som tränaren hade gjort. Jag tar så lätt efter. Men så tänkte jag: Snälla, sluta. Det här är inget sätt för Dig.”

Ytterligare en flicka:

”Pysen och jag kunde vara ensamma tillsammans och vi kunde vara tysta ihop och det var bra. Mot människor vet man inte alltid hur man skall bete sig. Gör man rätt, säger man rätt? Man måste vakta på sin tunga. Det behövde man inte med Pysen. Jag hade en kompiss där uppe i stallet. Jag behövde inte hänga med de andra tjejerna om jag inte ville. Jag behövde inte ställa upp på deras speciella sätt eller jargong. Pysen gjorde att jag kunde vara mig själv och vara för mig själv om jag ville. Och har man någon att ta ansvar för fastnar man inte bara i sina egna tankar. *Man får tänka nya tankar.*”

En annan elev:

”Alla var så trevliga. Gör dom sig bara till tänkte jag. De första två månaderna tog jag inte på allvar. Grabben valde jag för att det var den enda hästen som gick att rida på. Men jag tyckte inte om honom och han tyckte inte om mig. Han saknade sin förra matte tror jag. Men när jag kom tillbaka efter de första två månaderna blev det på allvar. Grabben blev långsamt mer och mer avspänd. Han kunde puffa på mig och han började samarbeta. Och detsamma hände med mig. Det är något som händer med en på Stall Frossarbo. Det glider liksom långsamt in i en. Det är svårt att säga när och hur. Det bara blir. Det var oerhört jobbigt att ta med sig Grabben hem och sedan svika honom genom att börja knarka igen. Han blev också annorlunda, svår att sköta. Eller var det jag som blev en svår skötare? Jag skämdes, och det var svårt att skylla på någon annan. Därför var det skönt när ni hämtade honom. Sen kopplade jag bara bort, jag skar av. Men det gick bara inte hur länge som helst. Jag kom tillbaka. Jag hälsade på innan jag kom tillbaka. En annan flicka hade Grabben. Jag blev oerhört svartsjuk. Det gjorde ont i hela kroppen. När jag sedan kom tillbaka, hade hon tack och lov slutat. Mellan Grabben och mig blev snart allt som vanligt, fast bättre. Jag var stolt över att alla såg hur bra jag lyckades med hans ridträning. Nu har jag varit knarkfri i ett år sedan jag lämnade Stall Frossarbo. Grabben är viktig för mig. Då han ser på mig på ett speciellt sätt, det är då han berättar att han trivs, att han mår bra och att han är glad att jag finns, då blir jag varm i hela kroppen. När soc. säger att jag inte kan hänga upp ett helt liv på en häst, svarar jag: Jag hänger inte upp mitt liv på en häst. Han är mitt liv.”

Och ännu en:

”Silver var jättejobbig i början. Han var inte rolig. Men han var en snygg hingst. Vi byggde tillsammans, Silver och jag. Det tog tid men han blev mer levande och lekfull. När vi fick honom från travet var han som helt avskärmad. Han brydde sig inte om någon eller något. Han började också se andra hästar och han gnäggade och gjorde sig till för stona. Han kunde visa kärlek till mig genom att trycka sitt huvud mot mitt. Han var svår att lära att hoppa. Han kunde bara stanna och så blev han stående. Jag blev vansinnigt arg, skrek och jagade på honom med ridspöt. Det var svårt. En gång bad en annan elev att få rida honom på hoppträningen. Det fick hon men då blev Silver stående. Då tog jag över, och då stämde plötsligt allting. Han hoppade som om han aldrig hade gjort något annat. Då var jag verkligen lycklig och stolt. Jag lärde mig sedan *att slappnade jag bara av och litade på Silver; då gick han framåt, då samarbetade han. Det här kunde jag visa de andra eleverna.* Det är så man bygger självförtroende, genom att acceptera någon som den är.”

Och så sista flickan:

”Trulsan var en riktigt elak tjej. Hon kunde sparkas och en gång bet hon mig i kinden. Man fick inte störa henne. Då sa hon till på direkten ”nu är det färdiggosat”. Man fick verkligen lyssna på henne och respektera henne. Men jag gillade henne och vi blev riktiga kompisar. Efteråt har jag ibland tänkt att Trulsan och jag egentligen var ganska så lika. Skall Du skriva det här för ny personal, säg då att de skall lära sig av hur vi behandlade hästarna på Stall Frossarbo. Som vi behandlade våra hästar skall de behandla oss. Annars läser det sig bara.”

När jag ser flickornas samlade bidrag till bilden, de mesta från efterintervjuerna, så imponeras jag. Jag borde inte göra det. Jag borde veta bättre. Jag har ändå följt dem i stallet i tolv år. Men jag imponeras. De överraskar mig ständigt.

I mitt skissblock hittar jag ett utkast till en bild jag har skrivit: I dag svek jag. En av personalen skällde ut ett par flickor för att de inte ställde upp. Men de hade ställt upp. I stället för att ge min bild till flickornas fördel, försökte jag släta över. ”Det där var svagt”, sa en av flickorna. Jag kunde bara hålla med.

Det är svårt att slakta den heliga ko som heter ”Du skall alltid i första hand vara solidarisk med den vuxne i personalgruppen”, även om han eller hon har fel.

Det är också svårt för flickorna att slakta sin heliga ko som heter ”att alltid i första hand vara solidarisk med en annan elev även om hon har fel”. En del ”slaktande” kunde bli dramatiskt. Speciellt var det svårt då en elev var ny. En ny elev kunde ha ringt och beställt knark. En gammal elev tar upp detta på ett rådslag. Den nya eleven blir chockad och ursinnig. ”Du tjallar Din djävul. Jag skall slå ihjäl Dig.”

Heliga kor ger heta känslor. Och vem kan bortse från möjligheten att det stundtals inte handlar om en maktkamp mellan personal och elever? Är vi lika solidariska mot alla oavsett ställning? Ger vi varandra rätten att göra fel? Snacka går ju alltid! Och det trista är att det för oss alla, och allt för ofta, blir just bara det: Snack!

I flickornas berättelser utvecklas flickan och hästen nästan alltid tillsammans. I början är hästen ofta besvärlig, eller en ensam outsider. Det är lätt att tycka att flickorna ser sig själva i sin häst.

Han var sur och elak. Ingen vågade köra honom.
Han var jättejobbig i början.
Han var helt avskärmad.
Hon var en riktigt elak tjej.
Han var kaxig och bråkig först.
Han hade en sådan personlighet, och sin egen vilja. Han kunde inte hämtas i hagen.
Jag tyckte synd om honom. Han hade ingen svans och ingen ville ha honom.
Han är så läskig sa dom. Men han såg lite rädd ut.
Han såg liten och ensam ut.
Hon litade inte på någon.

Alla flickorna tyckte att deras relation till hästen fördjupades. Hästen växte, flickan växte.

Forskaren Ulrika Bergström leder tillsammans med Jerzy Samecki en uppföljande undersökning av ungdomar som under åren 1990–1995 har varit inskrivna på särskilda ungdomshem i Stockholm (SiS projektnummer U-97-3001). En delstudie har gjorts av ungdomarnas upplevelse av institutionstiden. Undersökningen har bland annat fokuserat på frågor som berör personal, trygghet och vissa tvångsåtgärder. I en personlig kommentar till undersökningen framhåller Bergström att Stall Frossarboflickorna skiljer sig från de övriga ungdomarna. Deras trygghetsupplevelse av institutionstiden är total och känsla av tvång finns över huvud taget inte.

Förr i tiden kunde en häst diskvalificeras om han travade orent. Nu blir en häst rapporterad och får en första varning. Det kanske är risk för rapportering att tala om parallellprocesser hos djur. Flickorna tyckte förvisso att hästarna växte tillsammans med dem, att relationerna i flickgruppen stärktes samtidigt som hästrelationerna stärktes och att relationerna till personalen blev mer och mer ”som på riktigt”. Men vad tyckte hästarna? Det finns inget svar. En av elevernas funderingar kring djur och djurs intelligens vill jag ändå gärna delge:

”Djur är klokare än vad folk tror. Dom är oerhört smarta när man tänker efter.
TA BARA DETTA ATT DOM ALLTID KAN FÅ EN GLAD”.

Bild 8

Att lära om häst

På den fjärde stolpen stod det: *Att få kunskap om hästar, kan det vara ett sätt att få kunskap om sig själv? Att lära känna hästar, kan det också vara ett sätt att lära känna sig själv?*

Ett rimligt krav på yrkesutbildning är att utbildningen ger ett yrkeskunnande som kan leda till ett arbete. Detta krav ställdes och gällde för Stall Frossarbos hästskötartutbildning. Utbildningens program finns i bilagan. Men kunde utbildningen också vara en möjlighet för eleverna att utveckla kunskaper om sig själva? Kunde undervisningen bli ett ”Sesam öppna Dig”, en ingång till att känna igen och pröva egna tankar?

Flickorna som kom till Stall Frossarbo bar alla på en dröm om en häst. Drömmen kunde se olika ut, men den fanns där. En dröm behöver inte alltid ha med verkligheten att göra. Det är en fördel med drömmar. Men på Stall Frossarbo möttes dröm och verklighet, och det var ett viktigt möte. Det är egentligen det som all terapi går ut på: att klara av att finnas i verkligheten och ändå ha lust att drömma.

Hästen är en egen individ. Han är först och främst häst. Han talar sitt eget språk. En bra hästskötare försöker lära sig hästens språk för att därmed på allvar kunna respektera honom som unik varelse. Men att lära sig ett främmande språk kräver oftast en god förståelse av det egna modersmålet. Kunde detta dubbla lärande ske parallellt?

I utbildningen ingick en föreläsningsserie. Jag försökte hålla en föreläsning i veckan. Alla flickor deltog, oberoende av i vilken kurs de befann sig. I slutprovet ingick frågor från föreläsningarna. Alla gjorde anteckningar. Jag gjorde också anteckningar. Men det var efter föreläsningarna. Jag skrev ner flickornas frågor och funderingar under föreläsningarna så gott jag kunde och även spår av den diskussion som kunde uppstå. En del funderingar kunde komma efteråt av när vi skodde en häst eller tog en tur i motionsvagnen. Någon föreläsning videofilmades, någon spelades in på band och några snuttar hamnade i TV.

Du skall få ta del av ett par föreläsningmoment. Flickornas inpass och funderingar är från hela tioårsperioden. Det första momentet kallar jag *Hästspråkkunskap*, det andra *Arv och miljö*. Ett moment kan sträcka sig över flera föreläsningar. Det beror på att aktiviteten i gruppen varierar.

Exempel 1

Hästspråkkunskap. ”Om att tala hästens språk:”

Under utbildningen påminner jag Er om och om igen om att Ni ska försöka bli värl-

dens bästa hästskötare. Det är svårt, det kräver mycket. Men det är självklart att Ni ska bli världens bästa hästskötare. Varför ska Er häst inte få det allra bästa?

Det som gör att Ni blir världens bästa hästskötare för Er häst är att Ni är den som bäst förstår den. Att lära sig att förstå en annan varelse är också att inse att det är något som man måste arbeta med hela livet. Att bli världens bästa hästskötare betyder faktiskt att aldrig bli fullärd. Den som tror att han kan allt, blir aldrig bäst. Tror Du att Du kan allt, slutar Du att lyssna och Du bryr Dig inte om att se och tänka efter. Du vet ju allt. Du är ju bäst. Men världens bästa hästskötare är alltid beredd att lyssna, alltid beredd att ifrågasätta, har alltid ögonen öppna. Alltid händer något nytt, något som Du inte får missa, något som Du kan lära av. Det betyder att världens bästa hästskötare ständigt måste ställa frågor.

Nu förstår Du att det här kan bli svårt. Det låter alltid så lätt när en föredragshållare säger: ”Ni får gärna avbryta mig. Det är bara att ställa frågor. Är det någon som har en fråga?” Det brukar bli dödyst. Inte en fråga. Alla blickar är vända nedåt. Det svåra med en fråga är att den berättar att det är något som jag inte förstår. Tänk om det bara är jag som inte förstår. Ännu svårare blir det om föredragshållaren ställer en direkt fråga, just till mig. Då blir det direkt pinsamt. Det känner man igen från skolan. Lärarna var många gånger suveräna på att ställa frågor som man var osäker på om man kunde. Många gånger tyckte man att det var säkrast att inte svara något alls.

”Det var så satans snopet när man förstod att man hade kunnat, men ändå hållit käft.”

”Det allra djävligaste var när man visste men ändå inte vågade svara.”

”Och hur många gånger blev man inte förbannad när man efteråt förstod att man hade kunnat. Det var lätt att spänna sig i skolan. Det blev man inte bättre av, bara tommare och dummare.”

Jag kommer att hålla en föreläsning varje vecka. Det är mycket Ni ska lära och det är mycket Ni i Er tur ska lära Era hästar. En lugn häst lär. En spänd häst rör bara till det för sig. Det samma gäller för Er. Människor är också hästar i detta hänseende. Det betyder att på mina föreläsningar kommer jag inte att ställa några frågor till Er. Ingen behöver säga något om hon inte vill. Alla har rätt att sitta tysta. Det krav som finns är att ni försöker anteckna det jag säger och att ni sparar anteckningarna i Er pärm. På ett prov längre fram kommer det frågor på föreläsningarna. Då behöver Ni anteckningarna. Men jag kommer att gå igenom Era anteckningar med var och en. Det gör vi för oss själva. Det gör alltså ingenting om Ni inte får med allt, eller om det blir rörigt och svårt att läsa. Det viktiga är att Ni tränar på att göra anteckningar. Längre fram i livet kommer Ni säkert att gå på någon föreläsning av en veterinär eller hästränare. Då är det egna anteckningar som gäller.

En vän och hjälp i utbildningen är Din pärm. Allt undervisningsmaterial kommer Du att samla i Din pärm och Du samlar det i plastfickor, som tål stallmiljön. Din pärm har Du alltid med Dig. En del kunskap är sorgligt nog allt för mycket en färskvara. Den håller inte hur länge som helst. Men i Din pärm är den alltid färsk och ny.

(En elev hörde reklamtonen och svarade spontant med en sjungande reklamsnutt.)

”It never dries – It beautifies – Luster cream shampooo”

(Detta var den enda sjungande reklam jag kunde komma på. Den är från 50-talet. Den aktuella glömde jag. Men jag ville påminna mig om en situation som gav skratt. Därför skrev jag ner den.)

Hästen har ett språk. Det är ett annorlunda språk. Men det är ett språk som Du ska lära Dig. När Du lär Dig ett främmande språk är det bra att börja med att försöka förstå hur människorna lever i det land där språket talas. Språket präglas av livssituationen. En eskimå har hundra ord för snö. Snön och alla dess oändliga skiftningar är viktiga för eskimåns överlevnad. Översätter Du en eskimåberättelse och Du inte begriper all den information och alla de nyanser som finns i snöorden, utan Du översätter bara rakt av med ordet snö, då får Du en mycket tunn och ointressant berättelse. En läsare kan tänka: det där var inte mycket till kultur, den var då primitiv. Men det primitiva var Ditt sätt att översätta situationen.

Du har säkert hört dem som säger att hästar är dumma och primitiva djur. Tacka vet jag hundar eller katter. De som säger så har inte brytt sig att försöka förstå hur hästen lever i sitt land. De ser bara hästen med våra ögon, inte med hästens. Men Du ska lära Dig att se med hästens ögon. När Du har lärt Dig det, då först kan Du börja förstå hästens språk. Vi börjar språkundervisningen med att ställa frågan ”Hur lever och överlever hästen i sitt land?” Det första vi då kan konstatera är att hästen inte har något eget land längre. Det finns spillror av ”hästland” i några av de amerikanska västernstaterna, och i Mongoliet och i Camarque, ett träskområde i södra Frankrike. Men hästen har, precis som eskimåerna, inget riktigt eget land där de kan leva som de gjorde förr. De är hänvisade att leva i vår kultur. Vi får göra om frågan: ”Hur levde och överlevde hästen i sitt land?” Nu får vi söka svaret i historien. En rubrik som passar till den första föreläsningen kan därför vara ”Hästens historia”.

”Nä nu djävlar. Nån historia ska vi inte ha. Jag har sagt ja till en hästskötutbildning. Inte någon djävla historieundervisning. Det var det värsta jag visste i skolan. Det går jag bara inte med på.”

En rubrik som passar till den första föreläsningen kan därför också vara ”Hästspråkkunskap”. Det är inte bara ordet snö som kan ha många betydelser.

Utan överlevnad finns det inget att berätta. Hade hästarna inte klarat av den fantastiska bedriften att överleva i miljontals år ända fram till vår tid, hade vi inte haft någon hästskötutbildning i dag. Detsamma gäller för oss. Hade vi inte klarat av samma fantastiska bedrift hade vi inte heller suttit här. Vi har valt både lika och olika överlevnadssätt. En stor skillnad är att vi har överlevt på att äta andra djur medan hästarna har överlevt på att äta växter. Vi har varit jägare. Hästarna har varit bytesdjur. En stor likhet är att vi båda som arter har behövt samarbeta inbördes för

att överleva. Hästarna har hjälpt varandra när de blivit attackerade och under flykt. Vi har hjälpt varandra när vi jagat och när vi blivit anfallna.

”Det är svårt att tänka sig att min Pysen är ett bytesdjur. Vem kan rå på honom? Men det är klart, vi gör ju hamburgare. Det är helläskigt.”

”Men är inte människor också bytesdjur?”

”Nej det är tvärt om. Vi är dom verkliga gangstrarna. Alla är byten för oss. Vi är dom värsta. Vi är de grymmaste.”

”Men barn då? Barn måste väl ändå vara bytesdjur? När upphör ett barn att vara bytesdjur?”

Vi börjar med skillnaden i att vara jägare och i att vara bytesdjur. Jägaren ser världen på ett sätt, bytesdjuret på ett annat.

Håll upp ett finger framför Er. Se nu på mig. Ni ser mig tydligt. Men hur ser Ni fingret? Se nu på fingret. Nu ser Ni fingret tydligt. Men hur ser Ni mig?

Vi är jägare. För oss har det varit viktigt i utvecklingshistorien att kunna fokusera blicken, att se vårt byte tydligt, både nära och på långt håll. För bytesdjuret är det inte lika intressant att se jägaren i närbild. För bytesdjuret är det viktigare att se jägaren på långt håll. Det är klart att den vill se gräset som den betar. Men det mest utslagsgivande i utvecklingshistorien har nog ändå varit att upptäcka jägaren i tid. Hade våra hästar suttit med på föreläsningen och jag hade bett dem att hålla upp en hov, då hade de sett både mig och hoven på samma sätt. Oklarare än när Ni fokuserade, men klarare än när Ni inte gjorde det. Det här sättet att se har varit bra för hästen. Han har samtidigt kunnat upptäcka gräs på nära håll och en fiende på långt. Ser hästen något som kan vara en fara, då fokuserar han på detta. Men han gör det med hela kroppen. Han blåser upp sig, spetsar öronen mot det farliga och gör sig beredd att fly. Fokuseringen är alltid kort. Det är farligt för hästen om han fokuserar för länge på ett föremål. Då kan en annan fara närma sig från ett annat håll, och hästen hinner inte undan. Där har Ni en förklaring till att det kan vara svårt att fotografera en häst med spetsade öron. Det gäller att skynda på, innan öronen rör sig åt ett annat håll.

Tänk att Du är en häst och Du fokuserar på något långt bort, men Du är inte säker på vad det är. Det kan vara en tiger. Men det kan också vara en kvinna i en stor päls som är ute och går med sin barnvagn. Förutsättningen är den att har Du ett försprång på 200 meter kommer tigern inte att hinna ifatt Dig. Men det är först på 150 meters håll Du kan se om det är en kvinna med barnvagn eller om det är en tiger. Du kan ställa Dig frågan: Springa i onödan och göra bort mig – tänka sig att vara rädd för någon med barnvagn. Eller att stå kvar och bli uppäten – men man var i alla fall inte rädd för någon med en barnvagn.

”Det är klart att man drar. Min kille skulle aldrig dra. Men så får han också slåss jämt.”

”Som han såg ut när han var här sist, verkar det som om det var mest stryk som han fick. Hade han varit häst hade Du inte haft någon kille. Han hade garanterat blivit uppäten.”

”Men man kan väl för helvete inte alltid bara dra. Det orkar man ju inte. Till slut dör man i alla fall – av trötthet.”

En ensam häst får aldrig göra fel. Första gången som jag stannar kvar och det inte är en barnvagn, utan en tiger, blir också sista gången. Jag tycker kanske att jag av erfarenhet börjar lära mig att se skillnad mellan den farliga tigern och damen med barnvagnen. Men har jag inte lärt tillräckligt, får jag bara en chans. Men är vi flera får vi flera chanser. Någon av oss lär sig till slut att en tiger rör sig på ett sätt, en barnvagn rullar på ett annat. Denna någon blir kanske till slut vår flocks kloka sto som vi andra förstår att det är klokt att lyssna till. Står hon lugnt kvar och betar, kan vi också göra det. Då är det barnvagnen. Springer hon bör vi också göra det. Då är det tigern. Det betyder att de unga hästarna kan dra fördel av de äldre hästarnas erfarenhet. De unga hästar som har vett att inse detta får ökade chanser att själva bli vuxna och få egna unghästar. De unghästar som säger: ”Jag skiter väl i vuxna. Jag gör väl som jag vill. Dom begriper ju ändå inte ett dugg” – de får nog mer glädja tigrar än att glädja sig åt egna unghästar.

”Snacka om vuxenjyder. Den som lyder är bäst. Vuxna har alltid rätt. Är inte det skitsnack, då vet jag inte vad som är skitsnack.”

”Hallå där, jag trodde det var hästar vi pratade om och vem har sagt att alla hästar har rätt. Det var ett gammelsto vi pratade om.”

”Då kan det i alla fall inte vara Din pissmärr som vi pratar om.”

”Du har ju bara en valack. Du får vara pissmärr själv. Det är ju en satans tur att det inte är Dig vi skall följa.”

De flockar som hade de klokaste ledarna, som unghästarna kunde lita på, det var de flockar som överlevde. Även på den tiden gick det lättare att vara unghäst om man hade lite tur. Men det räckte inte bara med att födas i en bra flock. Du måste också vara snabb. De snabbaste låg främst. Det var de långsammaste som tigrarna tog först. De snabbaste hästarna överlevde och fick nya unghästar och kanske var det detta viktiga att ligga långt fram i den undflyende gruppen som kom att lägga grunden till hästens lust att tävla, att komma före alla andra. Under miljontals år utvecklade hästen sin snabbhet och klokhet. Nu har hästen blivit ett av världens snabbaste djur. Har inget rovdjur hunnit ifatt hästen de första 400 metrarna, då hinner de heller aldrig ifatt, om hästen är frisk. När vi försöker förstå hur hästen ser sin omvärld kan det vara bra att veta att hästen troligen är färgblind.

”Bra! Det är jag med.”

”Vad är det för bra med det? Tror Du att Du blir mer häst bara för att Du är färgblind?”

”Jag kanske förstår något som Du inte gör, Din idiot.”

Det är en fördel för hästen att vara färgblind. Den blir inte lurad av kamouflagefärg. Det berättas om flygare från andra världskriget som hade lyckats bli flygare trots att de var färgblinda. De hade bluffat sig förbi färgblindtesten. Bland alla krav som

ingick för att bli pilot fanns också detta att inte vara färgblind. Men det visade sig att de färgblinda piloterna hade en stor fördel. De blev inte lurade av fiendens kamouflage på marken. De blev inte bortkollrade av att färger gick i varandra. De såg inte färgerna. De såg konturerna, och kunde därför upptäcka fienden. På samma sätt kan det fungera för hästen. Den förvillas inte av att tigers färger smälter in i miljön. Den ser lättare konturerna och upptäcker rörelsen.

”Jag inte bara förstår. Jag ser också något som Du inte gör. Jag kan se en bluff.”

”Tråkigt att behöva göra Dig ledsen. Men jag kan se färgerna på de kläder som en viss bluff har på sig. Det kan inte Du?”

”Jag är glad att jag slipper se färgerna på den bluff som jag ser. Det besparar mig och min häst ytterligare lidande.”

Hästen lyssnar bättre än vad vi gör. Hästens öron är som rörliga parabol. De kan riktas in mot de ljud som hästen vill höra och förstå bättre. Jag läste nyligen en forskningsrapport, som visade att hästen uppfattar i stort sett samma ljud som vi gör. En hund till exempel kan uppfatta ”ljusare toner”, toner som är högre upp på skalan. Du kan kalla på en hund med en hundvisselpipa och det är ingen annan än hunden som hör att Du blåser. Inte heller hästen. Rapportens slutsats var att hästen och vi har ungefär lika god hörsel. Jag vill nog läsa fler forskningsrapporter innan jag är övertygad om att vi hör lika bra som en häst. Däremot tror jag att vi lugnt kan säga att en häst kan lyssna bättre än vad vi gör. Öronen kan riktas in mot de ljud som hästen vill höra och förstå bättre. Det ökar chanserna att upptäcka en fara i tid. Styrkan i ljudet kan också berätta om fara. Med starka ljud är faran nära. Nära är det då också till flykt och panik. En spänd häst reagerar starkare på kraftiga och oväntade ljud. Den blir mer rädd. Den får svårare att lyssna på Dig som skötare och den får svårare att lära. Det är inte för att den är dum eller elak. Det är för att den är rädd. En bra hästskötare förstår att det är en skillnad mellan att vara dum och att vara rädd. Ett enkelt sätt att hjälpa en nervös häst är att döva den. Det gör Ni genom att stoppa i en ordentlig bomullstuss i varje öra, eller genom att sätta på en öronkappa. Resultatet blir ofta mycket bra. Detaljer och små nyanser kan många gånger vara mycket viktigare än man tror. Det kan bli skillnaden mellan att bli kompis med sin häst eller att inte bli det.

”Men många gånger är dom ju bara tjuriga. På min ridskola var det bara en massa med gringa hästar. Inte var dom rädda. Jo, dom var rädda för några av lärarna. Då lydde dom. Det var för att dom var rädda. Annars sket dom i oss. En av hästarna var nästan omöjlig att lasta. Han bara dummade och fjollade sig. Han var garanterat inte rädd, bara dum.”

”Man blir dum när man inte förstår. Jag beundrar Quicken som orkar stå ut med Dig, som Du sliter och drar i honom. Han kan omöjligt veta om han skall gå fram eller bakåt, till höger eller till vänster. Ändå försöker han.”

”Man blir dum när man förstår att det är något dumt man skall göra, typ släpa runt på några imbecilla ungar. De dummaste hästarna är kanske de klokaste.”

”Jag var dum i skolan. Men jag var inte rädd, och jag fjäskade inte för lärarna. Då blev det jag som var dum. Dom flesta lärarna var bara fega djävlar. Det var dom som var rädda, inte jag.”

”Men jag är fortfarande lite rädd för min häst. Kommer han aldrig att riktigt tycka om mig?”
”Det är djävligt svårt att tycka om någon som är rädd. Det liksom kryper i kroppen på en. Man vill vara snäll men man känner mest bara lust att vara elak. Ge sig på den fega djäveln.”
”Scotten blev rädd för en nerblåst kvist. Men jag fick honom att gå förbi. Jag pratade lugnt med honom. Jag var stolt över honom. Han vågade gå förbi, trots att han var rädd.”

Hästen kan upptäcka en fara innan vi har möjlighet att göra det. Även om vi inte skiljer oss åt alltför mycket då det gäller syn och hörsel gör vi det definitivt då det gäller vårt luktsinne. Vi vet att hundar med luktsens hjälp kan följa ett bytesspår. Något som för oss är helt omöjligt. Men även hästens luktsinne är väl utvecklat. Det betyder att när Ni är ute och kör i skogen kan Er häst plötsligt blåsa upp sig och visa tecken på oro. Men Ni varken ser eller hör något att oroa sig för. Ni ropar till hästen: ”Sluta och fjolla Dig”. Men hästen fortsätter. Ni blir mer och mer irriterade: ”Vilken dum häst jag har.” Men tänk då att Din häst kanske känner doften av något som oroar den. Kanske är det doften av en älg eller ett lodjur. Din häst är orolig, men inte dum. Den behöver lugnas ner, inte jagas upp. Det är viktigt att förstå att hästar och människor har olika förutsättningar och olika språk. När vi riktigt börjar förstå att olikhet inte är dumhet, utan något att ta hänsyn till, då först är vi på väg att bli världens bästa hästskötare.

Hästen kan också upptäcka fara genom att känna vibrationer i marken. Det sinnet kallas för det kinestetiska. Det är ett sinne som vi också har. Det har med balansen att göra. Vi märker mest av det när vi blir sjösjuka eller efter en snurrtur på Gröna Lund. Men hästen använder sig ofta av den information han får från sitt kinestetiska sinne. Det gör att Din häst kan känna att det är just Du som kommer och hämtar honom i hagen.

Hästen är snabbare än vad vi är. Hästen är starkare än vad vi är. Men ändå är han beredd att samarbeta med oss. Han är inte bara beredd att samarbeta med oss. Han är också beredd att följa oss och att lita på oss. Kanske var det några unga stenåldersflickor som upptäckte undret att dessa starka och snabba djur var beredda att lära sig vårt språk. En av raserna var den västeuropeiska vildhästen. Den var ett omtyckt byte för våra förfäder på stenåldern. Hästarna jagades genom att drivas mot branta stup eller över fångstgropar. Människan är glupsk. Snart höll vildhästen på att utrotas. Det är då jag tror att våra stenåldersflickor kom in i handlingen. Ett föl överlevde en jakt och flickorna bönade och bad att fölet inte också skulle slås ihjäl utan att de skulle få ta hand om det. Kanske fick de lova att när fölet blev stort skulle det få slaktas. Men nu hände undret. Hästen blev flickornas vän. Hästen lärde sig flickornas språk och den var beredd att hjälpa flickorna med deras sysslor. Nu kunde flickorna dra hem de största vedlassen från skogen, och ingen kunde förflytta sig så snabbt och långt som våra flickor. Allt tack vare hästen. De vuxna insåg snabbt den stora marknadspotentialen i detta nya investeringsprojekt. Den västeuropeiska vildhästen försvann. Kvar blev den västeuropeiska tamhästen, som också bland annat skulle komma att bli stamfader till vår egen nordsvenska häst.

Hästen har blivit vår viktigaste samarbetspartner genom hela vår historia. Den har slitit på våra åkrar, kämpat på våra slagfält, och dragit oss på våra resor. Det är vi som alltid har ställt villkoren och hästen har alltid lojalt anpassat sig. Stridshästen gjorde sina "courbette"-språng och levererade sina "capriole"-sparkar för att hjälpa sin stridande ryttare. Dagens tävlingshäst kastar sig med dödsförakt över omöjliga hinder i terrängritten bara för att ryttaren ber om det. Det är vi som har makten. Det är vi som utövar vår makt. Makt och våld följs ofta åt. Hästarna har utsatts för mycket våld. Alla maktmänniskor tror att det är våldet som har fått hästarna att ställa upp: "En häst skall knäckas. Det är först då den lyder." Men maktmänniskorna ser inte undret, de ser bara sig själva och sin egen bild av livet. De ser inte det under som stenåldersflickorna såg. Hästen ställer upp för att den vill samarbeta! Den är beredd att göra oss till hästkompis och lita på oss som hästledare. En bra hästkompis ställer upp. En bra hästledare sviker inte. Unghästen tror och hoppas in i det längsta att människohästen inte sviker. Den försöker och försöker. Men till slut kan den ge upp. Den bara skärmar av. Eller också blir den helt omöjlig. Skärmar den av kan människohästen tro att han har lyckats:

"Äntligen har den satans idioten förstått."

"Jag tror att det var en stenålderspojke och en stenåldersflicka, Sten och Vidja, som..."

"Nej, jag tror att det var två tjejer, Vidja eller vad hon nu hette och Ylva."

"Nej, Ylva kan det inte ha varit. Jag känner en som heter Ylva. Nej för fan, hon kan det inte ha varit."

"Ylva kan hon väl ha hetat. Det är väl inget fel att heta Ylva. Men jag tror att det är alldeles fel att det var två tjejer. Jag är säker på att det bara var en, den där Vidja."

"Kan Du inte skriva upp vad hon heter. Ja just det, Vidja. Det är klart att det bara var en tjej. Det var Vidja, det förstår man väl. Hon ville väl vara värst. Göra sig märkvärdig. Stila för dom andra. Titta vad jag har."

"Jag tror inte att hon ville stila på det sättet. Jag tror att hon ville få dom andra att förstå att man ändå kunde vara kompis med henne."

"Fick hon hästen som kompis. Då måste ju hon vara en riktig kompis. Då kunde hon ju inte vara en mallig skit."

"Vidja var inte mallig. Hon var ensam och rädd."

"Hon kan ju inte ha varit speciellt rädd, om hon skulle ta hand om en häst." "Man kan vara rädd på andra sätt. Hon var kanske stor och ful."

"Vidja var inte stor och ful. Hon var liten och söt. Det var dom andra som var stora och fula."

"Stackars häst, vilket folk han måste ha hamnat hos. Kan vi inte döpa hästen också. Han måste väl också få ett namn."

"Han och han. Varför måste det alltid vara en han. Hästen han och hästen han. Det kan väl lika gärna vara en hon. Hästen hon. Hästen hon. Det är klart att det var ett sto."

"Jag tycker att det är mysigare att tänka sig att det var en hingst. Han skulle vara vild och stark. Det var bara jag som kunde tämja honom. Alla andra var rädda för honom. Då såg dom andra hur duktig Vidja var och då skämdes dom."

"Men jag vill att det skall vara ett sto. Ett ilsket sto som gör som hon vill." "Stackars Vidja. Få börja med en pissmär."

"Ston är i alla fall mycket klokare än hingstar. Ett sto skulle förstå Vidja. Det skulle aldrig en hingst göra."

"Vidja får mer makt med en vild hingst."

"Men det är inte makt hon vill ha. Det är en kompis hon vill ha."

”Det tror jag med. Någon som alltid är hennes kompis. Någon som alltid är mest hennes kompis. Dom har något ihop som inga andra förstår.”

”Jag tror ändå att dom blir mer avundsjuka om det är en hingst. Hingsten kan också försvara henne bättre.”

”Skitsnack, ston försvarar mycket bättre. Dom är vana att försvara.”

”Jag har bara sett rädda ston som är griniga och går undan.”

”Vidja skiter i om det är en hingst eller ett sto. Hon ser en ensam häst som dom tänker ta livet av. Så enkelt är det. Fortsätt!”

Blir unghästen omöjlig kan dagarna snart vara räknade: ”Det här är en satans idiot. Det är lika bra att slå ihjäl den.”

Men Ni skall bli världens bästa hästskötare. Ni börjar redan se det under som stenåldersflickorna såg. Ni vet hur hästen lever i sitt eget hästland. Ni vet att hästen bara slåss om han absolut måste. Han vill hellre vara vän. Men går det inte och han blir rädd för sitt liv, då flyr han. Det är bara när han inte kan fly längre som han slåss. Hans bästa sätt att lösa en krissituation där han blir rädd, det är att fly och det är han bra på. Där är han i världsklass. Men det är nu undret kommer.

Trots att hästen kan vara rädd låter han Dig ändå lyfta hoven.

Trots att hästen kan vara rädd följer han Dig ändå in i den mörka hästfinkan.

Detta har inte med rädsla och makt att göra. Detta handlar om tillit. Hästen är bokstavligen beredd att lägga sitt liv i Dina händer. Med en upplyft hov eller i en mörk finka kan han inte längre fly. Han kan inte längre bestämma själv. Han kan inte förstå varför Du vill att han ska lyfta hoven, eller varför Du vill att han ska gå in i den mörka finkan. Han förstår att det kan vara livsfarligt. Men han gör det ändå, därför att Du vill och därför att han litar på Dig. Detta är undret och den fantastiska gåvan som stenåldersflickorna fick av vildhästen. Världens bästa hästskötare förstår att det är ett stort ansvar som följer med denna gåva.

Denna bild ger Dig anslaget och tonen i undervisningen, men framför allt ger den Dig flickornas funderingar. Det är utvalda funderingar. Det är funderingar med öppningar. Det är funderingar som ibland, jag har sagt det och jag säger det igen, låter som poesi. *När upphör ett barn att vara ett bytesdjur?* Hur Du kan gå vidare med dessa funderingar bestämmer Du själv. Det finns inga givna svar. Svaren som finns är flickornas. Vi talade vidare, vid kaffebordet, under motionsturen i dubbelvagnen, i hästbussen på väg till snabbjobben i Gävle. Men vi kunde ha talat mycket mer. All personal var välkommen att sitta med på föreläsningarna. Finge jag leva om mitt Frossarboliv skulle jag göra föreläsningarna obligatoriska. Det var allt för många öppningar till nya stigar som aldrig blev utforskade.

Exempel 2

Arv och miljö

Ni kan höra en travtränare säga om en häst: ”Det är mycket hett blod i den stammen.” Det betyder inte att just den hästens blod är varmare än andra hästars. Dess kroppstemperatur ligger säkert inom den normala variationen, som Ni kommer ihåg

mellan drygt 37 till 38 grader. Lite högre för unghästar. Nej, travtränaren menar att hästen lättare stressar upp sig och får svårare att lyssna på kusken i loppet. Ni kan höra uttryck som: "Han blev het som en kamin. Det gick inte att få stopp på honom. Han bara pullade." En häst som pullar är en häst som ligger hårt på bittet och vill springa fortare än vad kusken vill.

Det tränaren menar är att hästen har en ärftlig faktor som gör att han klarar stress sämre än andra. Nu är vi inne på ett jättesvårt område. Vad är arv och vad är miljö? När en häst stressar i ett lopp – beror det på att vi har gjort honom osäker eller är han född osäker?

"Det är klart att det är vårt fel. Det är vi som absolut måste vinna. Vi driver dom för hårt. Dom ser vettsskrämda ut i ögonen. Det ser man på TV."

"Milton såg aldrig skraj ut. Han verkade helcool och glad. Jag är bäst och jag vet det. Det var vad man såg i hans ögon."

Det är säkert vårt fel om vi glömmet hästen och bara tänker på oss själva. Vi vill vinna och vi offer hästen. Men om vi inte glömmet hästen och ändå vill vinna, märker vi att det går lättare för några hästar än för andra. Jag tror att det alla läroböcker om hästar vill göra gällande är att det är ett samspel mellan arv och miljö, att de går i varandra, och att båda är betydelsefulla. Den stora svårigheten och den stora utmaningen är att försöka se båda faktorerna samtidigt. Är det något vi inte förstår eller klarar av, är det lätt att skylla på en av dem.

"Med de skitföräldrarna är det inte konstigt att han också är en skithäst."

"Med den skittränaren skulle jag också bli en skithäst."

Det är lätt att överbetona en av faktorerna och glömma den andra. Hästen har det arv han har. Men först av allt har han fått livet. Det är den mest fantastiska och mest obegripliga av alla gåvor, och att just han fick det. Av alla exklusiva ägg var det just hans som låg där och väntade och av alla miljoner och miljarder spermier var det just hans som kom först. Och det i det giltiga loppet, det lopp som räknas. Inte i alla provlopp eller kvallopp med alla sina omstarter. Utan i det riktiga loppet – det han vann! För några år sedan visade mig en elev en hästdikt, där det lilla fölet tackar för att det fick livet. Det måste vara en kärleksgåva, säger fölet.

"Men många hästar har ett hemskt liv. Hur kan det då vara en kärleksgåva?"

"Men vem har gett gåvan?"

"Kan man ge en gåva och sedan ta tillbaka den och ändå kalla den kärleksgåva?"

"Om man ger av kärlek varför ger man då också taskiga förutsättningar. Kan det kallas kärlek?"

"Det låter som religion. Man har ett djävla liv här men man får ett djävla bra liv efter döden."

"Det är inte vad jag har lärt mig om religion. Har Du inte hört om helvetet? För sådana som oss gäller att vi har ett djävla liv här och att vi får ett ännu djävligare liv sen."

"Kan hästar också komma till himlen? Dom kan i alla fall inte komma till något helvete. Det vore coolt. Då skulle man träffa Pysen igen."

”Du kommer i alla fall inte till någon himmel. Det är något som är säkert.”
”Men kommer Pysen till himlen lär jag nog ändå försöka.”
”Jag tror att det finns något efter döden. Jag har läst om näradöden-upplevelser.”
”Det finns människor som minns tidigare liv. Jag tror att man kommer att leva igen.”
”Det finns människor som har mött döda människor. Men aldrig någon som har mött ett dött djur.”
”Det gör det visst det. Jag har läst i en hästbok om en tjej som mötte sin döda häst.”
”En tjejbok om hästar har inte med verkligheten att göra.”
”Jag är säker på att det finns något bra efter döden. Varför skulle vi annars ha alla kyrkor? Jag kan tycka det är coolt att fantisera om hur det blir. När jag har fantiserat riktigt mycket vill jag nästan åka dit på direkten.”
”Gör Du det. Då tar jag Pysen som min andra häst. Han är roligare att rida än min gamla Silver.”
”Det gör Du inte alls det. Jag kommer tillbaka.”
”Är man död är man död. Det är inget snack om att få det två eller tre gånger. Du har en chans. Missar Du den, tar jag Pysen. Det tror jag att Du skall ha djävligt klart för Dig.”

Men det är en gåva med förbehåll och krav. Ett förbehåll är arvet. Hästen får livet, men hästen får leva det utifrån de speciella förutsättningar som livet har gett just honom. Den gåvan bär hästen med sig hela livet. Hästen har det bara till låns. Hästens liv kommer alltid att ta slut. Den föds till hingst eller sto, vit eller svart, blir stor eller liten, är sabelbent eller bockbent, har stora öron eller små, huvudet är ett Ramskopf eller ett arabhuvud med dip, synen blir skarp eller svag. Listan kan göras oändligt lång, och det är mycket i den listan som vi ännu inte kan se, och säkert mycket som vi aldrig kommer att se. Det här är hästens biologiska förutsättningar när den börjar sitt liv. Men hur blir livet sedan? Vilka blir livsbetingelserna? Föds vår häst på tidig stenålder spelar det kanske mindre roll hur arvet ser ut. Han blir ändå snart mat till våra förfäder. Men föds vår häst på medeltiden, eller under franska revolutionen eller på artonhundratalets amerikanska prärier kommer de övergripande livskraven att vara olika. Trots att vår häst är densamma kommer dess liv att bli beroende av när och var i historien den föds. Och sedan beror det på i vilken flock den föds, vilka andra hästar den kommer att möta. Och kommer hästen att möta människor – vad vill de och hur kommer de att vara? Även den här listan kan göras hur lång som helst. Möjligheterna är oändliga och oöverskådliga. Även i den här listan är det mycket vi aldrig kommer att förstå.

”Vilken satans tur Frossarbohästarna måste ha haft. Det finns nog inga så väl omhändertagna och bortskämda hästar som våra. Tur är inte dumt att ha.”
”Säg inte det. Det finns nog många hästar som tycker att dom haft otur som finns till. Dom har ett så hemskt liv.”
”Menar Du att dom hellre skulle vilja vara döda? Det tror inte jag. Man vill ju i alla fall leva.”
”Man vill nog inte dö först. Men när man ser skiten då vill man dö.”
”Men man vet ju aldrig. Man kan ju plötsligt få chansen. Vinna på lotto eller så.”

Det finaste man kan göra är att skämma bort sina hästar. Hästar har rätt att bli bortskämda. Men det är svårt att skämma bort. I vår något knasiga värld uppfattas det lätt som ett försök att manipulera och göra sig till, att man är feg och försöker köpa

en förmån. Men att skämma bort är att tycka om någon på riktigt. Tycker man om någon på riktigt, då vill man visa det. Då skämmer man bort. Men det kan vara svårt att visa det på ett bra sätt. När Ni öppnar boxdörren till Er häst och Era hjärtan svämmar över, då vill Ni kanske visa det med att ge Er häst godis. Ni gör det om och om igen. Till slut ser hästen bara godiset när boxdörren öppnas. Den ser inte Er. En dag har Ni inget godis med Er. Nu möts Ni av en förgrymmad häst: ”Vad nu, tycker hon inte om mig längre? Varför har hon inte något godis med sig. Jag biter henne lite så att hon kommer ihåg till nästa gång.”

Där står Ni besvikna med Era överfyllda hjärtan. Vill Era överfyllda hjärtan absolut ge godis, lägg det i mathon. Men annars är Ni själva godis nog. Det räcker med att det är Ni som kommer. Det är Era klappar och kramar som räknas. Men också Er respekt för Er häst. Det betyder att skämma bort också kan vara att lämna hästen i fred. Vi kan alla behöva stunder för oss själva. Det kan vara det allra svåraste sättet att skämma bort, att lämna någon i fred utan att bli orolig och sur själv.

Vi kommer att prata mycket om att skämma bort. Att bli världens bästa hästskötare är också att bli världsbäst på att skämma bort. Men nu är det arv och miljö vi pratar om. Att bli världens bästa hästskötare är också att alltid försöka se och förstå hästens förutsättningar och vad det kan betyda för hästens möjligheter att klara av de krav som hans miljö ställer.

Vet vi att hästen är känslig för kraftiga och plötsliga ljud, att de kan innebära panikfara. Då hjälper vi hästen med att döva hörseln med bomullstussar och/eller öronkappa under ett lopp, eller om han körs eller rids på ett nytt ställe. Det är att hjälpa hästen utifrån hästens egna förutsättningar. Det är när det inte fungerar, som det svåra börjar. Din häst stressar och är spänd i lopp. Blir stressen och spänningen för stor kan han försvara sig med att gå upp i galopp. Hästen berättar något för Dig. Den säger att den inte mår bra. Men den klarar inte av att visa och berätta för Dig vad det är som gör att den inte mår bra. Nu testas Dina hästkunskaper. Hur bra har Du blivit att tala hästens språk? En mycket viktig grundregel är att alltid börja med att fråga hästen om den har fysiskt ont någonstans, eller om den känner sig allmänt trött och hängig. Att ta tempen på hästen kan ge ett bra svar. Det är en fråga, som Du bör ställa varje gång Du ska ut på en längre kör- eller ridtur, eller när Du kör snabbt, eller startar i ett lopp. En förkyld häst är inte bara trött och hängig. En förkyld häst rör sig också sämre och annorlunda. Hästen andas i takt med benens rörelse. I galopp andas hästen in då frambenen lyfts, och ut då benen tar mark. Hästen andas alltid genom näsan. På en snuvig häst störs andningen, och störs andningen, störs också rytmen i benrörelsen. Här kan det lätt bli språksvårigheter.

Du ser att Din häst inte rör sig lika rytmiskt som vanligt. Betyder det att den har träningsvärk, eller att det är en hov som spökar, eller att en led är öm? Vad är det han säger egentligen? ”Mumla ur skägget karl?” Ett språkligt missförstånd här kan leda till en fortsatt språkförbistring. Du tror felaktigt att Din häst berättar att den orytmska rörelsen beror på felaktig skoning. Du skor om och ändrar balansen. Från

att ha rätt balans får Du nu fel balans. Hästen tittar på Dig och undrar vad Du menar. Nu blir det definitivt en orytmisk rörelse. Du skor om igen och provar ytterligare en ny balans. Fel igen. Nu tittar inte hästen bara på Dig. Nu börjar den undra hur det står till och den kan börja bli osäker på både Dig och sig själv. Fortsätter det så här, förstår till slut ingen någonting. Kolla därför alltid först hästens allmäntillstånd.

Ett bra nästa steg är att be hästen öppna munnen. Kolla tänderna! Kolla om hästen har sår i munnen. Vi tar det som den naturligaste sak i världen att hästar har ett huvudlag eller tränas på sig med tömmar eller tyglar fastsatta i en stor ”pinne” i munnen. Men tänk efter vad det egentligen är frågan om. Tänk Er själva att Ni måste gå omkring med en stor pinne i munnen som någon drar och sliter i. Det låter jobbigt nog. Men tänk Er därtill att Ni dessutom har tandvärk eller ett sår i munnen. Hur glada vore Ni då inte om det fanns någon som kunde tala Ert språk och som kunde komma till Er undsättning. Att kolla munnen är viktigt. Ändå glöms det ofta.

Och Du fortsätter att gå igenom hela Din häst, huvudet och blicken, halsen, ryggen, muskulaturen. Är bogmuskulaturen exempelvis lika välutvecklad på båda sidorna? Du kollar lederna med böjprov och värmekoll av hovarna. Har Du varit tillsammans med din häst en längre tid, märker Du oftast direkt på morgonen när Du kommer in till Din häst i boxen, om det är något som är fel. Det är som hela hästen berättar: ”Jag mår inte bra.”

Hittar Du inga fysiska fel på Din häst men han fortsätter att stressa och galoppa i loppet, får Du gå in i rollen som hästpsykolog. I verkligheten kommer Du att märka att Du egentligen alltid är både veterinär, hovslagare och psykolog samtidigt. Men för enkelhetens skull tar vi det i turordning. Nu blir Du alltså psykolog. Som psykolog kommer Du att möta många andra psykologer, och då får Du åter bekräftat för Dig den gamla sanningen att det finns många sanningar. Det blir upp till Dig att välja den sanning som är mest sann för Dig. Du vet att den sanning Du väljer kanske inte alls är den rätta. Därför är det viktigt att Du gör tydligt hur Din sanning ser ut, att Du är tydlig med Ditt val och att Du helst väljer en sak i taget. Blir det fel, vet Du vad Du gjort och då kan Du lättare ändra.

Låt mig ge ett exempel. Problemet är detsamma. Din häst stressar och pullar och han kan lätt slå ihop benen och galoppa. Du tänker:

1. ”Stackarn, han stressar av allt för mycket ljud.” Du sätter på öronkappa.
2. ”Stackarn, han får knappast någon luft när han tar i för fullt. Det är klart att han stressar upp sig då.” Du sätter på en pullburk under hakan.
3. ”Stackarn, han galopperar. Inte för att jag vet varför. Han travar nämligen rent. Men i dag chansar jag och kör honom barfota.” Du river av honom skorna.

Det är tid för tävling. Du kör upp till start. Loppet går och Du vinner! Hurra! Men vilken ändring var det som gjorde susen? Var det alla tre? Eller var det ett och två, eller två och tre eller ett och tre eller var det bara en av dem? Men vilken? Det är en fördel om Du ändrar en sak i taget. Då ser Du tydligare vad effekten blir. Den här gången gjorde det inte så mycket eftersom Du vann. Men det är värre när det inte fungerar.

Jag skall ge ytterligare två exempel på förslag till psykologiska lösningar. Ni kan fundera för Er själva vilken lösning Ni skulle välja om Ni var tvungna att välja en av dem. Problemet är detsamma. Det gäller fortfarande den stressade hästen.

1. Det är inte de kraftiga ljuden som skapar panikkänslan. Panikkänslan kommer av orealistiska överkrav. Hästen tror att den inte kan leva upp till tävlingskraven. ”Räcker jag verkligen till? Kommer det inte att begäras för mycket av mig?” Men det är inbillade överkrav. Hästen räcker till. Det vet jag som tränare. Mitt val av lösning blir: Jag tycker att det är bättre att hästen får möta den riktiga verkligheten. Det är då självförtroendet får en chans att växa. Bort med bomullstussar och öronkappa. Hästen måste lära sig att ta in livet som det är.

2. Det är inte de kraftiga ljuden som skapar panikkänslan. Panikkänslan kommer av orealistiska krav. ”Räcker jag till? Kommer det inte att begäras för mycket av mig?” Men det är inbillade krav. Hästen räcker till. Det vet jag som tränare. Mitt val av lösning blir: Jag väljer att behålla öronkappan på. Även om det inte är de kraftiga ljuden i sig som skapar panikkänslan, förbättrar de inte heller situationen. De kan mycket väl ha en pådrivande effekt. Därför sitter öronkappan kvar. Därefter väljer jag att köra några snälla lopp med hästen. Det betyder att jag kan välja att köra invändigt och hellre begära för lite än för mycket av min häst. Jag tror detta är ett sätt att ge hästen lusten tillbaka.

Ni tar alltid på Er ett stort ansvar om ni konsekvent bara väljer en typ av tolkning. Försök att vara så öppna Ni kan i Era tolkningar och i Era försök. Det var inte länge sedan som läs- och skrivsvårigheter sågs som ett uttryck för dålig begåvning och/eller som slöhet och ointresse för skolarbetet. Ni kan ju tänka Er hur de eleverna blev bemötta och att de tappade intresset för skolan är inte konstigt. Det otäcka var att eleverna också tappade tron på sig själva. De kunde bli tysta och dra sig undan, eller bli gapiga och bråkiga medan vi andra bara blev ännu mer övertygade om hur dumma och besvärliga de var.

Detsamma kan gälla hästar. Ni har säkert läst i några av Era hästböcker att hästar med Ramskopf inte är lika kloka som hästar utan Ramskopf. En häst med Ramskopf är en häst vars näsben är upphöjt och böjt. Enligt ett vedertaget skönhetsideal är detta inte ett vackert huvud. Var alltid på Er vakt om något inte anses ädelt och vackert hos en häst. Då förknippas det alltid med ett sämre beteende. Detta är lika säkert som amen i kyrkan. Lika säkert är att det också är ett mänskligt påfund. Det är något vi läser in hos hästen. Det behöver inte alls ha med hästen att göra.

Stora öron på en häst anses av många vara både ett skönhetsfel och ett tecken på att hästen är obegåvad. Alla ”vet” att åsnor är dumma och åsnor har stora öron. Men nu är en omvärdering på gång. Nu börjar hästköpare titta efter hästar med stora öron. Varför? Jo, Ina Scott har stora öron. Det är säkert klokt att leta efter en tävlingshäst med stora öron om man tror att hästen springer med öronen.

Men tar vi Ramskopf som exempel kan vi hitta en utseededetalj som kan ha betydelse för hur ett beteende utvecklas. En häst med Ramskopf får ett mer begrän-

sat synfält tack vare sitt utseende. Nästryggen kommer i vägen. Hästen tvingas att röra mer på huvudet för att kompensera. Hästen rör också mer på själva ögat och det gör ögonvitorna synliga. En häst som visar ögonvitorna är en lömsk häst, säger hästböckerna. I verkligheten är det en häst som inte ser så bra, och som försöker kompensera det. Men den sämre synen gör också hästen mer osäker och får den att känna sig mer utsatt. Men vi ser den rädda hästen som en lömsk häst som man inte kan lita på. Det mest otäcka med denna feltolkning är att hästen till slut kan bli lömsk. Den märker att människan saknar tillit. Hästen kan få slag och tillrättavisningar som den inte alls förstår. Till slut tappar den helt förtroendet för människan. Då kan också det tragiska inträffa, det som kunde hända de dyslektiska barnen, att hästen börjar tappa tron på sig själv. Den vågar inte lita på någon, inte ens sig själv. Den blir lömsk. Och människan säger: ”Det här har jag ju sagt hela tiden. Jag kan hästar. En häst som visar ögonvitorna ska man aldrig lita på. Dom är lömska.”

Det kan gå så här illa om man tolkar en situation fel. Därför är det vår skyldighet som hästskötare att alltid vara öppna för nya tolkningar och ständigt vara beredda att ifrågasätta. Vi måste alltid förstå att vi aldrig blir fullärda. Tro aldrig på någon som säger att han kan allt.

Jerzy Sarnecki som hälsade på oss för några dagar sedan, är dyslektiker. I ett tidigare Sverige hade han betraktats som obegåvad och inte kunnat läsa vidare. Så var det i hans förra hemland Polen. I dag är han professor.

”Jag vet en annan sak, MBD. Min bror har MBD. Han får hjälp för det. Det är ett satans snackande och ursäktande kring honom. Men varför snackade dom aldrig med mig eller brydde sig om mig? Kan tjejer inte ha MBD?”

”Det är bara en killgrej. Det är därför killar slåss och djävlas så mycket. Det har jag hört.”

”Men jag spöade alla. Jag spöade killarna i klassen också. Men jag var förbannad. Det fattades inget i min skalle.”

”Där det inte finns något kan det inte fattas något.”

”Ha ha. Men på riktigt, jag menar bara att jag kände mig inte konstig. Jag tyckte att jag kunde koncentrera mig av bara fan. Det var bara det att jag koncentrerade mig på fel saker.”

”Jag tyckte att det var jättesvårt att koncentrera mig i skolan. Det kan jag tycka fortfarande. Men jag bråkade inte. Jag skolkade.”

”Det är typiskt oss. Vi skolkar i stället för att slåss. Vem bryr sig? Det är ingen som kollar om vi också har MBD.”

Jag känner inte till om någon liknande hjärnforskning har bedrivits enbart med fokus på flickor. Vi får försöka att ta reda på det.

”Först kommer killarna, sen kommer tjejerna och sen till sist hästarna. Tänk om det någon gång kunde få vara tvärt om.”

Bild 9

Undervisningen

Hästkötutarutbildningen var uppdelad i fyra steg. De första stegen om vardera två månader utgjorde grundutbildningen. De två därpå följande, nu om vardera fyra månader, blev den avancerade hästkötutarutbildningen. Därefter kunde följa fördjupningskurser i exempelvis hovslageri och hästpsykologi. Varje fördjupningskurs var på fyra månader. En detaljerad studieplan finns i bilagan.

Efter varje godkänt prov fick eleven ett guldkantat intyg i styvt papper och under-tecknat av omsorgschefen Gudrun Awiti de första sex åren från verksamhetens start och av generaldirektör Sture Korpi de följande sex. Provtagningen och tillkännagivandet av provresultatet följde ett visst mönster. Dagen före provet fick eleven bestämma färg och text på examenstårtan som gemensamt skulle avätas efter provet, ofta tillsammans med gäster som någon förälder, något syskon eller en socialsekreterare. På examensdagens morgon hissades flaggan. Provet kom i ett slutet kuvert. Frågorna hade lottats från en frågebank. De flesta teoretiska proven utfördes i klubbbrummet dit examenseleven hälsades välkommen. Kuvertet sprättades upp. Frågorna gick igenom för att undanröja eventuella missförstånd. Därefter fick eleven börja att skriftligt svara på frågorna. Hon fick ta den tid hon ville och stavfel räknades inte. Jag rättade sedan provet, men resultatet tillkännagav jag först vid lunchbordet, eller om det var senare på dagen, vid kaffebordet. Jag knackade i glas- set, reste mig och höll ett litet tal till examenseleven och överlämnade det rättade provet, ackompanjerat av applåder. Därefter drack vi kaffe och åt tårta. Examenseleven fick alltid skära den första biten och tårtans marsipanros tillföll också henne. Ett ungt par hade startat ett hembageri i Östervålas utmarker och de hade antagit utmaningen att försöka klara elevernas alla färg- och textval på examenstårtorna. Enligt ”eftersamtalselevema” lyckades de bra. Eftersamtalen visade också att nästan alla elever hade kvar sina intyg. Många hade ramat in dem och satt upp dem. En elev hade låtit få dem inplastade. Två elever hade tappat dem i samband med flytt. En elev hade dem fortfarande nedpackade i en flyttlår.

Under alla åren höll jag envetet fast vid examensritualen. Jag hissade alltid flaggan. Jag beställde alltid tårtan, jag höll alltid talet. Jag gjorde det för att jag tyckte att det var viktigt att manifesteras stunden och att det var viktigt med en tradition som det gick att känna igen både sig och andra i. Vi var mycket för traditioner på Stall Frossarbo. Det var allt från julfester och våravslutningar till att alltid stanna till vid en speciell bensinstation vid tillbakafärden från snabbjobben på Gävle travbana. Då köpte vi ett speciellt godis och en speciell dricka.

I början kunde flickorna vara lite generade inför talen. Var det en stund att mani-

festera höll jag tal. Det behövde inte bara vara i samband med proven. Det fanns andra viktiga ögonblick att manifesteras. Vid en av våra första utlandsresor stannade vi på hemvägen till vid Eurostop i Jönköping för att ha vår sista gemensamma måltid innan gruppen skulle splittras. Jag höll tal och tackade alla och speciellt dem av personalen som hade kört bussen. Det satt folk vid borden intill. Jag skrev i min dagbok: "Flera av flickorna kände sig lite generade. Men de höll färgen."

Det blev en tradition att alltid avsluta vår utlandsresa med en gemensam måltid på Eurostop i Jönköping. Jag har hållit många tal på Taverna där. Efter sista resan skrev jag: "Flickorna är aldrig generade längre. De tar det som fullständigt självklart att jag skall hålla tal. Den här gången bad de till och med några vid bordet intill att vara lite tysta." Jag har en notering till om detta att hålla tal. Det var alldeles innan jag skulle sluta. Det var vid frukostbordet. En av eleverna kände sig deppig och tung. "Sven", sa hon, "kan Du inte hålla tal för mig. Jag känner mig så nere i dag."

Det är ytterligare en sak kring talen, som jag måste få berätta. Det var för ett par år sedan. Jag hade skämtsamt sagt till en av flickorna som skulle ha prov, att jag skulle tala med hennes häst och höra vad hästen tyckte om henne och hennes pluggande. I talet berättade jag vad hästen hade sagt. Flickan uppskattade hästens inlägg. Sedan tänkte jag inte mer på det. Då nästa flicka hade sitt prov höll jag som vanligt ett tal. Efter talet märkte jag att något var fel, men jag kunde inte begripa vad. Vid kaffet frågade jag flickan om något fattades. "Du glömde ju att tala med min häst." Efter detta talade jag alltid med hästen. Talen blev också bättre. Ingen kunde som hästen ge både ris och ros och samtidigt göra det med en sådan värme. Fortsätter någon med talen, glöm inte hästen!

Undervisningen är ett moment som utan vidare kan utvecklas mycket. När jag startade 1987 var det inte helt lätt att hitta ett användbart undervisningsmaterial. Jag fick hjälp av Bengt Berg vid Svenska Travsportens Centralförbund (STC). Han lät mig få ta del av ett helt nytt anatomikompendium som han hade låtit färdigställa och som han själv använde när han undervisade blivande travtränare. Jag fick ytterligare ett kompendium, även det sammanställt vid STC. Bengt hade även samlat på sig en del fackartiklar som jag fick kopiera, och han rekommenderade Fredrikssons häfte om hovslageri, som han tyckte var det bästa som fanns på svenska. Vi kom sedan att ha ett nära samarbete genom alla Frossarboåren. När STC producerade något nytt, skickade Bengt över det. Det senaste jag fick av honom var hans egen initierade intervjusamling med Stig H Johansson.

Bengt Berg har själv varit travtränare, och som människa är han en sökare. Det är ingen dålig kombination. Jag vet det. På väggen i det stora allrummet på Stall Frossarbo hänger två montrar som minner om två av travsportens allra största, Sören Nordin och Delvin Miller. De är och var båda travtränare. De är och var båda sökare. Delvin arbetade jag hos som lärling 1963. Han var mannen som såg till att den amerikanska travbibeln, *Care and training of trotter and pacer*, kom till. Den översattes sedan till svenska och kom ut i två band, *Champion 1 och Champion 2*.

Sören Nordin skrev den första travbok som jag någonsin läst, *Spänn banden*. Sedan kom hans *Liv i sulkyn* och där ingick som bilaga hans egen *Travskola*. Dessa böcker utgjorde grunden för mina föreläsningar tillsammans med Red Tomlinsons bok om hovslageri. Det var på Red Tomlinsons Michigan School of Horseshoeing som jag en gång, genom Delvin Millers försorg, hade fått min amerikanska hovslagarutbildning.

Till invigningen av Stall Frossarbo hade Sören Nordin och Delvin Miller skänkt var sin tävlingsdress med körhjälms, glasögon och körhandskar och var sitt signerat foto med lycka-till-hälsningar. Sören hade i sin dräkt kört världsrekord, Delvin hade vunnit storlopp. Det var dessa rariteter som visades upp i montrarna. Med dagens ord skulle man kanske kunna säga att dessa montrar var ett uttryck för utbildningens kvalitetssäkring.

Håkan Jansson var den tränare på Gävle travbana som vi i alla år hade ett nära samarbete med. Håkan hade själv en gång varit lärling hos Sören Nordin. Vid ett besök hos Sören i USA, det var året innan han flyttade till Italien, berättade Sören för mig att det hade varit mycket nära att han bett Håkan Jansson komma över till USA och arbeta tillsammans med honom. ”Håkan var duktig”, sa Sören. Håkan har många förtjänster. Men den jag sätter allra främst är att han alltid säger som han tycker. Han varken förskönar eller bortförklarar. Detta om något måste vara en bra definition på en kvalitetssäkring.

Margareta Wallenius-Kleberg driver ett av Sveriges största och mest anrika travstuterier, Menhammar Stuteri på Ekerö. Trots att det är en verksamhet som omfattar flera hundratals hästar, bryr sig Margareta om varje häst, även dem som inte lyckas på tävlingsbanan. Det gör henne unik. Hon har genom åren donerat tre hästar till Stall Frossarbo med motiveringen: ”Jag vet att hästarna får det bra hos Er”. Detta skulle kunna ses som en kvalitetssäkring av stallet. Kanske går det också att uppfatta stallsyster AnnBritt Grünwalds radiohälsning till oss som ett uttryck för en sådan kvalitetssäkring: ”Om jag blir häst i mitt nästa liv, då vill jag bli häst på Stall Frossarbo.”

1987 fanns det fortfarande få hästutbildningar i Sverige. Det fanns ett hästgymnasium och det fanns i Skara. Men nu har utbudet blivit stort och det ökar ständigt. Det har också tillkommit specialvarianter som utbildningar i hästmassage, akupunktur, laser och örtmedicin, ja till och med i att samtala med hästar. Det finns också fler läroböcker om hästar.

Det sista året då jag endast kvarstod som lärare, lovade jag några av flickorna, som var tvungna att lämna Stall Frossarbo, att hjälpa dem med utbildningen på distans. Det var inget bra löfte. Det blev en urvattnad utbildning. Alla de dagliga funderingarna och prövningarna försvann, och godkändkravet kom att sträckas till det yttersta. Stall Frossarbos utbildningsform kräver att flickorna ständigt är där och att undervisningen sker i föreläsningsform, men också i en enskild dialog mellan lärare och elev. Med närheten och samtalen kommer också möjligheten att lära och att lära mycket.

Bild 10

Flickan och hennes häst

På den femte stolpen stod det: *Kan relationen till hästen vara till hjälp för flickan? Vad händer mellan flickan och hästen?*

Varje flicka sköter och har ansvaret för en egen häst, en undervisningshäst. Tränaren är hennes handledare och instruktör. Allt det som görs med hästen, görs i samråd mellan flickan och tränaren. Tränaren har det absolut sista ansvaret. Men det dagliga praktiska ansvaret vilar på flickan. Andra flickor kan inte ta över skötseln av en flickas häst. Detta kan bara göras efter samråd med flickan och tränaren. En flicka på vift förlorar ansvaret för sin häst, men inte hästen. Hon återfår ansvaret när hon kommer tillbaka. En flicka på ledighet planerar tillsammans med tränaren hur och av vem hästen ska skötas under ledigheten. Hästen följer flickan under hela utbildningstiden. En flicka kan byta häst, men endast om en ny häst blir ledig och då efter ett visst turschema. En undervisningshäst är en häst som tränas för tävling.

Det hände något mellan flickan och hennes häst. Alla vi som arbetade på Stall Frossarbo såg det och alla tyckte vi, att det vi såg var något bra. Men vad var det som hände och hur skulle det beskrivas? Jag tänkte mig hästen först som ett övergångsobjekt. Något stort och varmt och tryggt som flickan kunde sitta på, då hon förflyttade sig mellan livet i sin dröm och ut till livet i verkligheten. Något som gjorde att övergången inte blev för svår. Något som gjorde att det var möjligt att våga gå över gränsen. Men hästen var också ett fullständigt verkligt objekt. Hästen var ett undervisningsobjekt i en fullständig verklig utbildning. Hästen var ingen docka eller nalle som hade sitt levande liv i en tänkt drömvärld. Hästen hade ett eget liv, där hästen var subjekt. Hästen blev mer än bara ett övergångsobjekt. Därför valde jag att ta av mig objektrelationsglasögonen och i stället sätta på mig glasögon med helt vanligt fönsterglas. Mitt val av nya glasögon resulterade i att jag kom att beskriva samspelet mellan flickan och hästen i snabba skisser utan tolkningar och förtydligande texter. De flesta skisserna gjorde jag på kvällen när jag kom hem. Valet att byta glasögon behöll jag för mig själv. Jag hade redan i ett informationsblad fastslagit att behandlingen på Stall Frossarbo vilade på objektrelationsteoretisk grund. Men jag tyckte att mitt val av nya glasögon kunde få vara mitt eget.

Redan efter ett par månader skrev jag: Detta är rena dynamiten. Vilken sprängkraft. Här skall röjas i morasen. Äntligen kommer vi att kunna bryta ny mark, äntligen kommer vi att kunna se solen och himlen. Nu är det fjortonde dagen i rad som jag åker hem och känner mig glad. Förr kunde det hända en gång varannan månad.

Men jag blev också rädd. Tänk om det skulle hända en olycka. Här hade jag till slut hittat något som jag tyckte fungerade. Och så skulle jag kanske mista det. Jag

kunde se rubrikerna: Flicka illa skadad i hästolycka. Hur kan landstinget godkänna en sådan här verksamhet? Hur kan emotionellt störda flickor få ta ansvar för nervösa tävlingshästar? Kan verkligen en psykolog anses lämplig att leda en hästskötartutbildning? Skall vi använda våra skattepengar till sådant här?

Flicka illa skadad. Om hon dog, skulle jag ändå kunna hålla fast vid Stall Frossarbo? Även om jag fick uppbackning? Även om jag visste att vi hade följt alla säkerhetsföreskrifter, att vi inte hade slarvat? Även om jag visste att det är så här livet är? Det är riskabelt att leva. Livet ger inga garantier. Olyckan kan drabba vem som helst och när som helst. Är det inte bättre att leva än att förtvina i passivitet?

Men jag tror inte att jag skulle ha orkat fortsätta. Jag skulle hela tiden se flickan framför mig och veta, att om jag inte hade startat Stall Frossarbo, hade hon levat. Det var en rädsla som fanns hos mig under alla mina tolv år. Jag kunde aldrig förhålla mig objektiv. Stall Frossarbo blev för mycket av ett eget barn, som jag hela tiden var beredd att försvara och som gjorde mig sårbar. Den professionella muren och den professionella distansen gav mig aldrig ett riktigt skydd. Jag var för nära och för naken. Jag kunde se motstånd där det inte fanns något.

1996 gjorde till exempel ABC ett reportage om Stall Frossarbo. I reportaget ingick en intervju med mig. Reportern frågade om det alltid var så här gulligt och sött. Jag hörde ironin och sarkasmen. Jag kände mig ledsen och förbannad. Här kommer denna snitsiga kvinna och fordrade att vi på direkten skulle visa vårt stall med solkatter. Hon ville kolla om det verkligen finns ett ”magisk sken” i stallet. Hon hade varit med oss en hel dag, tillsammans med flickorna och hästarna och hon hade deltagit i undervisningen. Men hon hade inte kunnat se något sken. Och nu förlöjligade hon det hela. Men när reportaget kom visade det sig att det var både ömsint och varmt. Hon hade sett det magiska skenet. Hon hade sett solkatterna. Hon sa också: ”här skulle jag vilja vara”. Efteråt hade jag svårt att förstå att jag kunde uppfatta så fel.

Ett annat tydligt exempel var ett reportage i Svenska Dagbladet. Jag var övertygad om att det skulle vinklas som en ”Västindienresa”. Jag tyckte att frågorna hela tiden var negativa. Jag till och med kontaktade Eivor Kjellgren, som då var ordförande för nordvästra omsorgsområdet och Stall Frossarbos politiska kontaktman. ”Nu får Du chansen att visa att Du tror på oss. Ditt eget husorgan kan vara på gång.” Rubriken på artikeln i nästa dags Svenska Dagblad löd: ”Undren på Stall Frossarbo”. Jag var överkänslig. Det var bara så.

Det sista ett och ett halvt året var jag inte chef utan bara lärare på Stall Frossarbo. Det var ett medvetet förhållningssätt. Jag skulle distansera mig från verksamheten. När min tid var ute skulle jag bokstavligen ha försvunnit in i stallväggarna. Ett mjukt och stillsamt avnavlande. Jag tvingade mig till att vara passiv. Jag mockade inga fler boxar. Jag skodde bara ibland. Jag deltog inte på några konferenser. Jag var bara där vissa dagar. Det blev inga fler utlandsresor. Men när den sista dagen kom, det var den 4 juni 1999, var såret från min egen avnavling allt annat än läkt. Men det fick duga.

Jag vill berätta det här för Dig. Det är viktigt att Du förstår att mina bilder är mina egna. De är subjektiva. Det är jag som målar dem. De är inga fotografier. Det är mitt försök att fånga och återge det som kan hända mellan en flicka och hennes häst. Det är ett möte som har berört mig. Det är om det jag vill berätta. Jag vill att Du också ska beröras.

Efter ett år skrev jag: I stallet växer ett vildrossnår, obändigt, och fullt av livskraft och här finns ”tistlar” som växer ända upp till himlen. Det här är inte de små tynande och sköra krukväxter som vi vattnar och skyddar i våra terapeutiska rum. Det här är själva livet. Men hur får vi ett vildrossnår att bli prunkande parkrosor? Och vill vi det? Hur kontrollerar vi livet?

Det var under andra året med Stall Frossarbo. Jag hade inbjudits att tala på en stor ungdomskonferens. Jag kom fram till det som handlade om flickan och hästen. Jag försökte berätta om vildrossnåret, om de stolta tistlarna, om kraften och magin mellan flickan och hästen, om alla möjligheterna. Men det var svårt. Det blev mest bara förvirrat. Jag blev mer och mer insnärjd i mitt vildrossnår. Jag blev ivrigare och ivrigare. Jag blir röd i ansiktet när jag blir ivrig. Jag blev rödare och rödare. Jag pratar fort när jag blir stressad. Jag pratade fortare och fortare. Till slut märkte jag hur alla i den stora föreläsningssalen hade lutat sig tillbaka i sina stolar, alla log vänligt, men ingen lyssnade längre. Jag förstod att det jag hade försökt säga redan var sagt. Det var dags att sluta. Det var bara det att det som var sagt var inte det som skulle sägas. Det som hade sagts hade blivit allt för mycket likt den kliché, som alla redan kände till.

”Det är ju något speciellt och rart mellan flickor och hästar. Flickor och hästar hör ihop. Det vet ju alla. Alla vet också att det ofta bara varar en viss tid. Sedan går det över. Det är pojkar som tar över.”

Men det var inte detta jag ville säga. Jag ville säga att det var mycket mer. Att det handlade om hela livet. Men hur berättar Du om hela livet utan att bli fullständigt förvirrad? Går det att tala om hela livet och ändå förefalla klok? Går det att säga något nytt om livet och behövs det?

Jag intensifierade mitt ”stallskissande”. Långsamt tyckte jag att konturerna av ett landskap växte fram. Jag började känna igen mig. Jag började hitta. Där borta går en stig. Där skall ett berg ligga. Är det inte en sjö där bakom? Efter fem år gjorde jag min första presentation av mina stallskisser. Det blev en bilderbok i fem små avsnitt, i fem steg.

Steg ett: **Vågasteget**

Utan ”vågasteget” inga steg alls. Hela Stall Frossarbo bygger på ”vågasteget”. Utan vågasteget inget Stall Frossarbo. Vågasteget betyder att säga ja. Det är ett ja som betyder att jag är beredd att pröva något nytt. Det är ett ja som också betyder att jag kan riskera att misslyckas. Med många tidigare misslyckanden kan det vara ett tve-

kande och skört ja. För många elever blir vågasteget, ett första steg på nattgammal is.

Vågasteget berör inte bara ett ja till hästen utan till hela livet på Stall Frossarbo.

Men det är tack vare hästen som steget har tagits. Det är hästen som gör det möjligt för flickan att våga ge sig ut på den tunna isen. På hästen klarar hon sig. Brister isen, bottnar hästen.

Men för några flickor är det också ett vågasteg att närma sig hästen. Hästen har hittills för dem mest bara varit en orörlig bild på väggen ovanför sängen. Men nu står den plötsligt där, deras häst, stor, mäktig och rörlig. Det blir ett vågasteg att närma sig den hästen.

Förhållningssättet till detta vågasteg var att det alltid fick ta den tid det tog och att det aldrig var tvång med i bilden. För en av flickorna kom det att dröja mer än två månader innan hon vågade leda sin häst själv. Men vi tog bara hästen i en hand och flickan i den andra, och vi fanns med när hon arbetade runt hästen. Vi hjälpte henne att lyfta hovarna. Vi körde tillsammans. Till slut en dag vågade hon gå in till sin häst själv. Det var ett stort ögonblick både för henne och för oss, när vågasteget togs.

Jag tror att jag har rätt när jag säger att det inte var tvång i stallet. Eller som en av flickorna uttryckte det: "Det är skönt att det aldrig är Allan här". Hästar är stora djur som inbjuder till respekt. Vem som helst kan i någon situation känna sig rädd. Alla hade rätt att be om hjälp. Alla hjälptes åt. En vanlig fråga var: "Jag känner mig lite osäker i dag. Kan Du inte hjälpa mig?" I mina skisser tyckte jag mig märka att det var en vanlig måndagsfråga. Flickorna som hade varit borta över helgen ställde oftare frågan, speciellt de hästovana flickorna. Kanske var deras hästvana mer känslig för uppehåll? I efterintervjuerna är det också några flickor som förundras över sitt mod. "När jag ser hästar på TV kan jag ibland tänka: Det är inte klokt men jag har kört och skött om ett sådant stort djur. Det är inte utan att jag blir impad av mig själv, att jag verkligen vågade."

Var sjätte flicka (en varje ett och ett halvt år) klarade inte av de första två månaderna på Stall Frossarbo. Men det berodde aldrig på att de inte vågade ta häststeget. Det berodde på andra problem som akuta knark- och familjeproblem. Flickan som hölls i handen kom att stanna i tre år. Hon la sig till med en ovana när hon skötte sin häst. Hon kröp under den när hon skötte den på stallgången. Det var en ovana som hon fick arbeta bort. Det lyckades hon också med. I alla fall när vi vuxna såg på.

Steg två: **Maktsteget**

Vågasteget leder till att flickan nu sköter sin häst dagligen. Hon blir mer och mer avspänd. Plötsligt en dag märker hon att hon har fått makt. Hennes häst lyder henne. Otroligt, men det är så. "Lilla sketna jag kan få den här stora drummeln att gå dit jag vill. Och jag kan få honom att stanna när jag vill. Titta här. Se nu svänger han. Nu stannar han."

I mina skisser kan jag se flickornas lycka. Men också deras förundran. Är det verkligen sant? Och en lust att visa andra. Kom – Se! Det är en maktlycka. Men det är inte det omnipotenta barnets krav på fullständig makt.

Detta är en makt målad med andra färger. Hästen är ingen docka eller nalle. Du gör inte vad Du vill med en häst, en stor undervisningshäst. Du kan sitta på en häst. Men Du sätter dig inte på en häst. Hästen är en gränssättare i sig. Jag skissade en tolkning:

Om jag skall orka mig ut i den verkliga världen, i alla fall oftare, och inte hela tiden slås tillbaka, är det en fördel att ha en ”stålkinna” med mig i min fantasivärld. Det är bara det att min inbillade stålkinna alltid har tusen ursäkter varför hon inte kan ge sig ut i den verkliga världen. Eller varför det blir fel, när hon någon gång är där ute. Tillsammans med min häst blir jag stark som en stålkinna. Hästen ger mig makt trots att han vet att jag inte är någon stålkinna. Jag kan göra vad jag vill tillsammans med min häst. Jag kan känna rädsla och förundran. Men det är en ny rädsla. Den har en solreflex i sig.

Förhållningssättet i stallet till maktsteget var att glädjas med maktkänslan men också att visa att makt alltid är en fråga om ansvar och samspel. Hästen ger Dig makt med en förtröstan om att Du förvaltar den väl, att Du också tänker på hans bästa. Konflikter får inte bli en maktkamp.

Steg tre: **Kompissteget**

Det är Du och jag. Det är vi två mot världen, men vi är i världen. Jag är inte längre ensam med min gråt. Jag är inte längre ensam med mina tankar. Jag vågar tänka och uttrycka tankar hela vägen. Inte bara stanna halvvägs. Du är min kompis som lyssnar, och som jag vet förstår även om Du inte svarar. Andra tror kanske att Du inte förstår. Men jag vet att Du förstår. Du förstår på ditt sätt men Du förstår. När Johan gjorde slut läste jag brevet för Dig. Då kom Du fram och ryckte undan brevet med Din mule. Du hade alldeles rätt. Varför skulle jag spilla tårar på Johan? Han var inte värd några tårar. Johan var inte mycket att ha till kille.

Jag har suttit flera nätter hos Dig i boxen. Jag har smugit mig upp till stallet. Ingen har sett det. Jag har inte kunnat sova och jag har varit ledsen och orolig. Det har varit mörkt och jag har känt mig ensam. Men med Dig är jag aldrig ensam. Det är vi två, Du och jag. Jag behöver inte bry mig om Johan och inte om de andra tjejerna heller. Jag har Dig. Du gör mig fri.

Vi kan leka ihop. Jag är egentligen för gammal för att leka. Men med Dig får jag äntligen leka. Jag leker att Du är världens mest skadade och mest olyckliga häst. Men så möts vi och Du blir världens friskaste och vackraste häst. Ingen är så välborstad som Du. Ingen har så vackra rosetter i manen som Du. Ingen har så väloljad sele och sadel som Du. Och vi vinner segrar Du och jag. Vi vinner på travbanan. Vi vinner på hinderbanan. Det är en favoritlek. Det är vår favoritlek.

Tidigare var jag rädd att jag skulle förlora Dig. Jag var rädd att Du skulle tycka

om någon annan mer än vad Du tyckte om mig. Det var därför jag alltid kom tillbaka, helg efter helg. Många gånger ville jag inte åka tillbaka. Men jag måste åka tillbaka. Ingen annan skulle få klappa Dig. Men nu är det självklart att jag kommer hem hit.

Du finns ju här. Många helger bryr jag mig inte om att åka iväg. Jag är hellre kvar här hos Dig.

Jag är inte längre rädd att förlora Dig till någon annan. Men ibland förstår jag mig inte på Dig. Kommer Du ihåg i förra veckan? Jag kom upp till stallet på morgonen och Du var bara sur. Du vände baken till när jag kom in. Jag blev så arg. Så mycket som jag har skämt bort Dig och gjort mig till för Dig, och så vänder Du baken till. Det är att vara satans otacksam. Lite vänlighet kunde man väl få vänta sig. Det skrek jag också till Dig. Men då sa Lina som stod och mockade i boxen intill:

”Du skulle se Dig själv. Du såg ut som det värsta åskmoln när Du kom in i stallet i morse. Vore jag Silver, skulle jag också gå undan. Vem vill möta ett åskmoln?”

Jag har tänkt mycket på det. Jag blev verkligen arg redan under frukosten. Det var en skitgrej. Men jag var fortfarande arg när jag kom upp till stallet. Men att det syntes? Det har jag svårt att förstå. Det är kanske mig själv, som jag borde skälla på?

En elev i eftersamtalen ger följande bild:

”Scotten var min kompis. Det kändes verkligen så. Jag kunde hålla på med honom hela tiden. Jag behövde aldrig svika honom. Jag hade alltid någon att prata med. Det fanns alltid någon där. Jag var aldrig rädd. Scotten var stor. Jag fick stå på en stol när jag skulle tränas honom. Scotten såg aldrig elakt på mig och han gjorde mig aldrig ledsen. Jag gjorde sånt med Scotten som var bra på mitt sätt. Vi gick promenader i skogen. Jag kunde låta honom gå lös. Han följde mig som en hund. Han kunde puffa mig i ryggen. Jag var då helt överlycklig. Han var då verkligen min bästa kompis. Han litade på mig. Därför vågade han följa efter.”

Stallets förhållningssätt till det tredje steget var att respektera och bejaka flickans kompisskap med sin häst. Men undervisningen tog fasta på att hästen var en kamrat, men att han inte var en människokamrat utan en hästkamrat.

Steg fyra: **Ansvarssteget**

Ansvarssteget är ett steg som beskriver en början. Det är en början till att ta in mer av livet. Det är att ta av sig ett helstängt huvudlag och sätta på sig ett halvöppet, för att sedan våga byta till ett huvudlag som är helt öppet. Det är att förstå att hästen är fullständigt beroende av oss människor, att vi har ett totalt ansvar för hästen.

Det är också att börja inse att vi kan förstå och lösa problem på flera olika sätt, att sanningen sällan är enkel och att det går att måla med andra färger än svart och vitt.

”Jag börjar förstå att jag på riktigt ansvarar för en annans liv. Det är verkligen upp till mig. Jag börjar också förstå att Pysen inte är världsbäst på allting. Han har också sina dåliga sidor, precis som vilken människa som helst. Han är ju ändå bara en häst.”

Ansvarssteget glider över i

Steg fem: **Jagsteget**

I jagsteget är flickan framme. Hon har blivit världens bästa hästskötare. Hon kan ta hand om och ta ansvar för en annan varelses liv. Hon kan ta hand om en häst.

”Vi förstår varandra, Pysen och jag. Jag tar hand om Pysen.”

Under året 1992 började vi inom Stockholms läns landsting att planera för ytterligare ett Stall Frossarbo, men nu för skolpliktiga, yngre tvångsomhändertagna flickor. Efterfrågan på sådana platser var stor. På ett möte med tilltänkt personal för detta unga Stall Frossarbo, premiärvisade jag mina skisser. Jag gjorde det i sex steg. Men när jag ett år senare i Danmark talade för Socialpedagogernas Landsförbund hade stegen blivit fem. Jag slog ihop ansvarssteget med något som jag kallade relationssteget. Sedan följde en period då jag tyckte att ansvarssteget hellre borde heta föräldersteget. Sedan ångrade jag mig igen. Jag kunde visa olika skisser vid olika tillfällen. Men nu har jag stannat vid fem steg och kallar det fjärde för ansvarssteget och det femte för jagsteget.

Dessa steg vill visa en bild med flera bottnar flera parallellprocesser. Den vill försöka beskriva och fånga både en flickas väg till att bli en hästskötare och hennes väg till ett eget liv.

”Jag har också rätt att finnas till. Jag vet att jag duger ganska bra. Jag kan säga ja och nej. I alla fall bättre än förr. Jag tycker att jag kan ta mer ansvar för mitt liv. Jag vet att det är svårt. Men jag vet också att det är svårt för alla.”

Det femte steget kan beskrivas i sex ord: **Jag tar hand om mig själv**

Det är det självklara och logiska slutsteget. Men det är alltid tveksamt om det som är självklart och logiskt också existerar. Det är frestande att låta verkligheten för en gångs skull få vara både logisk och se bra ut.

Jag vet inte om det är möjligt att ta detta sista femte steg. Det låter väl fantastiskt. Men det är ett logiskt slutsteg. Flickan lär sig att ta hand om hästen. Hon lär sig att se hästen och tycka om den för dess egen skull. I den processen lär hon sig också att se sig själv, och tycka om sig själv för den hon är. Hon tar inte bara hand om hästen, hon börjar också ta hand om sig själv. Det är det förväntade slutsteget. Det är Stall Frossarbos terapeutiska idé. I den idén ingår också att en grund är lagd för ett fortsatt sökande.

Stegmodellen föder tanken om ett mål. Vi går mot ett mål och vi kommer fram. Vid målet är det slut. Nu är det färdigt. Happy end! Ljusen tänds i biosalongen. Vi

tar våra sängar och går. Vad är en lyckad behandling? Med stegmodellen får vi nästan en operationell definition. En lyckad behandling på Stall Frossarbo är att nå till steg fem. Men steg fem är inget absolut. Det är fortfarande något individuellt och personligt. Varje flicka tar steg fem på sitt sätt. Jagsteget får nog beskrivas med mer än sex ord. Det får som vanligt bli flickornas ord från skissblocket och den här gången också från TV.

”Jag tycker jag har blivit säkrare på mig själv. Jag tänker inte bli en knarkare som bara skiter i allt utom knarket. Jag vill ha familj och klara mig själv.”

”Jag vet att jag kan klara av något. Jag är inte så dum som alla tror. Jag vet att ger jag mig tid och tar det lugnt, då klarar jag också av det.”

”Jag är rädd att jag nojar ihop. Men jag tror att jag ändå har en chans. Det har jag aldrig trott förut.”

Bild 11

Forskaren och praktikern

Forskaren är en ständig samlare. Praktikern är en ständig spenderare. Därför är rollen som forskande praktiker en kluven roll. Kluvenheten skapar spänningar. Vilken del skulle få dominera? Situationerna varierade och med dem dominansen. Men spänningarna fanns alltid där. Jag skall ge ett par exempel.

En teori består oftast av flera begrepp. De är som stora nav kring vilken teorin rör sig och i rörelsen produceras förståelse och förklaringar och förutsägelser.

När ungdomar diagnostiseras i borderlinetermer dyker ofta begreppet projektiv identifikation upp. Det är ett begrepp sprunget ur den kleinianska traditionen inom psykoanalytisk teori och betecknar en omedveten fantasi om att skjuta in egna psykiska tillstånd i en annan människa och på så sätt få kontroll över dem. Men i den här texten närmar jag mig projektiv identifikation inte utifrån ett strikt teoretiskt perspektiv utan snarare ifrån den kliniska vardagens. En snabbskiss av begreppet projektiv identifikation skulle då kunna se ut så här; en människa kan inte samla på sig hur mycket elände som helst. Hon förgörs av sin egen ledsnad, sitt hat och sin svarta galla. Ett sätt att undgå förintelse är att lägga det svarta utanför sig själv. ”Det är inte fel på mig. Det är fel på någon annan.” Det är ett maskineri som kan bli otäckt effektivt och självgående. Den som drabbas av min svärta blir förbannad, ledsen och rädd och då stämmer det hela för mig: ”Det är inte hos mig som det svarta ligger, det är hos dig. Det är Du som är förbannad.” Det är bara det att hela världen kan bli full av elaka och illvilliga människor. Kan någon av dessa illvilliga människor göra något annat av det svarta, orka ta det men ändå vilja fortsätta att mötas, inte som fiende utan som vän, då blir det kanske möjligt för mig att ta tillbaka lite av det svarta. Det kanske inte är så farligt? Det kanske går att hantera?

Ungdomar med borderlineproblematik använder ofta projektiv identifikation för att försöka hantera intensiva känslor och upplevelser av svart/vit karaktär. En bild av projektiv identifikation går i starkt svart och starkt vitt: ”Mina tillfälliga ovänner är helt svarta. Jag själv och mina tillfälliga vänner är helt vita.” Begreppet projektiv identifikation visar i teorin hur ont det kan göra att bli utsatt för detta starka svarta och detta starka vita. Under gynnsamma omständigheter utvecklar vi människor vår självbild och blir mindre kategoriska och mer nyanserade. Men de helsvarta/helvita ingredienserna finns där. Därför kan det göra riktigt ont att bli utsatt för en projektiv identifikation. En målsättning för en terapi kan vara att se och förstå mekaniken bakom projektiv identifikation och att orka hämta hem något av den egna svarta ledsnaden och göra den mindre svart. Men det är en svår mekanik att orka se. Det är inte lätt att ta till sig en tolkning när man är förbannad. Det gäller att ta vara på

tillfällena då det ändå kan vara möjligt. Det är om ett sådant tillfälle jag vill berätta då det kanske skulle vara möjligt att se att fiender inte var fiender, att fiender och vänner kan sitta i samma vagn och köra häst tillsammans. Bland mina anteckningar har jag ett papper med en vidhängande bilaga och högst upp på pappret står ordet *Experiment*.

Jag hade försökt mig på ett experiment. Jag ville se om jag i all enkelhet kunde visa på den projektiva identifikationens svart- och vitmålande effekt. Om jag lyckades med det, kunde jag då använda resultatet till en tolkning, och kunde det bli en tolkning som för flickorna fick en hemadress?

Flickan och hennes häst blev ofta ett gemensamt begrepp. Nämnde man Pysen, då menade man också Pia. Sa någon Karin inbegrep det också Silver. En gång skrev jag att när två flickor har en konflikt med varandra tycks den också kunna drabba deras hästar: ”Du är en skit och det är Din häst också.” Upplevelsen av en annans häst färgades av vem jag tyckte att denna andra var. En flicka som tyckte att alla andra hästar i stallet var värdelösa, utom hennes egen, berättade kanske något mer än bara vad hon tyckte om de andra hästarna.

Vid experimenttillfället bestod gruppen av sju elever. Vi hade en överinskrivning. Mellan flickorna var det tjafsigt och gnälligt. Några gamla elever hade slutat. När elevgruppen förändrades ökade nästan alltid konflikterna mellan flickorna och då ökade också risken för mobbning. Nya bästisrelationer bildades och då kunde någon bli utan. Alla behövde inte älska varandra på Stall Frossarbo. Men alla skulle respektera varandra. Ett ojämnt elevantal brukade heller inte vara en bra sifferkombination.

Under dagens lopp lät jag flickorna rangordna hästarna i en ”tio i topp tycka om lista”. Rangordningen kom att göras tämligen obemärkt, som en del av pratet i motionsvagnen, vid skoningen och vid kaffebordet i klubbrummet.

På eftermiddagen hade vi ett gemensamt rådslag. Vi talade om osämjan i gruppen, vad den kunde bero på och vad vi kunde göra för att förbättra stämningen i gruppen. Under rådslaget framkom det klart vilka elever som älskade varandra och vilka elever som hatade varandra. ”Tack och lov att det är grupper” har jag skrivit på snedden, i marginalen på experimentpappret. Jag tror inte att det var ett glädjeuttryck från forskaren i mig som såg möjligheter till gruppdata och statistiska beräkningar. Utan snarare berodde det på att det alltid kändes svårare om en flicka lämnades utanför gruppen. Är det grupper, då är det maktkamp. Då är flickorna i gång. Då kämpar de och djävlas de, men de tar för sig och ur det kan det hela tiden komma något bra. Men att vara mobbad är att vara ensam och att bli nedbruten. Det finns inte något som är bra med mobbning. Det enda som är bra med mobbning är när den upphör.

Grupperingen var stark, två mot två, och med varsin något svagare anhängare blev det tre mot tre. Den sjunde flickan tog helt avstånd från båda grupperna: ”Ni är några riktiga barnungar. Så ni håller på. Men håll på ni bara. Jag har min häst. Jag skiter i ert tjafsande.”

Utifrån detta grupperade jag flickorna i två grupper, grupp A och grupp B. Grupp A gav jag sedan en poäng för varje häst i den individuella tio i topplistan som stämde överens med deras kamratpreferenser. Detsamma gällde för grupp B men här blev kamratpreferenserna de motsatta. Valet av den egna hästen räknade jag också med. Hästarna fick samma nummer som sina skötare.

Häftat till experimentpappret sitter ett annat papper med en ny ”tio i topp tycka om lista”. Den är från föreläsningen dagen efter. Jag lät flickorna också göra en öppen ”tio i topp tycka om lista” över hästarna.

Jag avsåg att göra en χ^2 testning. Siffrorna är skrivna i ett rutsystem. χ^2 är en statistisk sannolikhetsberäkning mellan förväntade och faktiska värden och det är en metod som passar bra för beräkningar på grupper. Men den här gruppen blev väl liten. Därför gjorde jag inga statistiska beräkningar. Men det behövdes inte heller. Sambanden var så uppenbara. *Ilskan mot en annan flicka drabbade också hennes häst*. Du hittar uppställningarna i bilagan och där kan du bedöma själv. Du ser också att i den ”öppna” listan blev hästgrupperingen ännu tydligare.

Det var viktigt att visa flickorna vad jag hade funnit. Såg de inte att de gav smällar till några som inte skulle ha dem, att det var smällar som berättade mer om deras egen olust än om hästar som var elaka, att de egentligen alla bar på samma ledsnad och samma rädsla.

Jag tror mig veta att för några av flickorna fick experimentet en hemadress. Men det tog tid. Det gick inte på en dag. När jag kom hem på kvällen efter föreläsningen skrev jag i kanten på baksidan av experimentpappret: ”Det var nog inte vatten som jag hällde på den brasan. Det var bensin.”

Det stannade vid detta experiment. Praktikern i mig var nöjd. Jag tyckte att jag hade funnit något som jag direkt kunde använda mig av. Men forskaren i mig ville mer; det här skulle jag kunna fördjupa och göra mer av, inte bara låta det stanna vid en enda episod. Men praktikern i mig tog all tid. Det praktiska arbetet var alltid där och trängde på och det var alltid mycket som måste göras. Det var svårt att ge forskaren tid.

Det blev inga fler experiment om projektiv identifikation. Men det blev ett om påverkan. På en föreläsning hade vi diskuterat om man utifrån hästens beteende kunde avgöra vem som var hästens skötare. Diskussionen inspirerade forskaren i mig och jag formulerade ett forskningsförsök som jag kallade: ”Berätta för mig om Dina vänner och jag skall säga Dig vem Du är.”

Jag beskrev försökets bakgrund och syfte på följande sätt då jag avsåg att presentera det i § 12-kansliets rapportserie:

Ett av de mest konstanta resultaten då vi forskar kring ungdomsbeteendet är sambandet mellan kriminella kamrater och det egna kriminella beteendet. Ju fler kriminella kamrater jag har desto större är chansen att jag själv är kriminell. Listan över forskningsrapporter som bekräftar detta kan göras lång (ex Akers et al, 1979; Elliott et al, 1985; Erickson & Empey, 1965; Hepburn, 1977; Jensen, 1972; Johnson, 1979;

Matsueda & Heimer, 1987; Reiss & Rhodes, 1964; Short, 1957; Tittle et al, 1986; Voss, 1964).

Trots att sambandet mellan kriminellt beteende och antal kriminella kamrater är väl dokumenterat så är själva mekanismen bakom överförandet av kriminalitet förvånansvärt dåligt kartlagd. En teori som man ofta hänvisar till för att förklara det här fenomenet är Sutherlands teori om differentiell associering (Sutherland, 1947). Sutherland arbetar med begreppet attityd och hans teori säger att en positiv attityd till ett visst beteende är nödvändig för att detta beteende ska uppstå. Och teorin framhåller betydelsen av kamrater och nära sociala relationer. Vid genomgång av forskningslitteratur förefaller Sutherlands teori vara den som man oftast hänvisar till. Men det finns också invändningar mot teorin. Är inte kopplingen mellan attityd och beteende mer komplex? Det är inte speciellt svårt att tänka sig att ungdomar kan delta i kriminella aktiviteter under situationsbundna omständigheter, utan att för den skull tycka att det var rätt det som de gjorde. Och även om en positiv attityd till kriminellt beteende är en nödvändig förutsättning för kriminellt beteende betyder inte detta att det är en tillräcklig förutsättning. Många kriminologer är ganska överens om att kriminellt beteende är beroende av både motivation och tillfälle (ex Cloward & Ohlin, 1960; Cohen & Felson, 1979).

Sutherlands teori understryker attitydens betydelse vid överförande av ett beteende. I social inlärningsteori däremot trycker man på det imiterande beteendets betydelse (Akers, 1985). Överförandet av attityder är här inte någon nödvändighet. Betydelsen av kamraters beteende går oftast igen i teorier om kollektivt beteende och gruppprocesser (t ex Briar & Piliavin, 1965; Gold, 1970; Liska, 1981). Skillnaden mellan Sutherlands teori och de övriga teorierna kan enkelt uttryckas på följande sätt:

Tar jag efter en kamrats eller flera kamraters beteende till följd av vad kamraterna tänker och tycker eller beror det på deras faktiska beteende? Anmärkningsvärt är att knappast någon undersökning tar hänsyn till både attityd och beteende. Och detta resulterar i att det inte går att ge något entydigt svar på frågan. Vad påverkas vi mest av, vad kamraterna tycker eller vad kamraterna gör? Den här frågan berör en av grundbultarna i det miljöterapeutiska arbetet. Går det att som miljöterapeut komma undan med ”gör som jag lär men inte som jag lever”?

Jag formulerade också tillvägagångssättet och kvalitetsnivån på förväntade data.

I undersökningen vill jag försöka samla in material för att belysa den här frågan. Undersökningen blir naturligtvis mycket begränsad och jag drömmer inte om några slutgiltiga svar, men jag hoppas på ett spännande material som kan ge ett roligt underlag för diskussion och utbildning som kan initiera fortsatta undersökningar. Jag kommer att använda mig av den rika miljöterapeutiska miljö som Stall Frossarbo erbjuder. Jag kommer att ta fasta på det moment i behandlingen där äldre elever får iträda sig en lärarroll i förhållande till de yngre. Jag kommer över tid att kunna studera effekten av en kamrat-/lärarrelation där attityd och beteende inte stämmer

överens. Vilken effekt får detta på kamraterna? Jag kommer att skatta attityder och jag kommer i deltagande observationer att bedöma beteenden.

Det började bra för forskaren. Äldre elever undervisade gärna yngre. Speciellt då det gällde att slutplugga inför ett prov. Vid det här tillfället när forskaren påbörjade sin studie fanns det två lärare-/elevrelationer, en där attityd och beteende stämde överens, en där de gick isär. Båda eleverna klarade sina prov med glans och deras attityd till hästarna och utbildningen var helt i samklang. Lärareleverna var stolta och nöjda. Detta noterade jag som forskare och gick vidare med försöket. Men som praktiker klarade jag inte av det. Jag brände hela försöket vid fiket efter nästa dags föreläsning. Jag frågade eleverna:

”När ni påverkar varandra, och tar efter varandra, tror Ni då att Ni går mer på vad en kamrat säger än vad hon gör? Jag menar så här. Vi vet ju alla att det vi gör och det vi säger, inte alltid är samma sak. Men vad är viktigast? Det jag säger eller det jag gör?”

Då tittade en av eleverna på mig och sa:

”Visst har Du funderat på det här den sista tiden. Det är därför Du har frågat så mycket om vårt pluggande och vårt undervisande. Men jag tror att Du frågar fel. Det har inte att göra med vad man tycker och gör. Det har att göra med om man tycker om någon eller ej. Tycker Du om någon så vill Du försöka göra som hon säger därför att Du vet att det är det hon vill, och därför att du tycker om henne. Men tycker Du inte om henne, då spelar det ingen roll. Då bryr Du dig inte. Då gör Du ändå som Du själv vill. Det hela beror på om Du tycker om någon. Men sedan kan Du göra något och tycka att något är bra bara därför att Du är rädd och tror att Du kan bli utanför. Men det är aldrig på riktigt. Det kan aldrig räknas. Det är inte Du.”

Jag tyckte om svaret. Jag tyckte att det var ett klokt svar. Men jag var ledsen på mig själv som forskare. Hur mycket bättre hade det inte varit om jag hade lyckats att med forskning belägga min elevs kloka svar. Nu fick klokheten stanna där uppe i den uppländska storskogen.

Jag ångrade ibland att jag inte hade gjort en ordentlig uppdelning mellan forskaren och praktikern redan från början. Jag kunde ha försökt att få fram resurser till en ”vid sidan om”-forskare. Jag tror inte att jag insåg vidden av min egen kluvenhet. Men ännu mer tror jag att jag inte insåg intensiteten i det dagliga stallivet. Det var mycket som skulle hinnas med. Det var en närhet som bara självklart trängde sig på och krävde all uppmärksamhet.

I Lars-Erik Lundmarks vänbok tar Göran Odbratt (2000) upp problemet att som forskare verkligen beskriva det som sker. Han använder sig av en bild från Jules Vernes ”En världsomsegling under havet”. Forskaren är där långt nere i djupet. Han sitter bakom ett tjockt panoramaglas nedsjunket i en lädersoffa i kapten Nemos bibliotek. Utanför fönstret ser han förunderliga vattenvarelser. Han är där men ändå inte där. Han är i en verklighet. Vattenvarelserna är i en annan.

När jag ser den bilden, förstår jag att jag kan ha missat ett unikt tillfälle. Kunde

jag ha haft en forskare bakom ett panoramafönster i en verklighet och mig själv bland vattenvarelser i en annan verklighet, då hade vi kunnat föra ett samtal mellan två verkligheter.

Bild 12

Att se svaren

Stall Frossarbo startade som ett projekt på hösten 1987. Försökstiden var tre år. Därefter skulle projektet utvärderas. Sedan skulle avgöras om verksamheten vid Stall Frossarbo skulle få fortsätta eller ej. Projektet ingick i den så kallade § 12-vården och huvudman var Stockholms läns landsting.

Ansvar för den institutionsförlagda tvångsvården av unga hade den 1 januari 1983 övergått från staten till kommuner och landsting. Huvudman för Stockholmsregionen blev Stockholms läns landsting. I den vårdresursplanering som föregick övertagandet från staten framkom det att mellan 100 till 120 ungdomar från Stockholm årligen placerades på de statliga ungdomsvårdsskolorna. Då dessa skolor nu fördelades över landet yrkade Stockholm på tre av dessa för att kunna möta behovet. Skolorna fördelades i första hand efter närhetsprincipen.

Inom Stockholmsområdet fanns det en ungdomsvårdsskola. Det var Hammargården på Ekerö. Den tillföll Stockholm. Uppsala län hade två skolor. Det var Bärby och Eknäs. Uppsala bedömde att de bara behövde en skola för att täcka sitt behov. De valde Eknäs. Sörmlands län hade också två skolor, Håkanstorp och Lövsta men behov av bara en. De valde Håkanstorp. Bärby och Lövsta tillfördes således Stockholm.

I samband med att den nya organisationen trädde i kraft, startade också den ständigt pågående faktainsamlingen om de ungdomar som kom till Bärby, Hammargården och Lövsta, den så kallade "arbetshästen" som jag tidigare har refererat till. Ett par år efter övertagandet skedde en omorganisation inom Stockholms läns landsting som resulterade i en uppdelning i fem självständiga omsorgsområden. Även de tre skolorna fördelades. Bärby tillföll nordvästra omsorgsområdet, Hammargården det västra och Lövsta det sydvästra. Det blev emellertid administrativt tungt att hantera tvångsvården (§ 12-vården) över flera omsorgsområden. Därför lades efter en tid all § 12-vård under ett omsorgsområde. Det blev det nordvästra och chef för det § 12-kansli som inrättades blev Leif Birgander. Han var också chef för områdets sociala avdelning. Chef för hela omsorgsområdet var Gudrun Awiti.

Seminarier i USA hade ägt rum i februari 1986. 1 mars samma år presenterade jag tankarna om en flickinstitution för Gudrun Awiti. Hon tog direkt till sig idéerna. Detta kom att starkt bidra till att Stall Frossarbo redan påföljande år kunde ta emot sin första elev. En annan "påhejare" var Leif Birgander. Det var Leif Birgander som jag bad att formulera en tänkt standard mot vilken Stall Frossarbo kunde jämföras. Standarden skulle bestå av möjliga hårddata och inte av subjektiva värderingar som kunde ge utrymme för tolkningsproblem. Den skulle spegla de krav och för-

väntningar som han som ansvarig ville ställa och kunde ställa på en verksamhet inom § 12-vården. Resultatuppföljning längre än ett år var exempelvis ännu inte möjlig att göra; tillstånd från datainspektionen kom först 1991. Jag bad också Leif Birgander att för varje variabel avsätta ett bästa intervall. Då mina hypoteser var riktade var det mot dessa bästa intervall som prövningen skulle ske.

Det skulle vara enkla, grova mått, men som ändå berättade något. Men de skulle framför allt vara hans egna, i egenskap av chef och ansvarig. Det var han som efter tre år skulle uttala sig om Stall Frossarbo platsade i § 12-vården eller ej.

Standarden kom att bestå av följande variabler:

1. Efterfrågan

Stall Frossarbo skulle vara ett öppet behandlingsalternativ inom tvångsvården med ett platsantal på sex elever. Blev den årliga genomsnittsbeläggningen över 4.2 under försöksperioden på tre år skulle Stall Frossarbo falla inom bästa intervallet.

2. Personaltäthet

Antal personal på en öppen behandlingsavdelning var 10 till 12 stycken. Allt under detta antal kunde kallas speciellt. Däremot gick det inte att kalla det för "bäst". Bäst ur kostnadssynpunkt, men inte annars.

3. Vara på plats

Med färre avvikningar än 10 per år under tre års tid skulle Stall Frossarbo hamna inom bästa intervallet.

4. Permissioner

På de flesta § 12-hem beviljades permissioner från någon dag till en vecka, efter bestämda tidsintervaller och beroende på hur den unge hade anpassat sig till institutionslivet. Permissionen kunde ses som en test på vad den unge klarade av eller inte klarade av. Bästa intervallet var från noll till tio missade permissioner per år.

5. Hjälp från slutna avdelning

I vissa krissituationer använde sig en öppen behandlingsavdelning av möjligheten att hålla den unge på plats genom att använda sig av en kortare tids placering på en slutna avdelning. Mindre än tre sådana placeringar per år skulle placera Stall Frossarbo i "bästa" intervallet.

6. Behandlingstid

Även här blev det omöjligt att tala om ett bästa intervall om man inte skulle ge sig på en skattning av en avslutad behandling, satt i relation till målsättningen för behandlingen. Behandlingstidens längd fick mer bli ett mått på om en ungdom knu-

tit an eller ej. I Stall Frossarbos fall valde ungdomarna under hela behandlingstiden om de ville fortsätta eller ej. En genomsnittlig behandlingstid på ett år bedömdes som ett godkänt mått på att en elev hade knutit an och att behandlingsalternativet hade fungerat.

7. Tid för omgruppering och omstart

En avdelning inom § 12-vården kom ofta i ett läge då det blev ett behov av återhämtning, upprustning, omprövning. Behövde Stall Frossarbo avsätta mindre än sammanlagt 65 personaldagar under tre år till omstart och omgruppering, kom Stall Frossarbo i ”bästa” intervallet.

8. Pressuppmärksamhet

§ 12-vården uppmärksammades kontinuerligt i pressen. Med mer än tre ”positiva” artiklar eller omnämnanden och/eller med mindre än tre negativa under tre år skulle få Stall Frossarbo i bästa intervallet.

I slutet av år 1990 var försöksperioden över. Stall Frossarbo skulle utvärderas och dess framtida öde avgöras. Skulle Stall Frossarbo tilldelas en ordinarie plats i § 12-laget? Då inträffade detta märkliga att ingen utvärdering behövdes. Stall Frossarbo hade redan blivit en självklar del av § 12-laget. Vi hade under försöksperioden uppmärksammats med flera positiva tidningsartiklar. Det borgerliga landstingsråd, som en gång hade ställt sig negativ till idén om Stall Frossarbo, hade setts i regionalteve framföra Stall Frossarbo som ett exempel på landstingets förmåga till nytänkande inom § 12-vården. Det blev salut i stället för arkebusering.

Detta märkliga skedde också med forskaren i mig, som avstod från en utvärdering. Jag hade ställt påståenden och frågor. Jag hade siffror och exempel för att belysa och svara. Jag hade varit i USA både 1988 och 1989 och jag hade diskuterat och redovisat för Richard Blum.

Jag var inbokad för ett seminarium 1990. Ändå gick jag med på att låta bli att göra en riktig utvärdering och jag var dessutom glad för det. Mitt officiella skäl var att försöksmaterialet ännu var litet i omfång och borde göras större. Det spelade säkert roll, men det avgörande skälet var att jag inte tyckte att jag hade tid och därför heller ingen lust.

När jag söker ord för att beskriva varför jag varken hade tid eller lust, har jag svårt att hitta det rätta ordet. Det enda som jag till slut kan fastna för är ”bergtagen”. Jag tror att jag hade blivit bergtagen. Det är ett gammalt uttryck. Människor och djur kunde ibland på ett övernaturligt sätt bara försvinna. De blev bergtagna. Det var bergakungen som tog dem. Men det var inte bergakungen som hade tagit mig. Det var solkatterna i stallet. Jag ville försöka beskriva den kraft som kom från samspelet mellan en häst och en flicka. Det var det stora och viktiga. Det var inte bara forskaren i mig som hade hittat något nytt och intressant han ville undersöka. Det var

något mycket mer. Jag tror att det var detta att jag i hela mitt yrkesliv hade arbetat inom tvångsvård av unga och nu hade varit med om att hitta något som verkligen bar framåt. Vi hade hittat något som gjorde att vi kunde tala om hur duktiga våra ungdomar var och vilka framsteg de gjorde. Vi behövde inte delta i detta svårmodiga elände som i svarta rubriker ständigt tycktes breda ut sig; ”ungdomar blir allt värre och värre” och som bara tycktes få till effekt att vi satsade mer på säkra avdelningar än på att säkra innehållet i behandlingen.

Efter fem år kunde jag göra en första preliminär presentation av 5-stegsmodellen och året därpå, 1993, en mer officiell, den vid Socialpedagogernas Landsförbunds årskonferens i Danmark. Bland åhörarna fanns Sture Korpi. Han hade nyligen utnämnts som generaldirektör för ett nytt statligt verk, Statens institutionsstyrelse (SiS). Den första april 1994 gick den institutionsförlagda tvångsvården av unga från kommuner och landsting tillbaka till staten. Huvudman för verksamheten blev SiS. Redan i ett tidigt skede av Stall Frossarbos historia gavs jag möjligheten att driva Stall Frossarbo i egen regi. På Stockholms läns landsting blåste det en stark medvind för eget företagande. Före övergången till staten aktualiserades samma erbjudande. Men mitt val var att Stall Frossarbo skulle drivas i offentlig regi. Därför blev också Stall Frossarbo statligt. Stall Frossarbos särart kom att respekteras och uppskattas även av den statliga huvudmannen. När jag lämnade Stall Frossarbo som chef efter tio år var min avsikt att skriva om vildrosorna, de stolta tistlarna och om hästarna.

Efter det att jag hade lämnat Stall Frossarbo, blev det ett brott i personalkontinuiteten. Den nya personalen ville driva Stall Frossarbo på sitt sätt och det blev ett helt annat sätt än det som jag hade kallat för Frossarbomodellen. Jag tyckte att den nya personalgruppen gjorde rätt. Man kan bara driva något som man själv tror på. Man ska inte tvingas härma andra. Men Frossarbomodellen var det inte längre.

Det blev då också viktigt för mig att sätta in Frossarbomodellen i sitt ursprungliga sammanhang. Därför har jag hämtat fram de gamla stolparna och dammat av § 12-standarden. Invändningar kan göras mot § 12-standarden. Den gjordes för mer än tolv år sedan. Den var avsedd att gälla för tre år. ”Bästavärdena” är tillhöftade och personliga. Avsikten var att tydliggöra om Stall Frossarbo trots sin särart kunde platsa inom den offentliga tvångsvården, inte att skapa en ”riktig” och styrande standard mot vilken all § 12-vård kunde jämföras och diskuteras. Den var också gjord utifrån samkönade institutioner. Det fanns bara sådana 1987. Frågan är om det inte är mest Bärby som står som modell för standarden. Det var i alla fall den institution som Leif Birgander bäst kände till vid slutet av 1987. En genomarbetad standard i dag ser kanske helt annorlunda ut. Eller också gör den inte det. Det kan framtiden få utvisa.

Utvärderingen görs nu på ett material som sträcker sig över tio år i stället för tre. Det handlar nu om 47 flickor och inte 14 som hade varit fallet efter tre år. Jag bygger min bevisföring på en indiciekedja där jag också använder mig av resultat från

”Det går inte testet”.

1. Efterfrågan

Kom det några ungdomar till Stall Frossarbo? Gick det att börja jaga solkatter? Ja, det kom ungdomar och det gick att jaga solkatter. Efter det första halvåret och fram till och med det tionde året var Stall Frossarbo i stort fullbelagt. Vi hade sex behandlingsplatser. Vi var ständigt efterfrågade även under perioden 1990 till 1992 då efterfrågan av tvångsplatser minskade i Stockholm. I rapporten Uppföljning av §12-vården i Stockholms län, delrapport 5, redovisades Stall Frossarbo som den enda institution där efterfrågan hade ökat och dessutom ökat markant. Våra årsgenomsnitt fluktuerade ständigt över normen 4.2. Det kom att ligga mellan 5.3 och 6.0. Vi drog vårt strå till stacken och vi jagade våra solkatter.

2. Personaltäthet

Under det första året var vi 4.5 personal. Under de följande två åren 6.5. Det betydde att under försöksperioden på tre år blev personaltätheten i genomsnitt 5.8, under hela tioårsperioden 7.8.

Men vilka svar visade på ungdomarnas styrka? Hur skulle ett svar se ut som visade på en ”infångad solkatt”? Ett första svar kunde själva valet vara, detta att välja Stall Frossarbo och att sedan klara av de första två månaderna. Stall Frossarbo var ett svårt och tufft val, fyllt med överkrav, i alla fall för en ungdom med eländesdiagnos. Du skulle som elev plötsligt och direkt klara av en stor frihet och ett stort personligt ansvar. Det förväntades av Dig att Du skulle klara av en riktig utbildning och ett riktigt arbete. Av 47 elever var det 7 som inte klarade av de första två månaderna.

Det är inte lätt att fånga en solkatt med ett enkelt svar. Men med många enkla svar går det kanske lättare. Går det inte att direkt binda solkatten vid platsen, går det kanske indirekt, via en indiciekedja. Variablerna i § 12-standarderna får bli en sådan indiciekedja, tillsammans med några prövningar från ”det går inte testet”. De fick bli ”klara utbildningen”, ”klara av att bo i ett elevhus utan personal”, ”klara en utlandsresa”.

3. Vara på plats

Vi hade egentligen inga avvikningar från Stall Frossarbo. Den 15 december 1987 vandrade två flickor den en mil långa vägen ner till Björklinge och tog en buss in till Uppsala för att sedan börja lifta till USA. Den ena flickan hade en kamrat som hade liftat till USA och som nu levde någon form av ”high life” i Hollywood. Det var dit flickorna var på väg. Ett resultat av denna avvikning blev en tillämpad geografitimme. Annars hände det inte ofta att flickorna avvek. Inte under något av de tio åren kom vi upp till tio avvikningar. I en enkätundersökning från SiS redovisade vi noll avvikningar, samma resultat som i tre verksamhetsberättelser. De avvikning-

ar som förekom var knutna till någon speciell elev i en speciell situation och då framför allt i ett inledningsskede. De flesta eleverna blev alltid kvar. Detta trots eländesdiagnosen.

4. Permissioner

Vi talade aldrig om permissioner på Stall Frossarbo. Var sjätte vecka hade en elev stalljouren. Då var hon på Stall Frossarbo. De övriga helgerna, bortsett från inledningshelgerna då eleven var nykommen, var hon ledig och då bedömde vi tillsammans med henne om hon hade något bra helgbesöksalternativ, eller om hon hellre ville vara kvar.

Många helger kunde eleverna fara hem eller besöka någon vän eller släkting eller något av våra helghem, som vi till och från hade att tillgå. Men efter helgen kom eleverna tillbaka. De kunde missa tiden, och återresan kunde förhalas. Men de tog kontakt och tillbaka kom de. Trots att vi hade många flera ”permissioner” per elev än vad som var vanligt i § 12-standarderna kom vi aldrig under något av de tio åren upp till tio missade permissioner per år. Detta trots eländesdiagnosen.

”Vad som förundrade mig mest var att de kom tillbaka. De hade ju ändå varit där en sådan kort tid och det var flickor som mest bara hade varit på rymmen och hållit sig undan. Men de kom verkligen tillbaka.” Det var Bert som förundrade sig. Bert Jansson hade börjat på Bärby 1964. Han var en omskolad bonde. När jag började på Bärby 1970 var Bert en av arbetsledarna på snickeriverkstaden. När jag gick runt och hälsade, kom jag ihåg att jag blev varnad för Bert. Jag skulle se upp för gubbarna i snicken. De är några vrånga typer. Det stämde. Vrångast var Bert. Men efter några månader upptäckte jag att han hade ett hjärta av guld och det har han fortfarande. Bert var den enda som jag personligen frågade om han ville komma och arbeta tillsammans med mig när jag skulle starta Stall Frossarbo. Det var senvåren 1986. Jag hade på Bärby inför all personal presenterat tankar kring Stall Frossarbo. Jag ville undersöka möjligheterna till ett riktigt nära samarbete med Bärby. Stall Frossarbo skulle också kunna ses som en utveckling och breddning av Bärby. Jag ville se om det fanns förutsättningar att utnyttja Bärbys alla resurser i form av kök, tvätt, kontor, fritid, snickeri, mekanisk verkstad och även övernattningsmöjligheter. Betänk att jag avsåg att starta Stall Frossarbo med en personalgrupp på fyra. Men Bert ville inte. Han tyckte att det lät för galet. Det var ledsamt. I det galna är det skönt att ha någon som man litar på.

Men tidigt på hösten ringde Bert: ”Jag kan hänga med förresten. Efter ett halvår måste Du ändå slå igen. Den tiden kan jag lika gärna gå och skrota hos Dig, som jag går och skrotar på Bärby.”

Bert kom att ”skrota” som stallchef ända fram till oktober 1995. Då gick han i pension. Men åter till Berts förundran. Mitt svar hade hela tiden varit: ”Där ser Du vilken kraft hästrelationen har. Det är klart att flickorna kommer tillbaka. De måste ju ta hand om sina hästar.” I eftersamtalen med flickorna har jag lärt mig att denna

kraft har ytterligare en dimension: ”Det förstår Du väl att vi i början måste komma tillbaka. Vi var rädda att någon annan av tjejerna skulle försöka kila in sig hos våra hästar om vi inte var där.”

5. Använda sig av hjälp från slutna avdelning

Under tioårsperioden använde vi oss av Hammargårdens slutna utredningsavdelning Skoga, vid tre tillfällen. Två av dessa gällde en och samma elev. Behandlingen på Stall Frossarbo hade nått en krispunkt. Eleven ville inte längre. Hon drog iväg. Hon efterlystes då och placerades på Skoga. Vi dessa tillfällen var vi mycket noga med att framhålla att detta inte var någon form av bestraffning eller någon form av avskräckning. Detta hade bara med behandlingsplanering att göra. Var en fortsatt placering på Stall Frossarbo det bästa behandlingsalternativet för flickan eller ej? Detta avgjorde inte vi på Stall Frossarbo. Detta avgjorde personalen på Skoga tillsammans med eleven. Men gjordes bedömningen att Stall Frossarbo fortsatt var det bästa alternativet var eleven alltid välkommen tillbaka. Det var viktigt att personalen på en slutna avdelning aldrig skulle få ikläda sig rollen av ”straffande busar”. Det är en roll utan vinnare, både för ungdomarna och de vuxna.

6. Behandlingstid

Den genomsnittliga behandlingstiden på Stall Frossarbo under dessa tio år varierade mellan ett och ett halvt år till två år.

7. Tid för omgruppering och omstart

Under de tio åren ”ställde” vi aldrig in vår verksamhet. Vi behövde aldrig kräva tid för omgruppering eller ta en omstart.

8. Pressuppmärksamhet

Under försöksperioden på tre år uppmärksammades Stall Frossarbo med reportage i de fem största dagstidningarna, i veckopress och i fackpress. Fackpressen representerade både psykosocialt arbete och hästsport.

Jag undgick inte helt kravet att prestera en utvärdering efter tre år. Jag hade fått försökspengar från Socialstyrelsen och ett resultat måste redovisas. Leif Birgander hade förståelse för min upplevda tidsbrist och föreslog att vi skulle bunta ihop alla artiklar om och kring Stall Frossarbo och presentera denna sammanställning som en första utvärdering. Det blev en färggrann skrift som fick titeln: Stall Frossarbo och Pressen. *Ett behandlingshems tillblivelse speglat av fack-, vecko- och dagspress 1986–1990*. I förordet motiverar Leif Birgander sitt förslag.

”Varför inte använda de olika tidningsartiklarna om Stall Frossarbo för att beskriva och dokumentera de första åren? Tränade observatörer som har sett verksamheten, oberoende av varandra och vid olika tillfällen, observatörer som dessutom kan uttrycka sig i skrift.” I bilagan hittar Du en innehållsförteckning över vilka artiklar

som ingick.

Under de följande sju åren tillkom ytterligare ett tiotal tidningsartiklar, tre radio-program och cirka tio TV-inslag varav tre var längre reportage om vardera 15 minuter. Samtliga var positiva.

Utbildningen, ett led i indiciekedjan

Det första provet i utbildningen kom efter sex till åtta veckor. Det var dels ett skriftligt teoretiskt prov, dels ett praktiskt. Det skriftliga provet handlade om hästens anatomi, om ben och leder. Provet bestod av sex varierande bilder där eleverna skriftligt skulle namnge de olika benen och lederna. Ett femtiotal namn skulle presteras. Det praktiska provet bestod i att sela en häst för vagn. Det var således sju flickor som inte klarade av den första tvåmånadersperioden på Stall Frossarbo. Misslyckandet skedde oftast under de första två veckorna. Men alla misslyckanden kunde avslutas med ett gemensamt möte där beslutet om valet till Stall Frossarbo upphävdes men där också ett löfte gavs om en möjlig återkomst ifall intresset skulle infinna sig längre fram i tiden. De övriga fyrtio flickorna kom alla att klara det första provet, både det teoretiska och det praktiska. Detta trots eländesdiagnosen.

Klara ett eget boende, ett led i indiciekedjan

Vi hade tre boningshus på Stall Frossarbo, två mindre och ett stort herrgårdsliknande. De två mindre husen låg intill varandra. Det herrgårdsliknande tronade i egen hög majestät. I det ena mindre huset bodde eleverna. Det andra var personalbostad. Det gick att ropa mellan husen. I den stora byggnaden åt vi våra gemensamma måltider. Där hade vi vårt kontorsrum med ett stort kassaskåp. På kassaskåpet satt den enda dörren som var låst för flickorna. Alla andra dörrar tillhörde alla. I det stora huset tog vi också emot våra gäster. Här fanns det övernattningsrum, och här hade vi våra konferenser och våra jul- och sommarfester, och vid den stora öppna spisen hängde våra ”gudfäders” montrar, Sören Nordins och Delvin Millers. Under fem år bodde flickorna ensamma i elevhuset. De rymde inte. De kom upp på mornarna. De klarade av att hålla en rimlig städnivå i huset, även om inte alla alltid var överens om städnivåns rimlighet. Detta klarade eleverna trots eländesdiagnosen.

Efter fem år bestämde vi tillsammans att en vuxen alltid skulle sova i elevhuset. En orsak var att några elever var mörkrädda, en annan var att det kunde uppstå mobbningsstendenser, speciellt då nya elever hade börjat. När det var ”rörelse” i gruppen ökade alltid risken för att någon elev kunde eller kände sig tvingad att ta med sig knark efter helgledigheten.

Klara en utlandsresa, ett led i indiciekedjan

Den sista länken i indiciekedjan var de årliga utlandsresorna. Förslaget om utlandsresorna hade tagit form under forskningsseminariet i USA. De skulle vara ett åter-

kommande prov på ungdomarnas styrka och Stall Frossarbomodellens hållbarhet. Men gick det över huvud taget att göra några resor?

Det blev en resa varje år. Vi besökte Frankrike och Danmark två gånger och en gång England, Holland, Danmark, Tyskland, Tjeckoslovakien, Ungern och Italien. Vi besökte också Spanska Ridskolan i Wien på vägen hem från Ungern. Det blev tio utlandsresor under tio år. De första fyra åren hade vi med hästar som tävlade. I England och Wales tävlade vi på gräs och då mest mot hästar som gick i passgång. I Hilversum utanför Amsterdam lyckades vi med mig som kusk komma 2:a och 4:a med våra hästar och på våra Danmarksresor lyckades vi få med oss hem ett andra, ett tredje, ett fjärde och ett femte pris. Resultatet i England blev en liten porslinskopp. Den var för tävlingsdagens snabbaste travare. Men med tanke på att det bara var fyra travare som deltog får nog det priset mest ses som ett Coubertinpris. Då resorna blev allt längre valde vi efter hand att låta hästarna stanna hemma. Resorna var trots detta riktiga hästresor. Vi besökte travtränare som Sören Nordin i Italien och hans son Ulf i Frankrike. Vi gjorde studiebesök på ett otal stuterier och tävlingsbanor. Vi var viggäster på travbanan i Gelsenkirchen, vi satt på vipavdelningen på Vincenne utanför Paris och vi togs emot av hela den ungerska travledningen i Budapest. Vi reste med en gammal hyrbuss som döptes till "Bettan". Det var en ombyggd buss som det gick att sova i även om det blev trångt. Av den anledningen fick Bettan ofta stanna vid ett vandrarhem där vi alla, eller några av oss, kunde få sova. Bettan var något till åren kommen vilket vi insåg, om inte annat då vattenpumpen gick sönder på en motorväg utanför München och vi blev tvungna att jaga reservdelar.

Det var resor med tidiga mornar och sena kvällar. Men det var resor som alla gick bra. Alla ställde upp på det fullspäckade programmet. Visst kunde det suckas och visst kunde det hetta till. Men ingen av eleverna föll ur ramen. Det var inget knark, och ingen sprit på färjorna. Det var en av de vuxna som inte klarade spriten, men ingen annan. Däremot fick eleverna många gånger beröm. På flera av våra kontinentresor blev den första anhalten vandrarhemmet i Rödby. Det ligger på Lolland, inte långt från färjestället till Tyskland. Vi kom sent, vid elva-tolv-tiden på kvällen och vi for iväg halv fem på morgonen för att hinna med den första färjan. Det blev inte många timmars sömn i en riktig säng. Första gången var föreståndaren på vandrarhemmet tveksam att ta emot oss så sent och att släppa iväg oss så tidigt; vi skulle störa alla andra gäster. Men jag lovade att vi skulle smyga som små svenska möss och då lät han oss försöka. Resultatet blev lyckat och i fortsättningen fick vi förtroendet att använda oss av en gömd nyckel och att betala mot faktura. Vi blev gästerna som varken sågs eller hördes.

Detta är en snabbskiss. Jag kan göra många fler. I bild 16 hittar Du ett par berättelser från våra utlandsresor. Det får räcka med dem. Reseminnen upplevs ändå bäst av dem som är med på resan. Den viktiga poängen här är att det gick att genomföra resorna år efter år och att de fungerade bra, trots eländesdiagnosen.

I nästan två år satt en hundralapp uppnålad på anslagstavlan i det olåsta kontorsrummet. Vid studiebesök hände det att gäster ville betala, om inte annat så för maten. Men på landet bjuder vi på mat. Men vissa gäster var påstridiga. De ville absolut betala något. Då fick de göra en donation till en extrakassa att användas vid nästa utlandsresa. Hundralappen var en sådan donation. Men den glömdes kvar på anslagstavlan. Där fick den sitta tills det var dags för nästa resa. Ibland blinkade jag åt hundralappen. Jag tyckte att jag blinkade åt en solkatt.

Forskaren är intresserad i sak. Praktikern är intresserad av att ”använda saken”. Forskaren väljer frågor med målsättningen att försöka besvara dem. Praktikern möter frågor som måste besvaras. Forskaren vill övertyga andra om svaren. Praktikern måste övertyga sig själv.

Redan några månader efter starten av Stall Frossarbo tyckte jag att jag började se svaren. I en av bilderna berättar jag om min glädje över att plötsligt och snabbt få se ett helt stall fullt av solkatter. De ger liv till vildrosor och tistlar med obändig kraft. Det är den växtkraften jag har sett om och om igen under tio år. Jag har sett den växa i ett stall med gamla travhästar. Som forskare är det viktigt att belägga och bevisa solkatternas existens. Det blir forskarens fokus. Det är först när de är infångade och belagda som forskaren kan gå vidare. Men praktikern kan inte vänta. Praktikern är i ständig rörelse. Jag vet som praktiker att solkatterna finns. Jag har sett en, som i ett och ett halvt år har suttit på en anslagstavla. Men nu tycker jag att jag också som forskare kan visa att solkatter existerar, och att de går att fånga.

Jag tycker som forskare att kedjan av indicier är stark. I förhållande till § 12-standarderna faller Stall Frossarbovärdena i bästa intervallet för samtliga åtta variabler. En statistisk sannolikhetsprövning mellan faktiska värden och förväntade slumpvärden behöver inte ens göras. Sambanden mellan Stall Frossarbos värden och § 12-standardens bästa värden är fullständiga, och detta över en tid, inte på tre, utan tio år. Men även länkarna i indiciekedjan d v s de olåsta dörrarna, de många studieproven och de årliga utlandsresorna ökar bevisens hållbarhet.

Denna undersökning vill visa på styrkan hos tvångsomhändertagna ungdomar, deras livskraft och möjligheter att ta till sig livet trots att de bär på mycket som är svårt. Det är inte en diagnosundersökning, där olika metoder och teorier testas. Jag talar om eländesdiagnoser, men det är bara ett samlande namn för alla de beskrivningar som har lett fram till ett beslut om ett tvångsomhändertagande. Det är ett stort och drastiskt beslut. Jag går inte in och belägger det svarta i dessa beskrivningar. Jag går en bakväg. Jag går på hur dessa beskrivningar har format vårt förhållningssätt till de tvångsomhändertagna ungdomarna på våra institutioner. Vad vi tror är möjligt och vad vi inte tror är möjligt. Jag har försökt visa att en del av det som vi inte tror är möjligt, *är möjligt*.

En invändning som ibland kunde höras var att Stall Frossarbos flickor skulle vara ”lättare”. Men det är en invändning som inte går att bemöta om den inte preciseras. Vad menas med lättare? Vem avgör om Din ledsnad är lättare än min ledsnad? Alla

flickor på Stall Frossarbo är på en institution för tvångsomhändertagna. Alla deras hemkommuner väljer att betala den höga vårdkostnad som ett tvångsomhändertagande innebär. Men flickorna väljer själva att få komma. Några väljer att frivilligt komma till Stall Frossarbo i stället för att tvångsomhändertas, andra är tvångsomhändertagna, men de väljer ändå själva. Är det detta som är lättare? Men det är ingen invändning. Det är en fördel. Kan Du få ungdomar inom tvångsvården att göra val är det en stor fördel. Det gör arbetet mer möjligt men det är tveksamt om det rätta ordet är att arbetet blir ”lättare”. I den stora målgruppsbeskrivning som Jerzy Sarnecki bland annat redovisar i *Vård av ungdomar med sociala problem* skiljer sig inte Stall Frossarbos elever från de övriga tvångsomhändertagna ungdomarna. Men problembilden kan skilja sig mellan flickorna. De brottas inte med samma problem. Deras huvudproblem kan se olika ut. Men detta är egentligen något förväntat. Flickorna väljer att komma till Stall Frossarbo – inte utifrån en speciell problematik, utan de väljer att komma för att de vill vara tillsammans med hästar.

Ges ungdomar möjlighet till en meningsfull och riktig samvaro, då finns där en kraft hos dem som är mycket större än vad vi i våra bedömningar vill tro är möjligt. Vi placerar ungdomarna i behandlingsgrupper efter diagnos. Vi kanske också borde placera dem efter meningsfull samvaro, där egna intressen är en viktig beståndsdel.

Mina svar gör mig helt övertygad om att vi alltför ofta beskriver tvångsomhändertagna ungdomar med alltför mörka färger. Vi talar ständigt om behov av mer slutna platser, men vad skall dessa slutna platser innehålla? En del av den mörka färgen kommer från våra egna glasögon. När ungdomarna inte vill ställa upp fördjupar vi den mörka färgen, och utrymmet för det ljusa blir allt mindre. När en häst inte vill gå in i en mörk hästfinka, tycker vi gärna att det är hästen som det är fel på, mer sällan att felet är vårt eller vår mörka hästfinka.

Jag är inte emot diagnoser. Det är självklart viktigt att vi försöker att förstå och se våra ungdomar så tydligt vi kan. Jag är inte för anarki. Jag tror inte att det är så enkelt som att ha olåsta dörrar och fåtalig personal – och så några gamla travhästar för att få tvångsvård att fungera. Det har inte alls med det att göra. Samvaron med hästar kan vara bra för en del. Men många är inte intresserade av hästar, många är rädda för hästar och allt för många är pälsdjursallergiker. Den olåsta dörren kan stärka, men den kan också leda till mer sorg. Det är inte fåtalig personal som kan få en tvångsvård att fungera. Det är tiden som varje vuxen är tillsammans med ungdomarna som är den viktiga, och då framför allt kvaliteten på den tiden, där också kvantiteten är en kvalitet i sig. Och det inte minst viktiga är personalens egen lust, intresse och förmåga att inge hopp.

Låt tusen blommor blomma var en gång titeln på ett upprop från norr. Det är den unika kraft som får var och en av dessa tusen blommor att blomma, som det hela handlar om.

Bild 13

Den stora världen

Stallvärlden blir lätt självtillräcklig. I stallvärlden händer mycket. Där ska det donas och fejas, oroas och glädjas, pratas och kivas, skrattas och gråtas. Det blir inte mycket tid över till resten av världen och det kan många gånger kännas skönt. Men resten av världen finns där, och till slut tränger den sig på. I den ska helger klaras av liksom praktikarbeten och slutligen andra arbeten eller studier. Vi oroar oss och pratar mycket om elevernas hemmiljöer. Men om den stora världen talar vi inte mycket. Även den kan någon gång tränga sig på och då också sätta sina spår. Mona Sahlinaffären blev ett sådant intrång. Vi gick alla ner från stallet till stora huset och TV:n för att följa Mona Sahlins direktsända försvarstal. Hennes ansikte var naket och nära. Hon såg både arg och ledsen ut.

Vi tyckte att hon höll ett bra och ärligt tal. En flicka sa: "Va skönt, nu kan hon få gå hem och fortsätta." En annan sa: "Toppen, nu fick gubbarna höra. Nu fick dom så att dom teg. Det här grejade hon. Va skönt med någon som säger som det är och som säger på ett sådant sätt att man begriper."

Men gubbarna teg inte. Två stycken fick det sista ordet. En kände en av flickorna igen.

Mona Sahlins tal var "politiskt skickligt och manipulativt". Hänvisningar gjordes till ett av Richard Nixons helkorrupta tal. Nu var det inte bara Mona Sahlins ansikte som var naket. Nakna var alla flickors ansikten i TV-soffan: "Va, var det bara en satans bluff alltihopa?"

Bild 14

Flickornas hästminnen

Jag lämnade Stall Frossarbo på försommaren 1999. Kvar stod att sammanställa mitt material. Det var alla mina anteckningar och fotografier, brev, dikter och teckningar från eleverna, videofilmer, tidningsartiklar och TV-inslag.

Under den kommande hösten och våren sökte jag upp mina gamla elever. Jag ville samtala med dem om deras hästar. Vad var det de mindes och hur? Jag hade sett dem på Stall Frossarbo. Vi hade arbetat tillsammans. Jag hade undervisat dem. Vi hade funderat och filosoferat tillsammans. Vi hade rest tillsammans. Vi hade kört häst tillsammans. Jag hade hållit tal för dem. Jag hade ”talat” med deras hästar. Jag hade sett dem med hästarna. Jag hade gjort skisser av deras hästliv.

Jag hade tolkat skisserna och jag hade försökt att berätta deras hästhistoria. Nu hade det gått en tid. Nu hade Frossarbotiden sjunkit in i det vanliga livet. Nu var den en del bland alla andra delar. Nu var det dags att fråga flickorna hur de mindes och hur de tyckte att det hade varit. Stämde mina skisser? Och hur spelade tiden in? Det var mellan ett och tio år sedan flickorna lämnat Stall Frossarbo. Fanns det något av ”magin” kvar? Jag tänkte fråga dem vad hästarna hade betytt för dem, om de fortfarande mindes dem och i så fall hur. Jag ville fråga dem varför de kom tillbaka helg efter helg, varför de aldrig drog i väg trots att det kunde vara svårt, och varför de aldrig tog chansen till en fylla på utlandsresorna trots att möjligheterna och suget säkert fanns där. Jag ville föra ett samtal kring deras minnen och få ta del av de känslor som minnena väckte. Jag ville också träffa dem. Det var roligt att bara få se dem igen.

Jag sökte upp de elever som hade två avklarade prov eller fler och där ingen hade vistats kortare tid än fyra månader på Stall Frossarbo. Genomsnittstiden för en elev låg mellan ett och ett halvt år till två år. Jag gjorde ett undantag. Det var en flicka som endast hade gått igenom den första grundkursen och sedan av olika anledningar hade lämnat oss, men ändå fortsatt att ha en nära kontakt.

Alla elever var alltid välkomna att hälsa på. Nästan alla helger hade vi besök. Vi hade också haft tre stora jubileer, ett femårs-, ett sjuårs- och ett tioårsjubileum. I samband med dessa hade vi haft stipendieutdelningar till gamla elever. De pengar våra hästar sprang in gick till en stipendiefond och ur denna kunde ett stipendium på ett tusen kronor delas ut till varje elev. Vi hade också en förening som hette stall-systrarna. När en elev lämnade Stall Frossarbo blev hon en stallsyster. Hon fick ett medlemsbevis, en stalljacka och en stallykta. Medlemsbeviset hade utformats av Kjell Engdahl. Stallyktan var gjord av keramikern Greta Lindström, den var individuell och besatt en speciell kraft. Den som hade en stallykta behövde aldrig vara ensam.

Kände sig en flicka ensam och övergiven behövde hon bara tända sin stallykta. Då var hon inte ensam längre. Då brann ljusen också hos alla de andra stall-systrarna.

Det var därför lätt för mig att finna de flesta eleverna. Elever inom sin kull höll ofta kontakt med varandra. Det gjorde att det snabbt spred sig att jag ville träffa dem. Någon elev ringde själv: ”Jag hörde att Du skulle hälsa på. Jag har ny adress.” En flicka hade bott länge på ett ställe, men när jag kom dit hade hon flyttat, och ingen tycktes veta vart. En kväll när jag såg nyheterna på TV berättades det om ett besynnerligt djur som hade hälsat på i trädgården hos en familj. Jag såg hur en dörr öppnades och ut tittade en förvånad mor med sin dotter. Det de såg i sin trädgård var ett bortsprunget lamadjur. Förvånad tittade också jag. Kvinnan i dörröppningen var min borttappade elev!

Alla elever tyckte att det var OK att träffa mig. Men en elev blev oroad. Hon ringde till en stallsyster och berättade att jag skulle komma. Men hon var orolig. Hon kunde inte hitta sin pärm: ”Kan jag få låna Din, så att jag hinner plugga in benen tills Sven kommer?” När flickorna läste in hästens anatomi, framhöll jag alltid att detta skulle vara en kunskap för livet och inte bara en kunskap för provet. ”Skall Du arbeta med en häst, måste Du veta hur han ser ut inuti och då inte bara i själen och i hjärtat. När Du fyller femtio kommer jag och förhör Dig. Då skall Du fortfarande kunna namnen på hästens alla ben”, hade jag sagt.

Jag kom att samtala med 34 elever. 27 samtal fördes i flickans hem (hennes egen bostad), 1 hos en släkting där eleven för tillfället befann sig, 1 på ett kafé och 2 på institution (LVM-hem) och 3 i familjehem (hästgårdar). Vid sammanställningen av samtalen fattades tre flickor. Mitt bortfall blev således 3 av 37 möjliga elever. Två har jag sedan fått kontakt med, en fattas fortfarande. Det kanske också är viktigt att ytterligare påpeka att det är frågan om en ”hästuppföljning” och inte flickornas levnadsuppföljning.

I samtalet ingick vissa förutbestämda frågor och i förutbestämd ordning. Det är svaren på dessa som jag nu redovisar. Det är ett stort material. Jag redovisar det i fyra bilder. Jag börjar med de känslor och minnen som Stall Frossarbo väcker. Därefter tiden med hästen, resorna och till slut hur det var att lämna hästen och Stall Frossarbo.

Vilken blir Din känsla då Du tänker på stallet och Din häst?

Samtalen inleddes med att flickorna på en gråskala fick skatta den känsla som minnet av stallet och hästarna väckte.

”Du har kommit tillbaka till Stall Frossarbo. Du är på väg upp till stallet. Du går in. Vilken känsla väcker minnet av Din tid i stallet tillsammans med Din häst? Här ser Du en skala som visar en känsla som är allt från mycket mörkt till mycket ljust. Var på skalan ligger Du?”

Det kan vara svårt att skatta en känsla. Gör Du det med siffror tillkommer en svå-

rihet. Sättet att använda siffror är också knutet till Din kunskap om siffror och Din vana att handskas med dem. Det gör att det är svårt att avgöra vad som i en skattning är känsla och vad som är sifferkunskap. G-G Edström och Björn Blom (personlig kommunikation) vid Umeå universitet har försökt möta det här problemet genom att föreslå en gråskala utan siffror, där den tillfrågade i stället anger sitt svar med ett streck på en bred linje som går från helt svart till helt vitt.

Jag tänkte att det ljusa och mörka i flickornas skattningar skulle vara en bra utgångspunkt för våra samtal. Men flickorna satte sina kryss längst ut på skalan där det var helt vitt. Det hjälpte inte om flickorna fick skatta helt anonymt, med andra som utvärderare. Det blev ändå helt vitt. Flera flickor kritiserade skalan för att det vita inte fortsatte lite till.

Vad hette Din och de andra hästarna i stallet?

I en större elevundersökning av tvångsomhändertagna ungdomar på institution hade det visat sig i en uppföljningsstudie, att en del ungdomar knappast kom ihåg något av sin institutionsvistelse. För de äldsta Stall Frossarboeleverna hade det gått elva år. Mindes flickorna över huvud taget sina hästar?

Alla flickorna mindes sina hästar. Alla flickorna blev något förundrade över frågan. Trettioen av eleverna kunde namnet på alla hästarna i stallet. En elev missade namnet på två, och två elever missade namnet på en. Men alla tre kom ihåg hästarna när jag sa namnen och kunde då med detaljer beskriva dem.

På vilka grunder valde Du Din häst?

Tjugofem av eleverna valde sina hästar utifrån att de såg elaka ut, att de verkade vara svåra att hantera, att de var ensamma, att de såg rädda och fula ut och att ingen annan ville ha dem.

”Han var sur och elak. Ingen ville köra honom”

”Hon var en riktigt elak tjej. Hon kunde sparkas och bitas. Hon hade sin egen vilja.”

”Hon var falsk och svår att köra.”

”Han la öronen tillbaka när man skulle närma sig honom i hagen.”

”Han hade ingen svans så ingen ville ha honom. Då ville jag ha honom.”

”Han är läskig sa dom. En elev sa att han bara var skit, att han var kaxig och bråkig.”

”Jag tyckte att han såg liten och rädd ut, lika rädd och ensam som jag kände mig. Han behövde mig och jag behövde honom.”

”Han såg liten och ensam ut.”

Jag frågade: ”Hur kunde Du välja en häst som lade öronen bakåt och som var falsk?”

”Jag ville göra en dum och svår häst till min, att det var mig han gillade och lydde. Jag ville höra beundran från andra. Tänk att hon klarade av den där hästen. Då kände jag mig speciell.”

Jag frågade igen: ”Hur kunde Du välja en riktigt elak tjej?”

”Jag visste att elaka hästar inte var elaka, bara missförstådda. Jag kunde känna igen mig själv i henne. Egentligen tror jag att vi var ganska så lika. Jag visste att hon också skulle förstå mig.”

Åtta av flickorna valde sin häst därför att den verkade vara snäll och trygg.

”Jag fick välja mellan Stumpan och Lillen. Jag fäste mig vid Lillens ögon. Dom såg så förstående ut. Han blev inte rädd för mig, han stod ut med mig.”

”Jag kände mig trygg med hans ögon.”

”Han såg väldigt lugn ut. Jag behövde någon som var lugn.”

En flicka valde sin häst utifrån hästens tävlingskapacitet.

”Jag var aldrig någon hästtjej. Jag valde Grabben därför att han var hästen med kapacitet i stallet. Ingen sprang så fort som Grabben. Ingen startade så ofta som Grabben. De andra flickorna tyckte att de kunde prata med sina hästar. Men jag förstod dem aldrig. Jag tyckte inte att de kunde skilja mellan dröm och verklighet. Det var ju ändå bara djur. Jag tyckte om Grabben. Men jag kunde inte prata med honom.”

Jag frågade den av flickorna som hade sagt: ”Jag valde Lillen därför att jag trodde att han skulle stå ut med mig”, vad hon menade med det? Vad var det Lillen skulle stå ut med?

”Man är så rädd och ledsen. Till slut orkar man inte vara rädd längre. Ledsen är man kanske, men man är inte rädd. Man slår i stället. Då blir andra rädda och då kan man nästan bli glad. Så knäppt är det. Många gånger räcker det med att säga elaka saker. Andra blir rädda då med. Jag är också rädd, men för skitsnack. Det knasiga är att jag vet att många snackar skit om mig, men jag vill liksom hoppas att det ändå inte är så. Det är säkrast att slå först, att vara riktigt djävlig och att snacka riktigt mycket skit. Så knäppt är det. Men hästar snackar inte skit. När Du blir kompis med en häst behöver Du inte vara rädd. Dom som är elaka mot hästar är inte kompis med hästar och därför rädda för hästar. Dom förstår inte att hästar inte är som människor och att man inte behöver vara elak mot en häst. Jag fäste mig vid Luckys ögon. Dom blev inte rädda när han såg mig. Dom såg förstående ut. Dom var snälla. Jag kände mig trygg med hans ögon. Jag tänkte att han kan nog stå ut med mig.”

Hade jag ställt samma fråga till Dig då Du var ny på Stall Frossarbo, hade Du då svarat på samma sätt?

”Jag vet inte. Jag kan ha gjort det. Men jag är inte säker. Oftast krävs det mer än en fråga för att ge ett riktigt svar. Jag vill få tid att tänka och tankar kan bli olika med mer tid. Tiden kan också skapa nya tankar. Det är också viktigt att jag känner att den jag svarar verkligen vill förstå. Men jag hade nog kunnat svara efter någon månad.”

Det finns uppenbarligen en direkt och stark koppling till flickans val av häst och hennes upplevelse av sig själv och den situation som hon befinner sig i, när hon kommer till Stall Frossarbo. Hästen blir, oberoende av hur den är, ofta flickans egen

spegelbild. Hästen befinner sig i samma utsatta och sårbara läge. Det gör att hästen ”kan förstå” flickan. Han kan vara både elak och missförstådd. Men elak är han därför att ingen tidigare har förstått honom eller har brytt sig om honom. Men hästen behöver inte vara elak från början eller en ledsen och rädd outsider. Han kan också vara lugn och trygg och på så sätt vara en direkt hjälp för flickan. Han orkar stå ut med henne och han kan stötta henne.

Bild 15

Att minnas tiden med hästen

Hur utvecklades kontakten mellan Dig och Din häst?

Svaren blir upprepningar. Men det är inga monotona upprepningar. Det är starka och personliga svar. Men svaren är desamma. Den egna hästen var viktig och minnet av hästen är starkt. Det har ingen betydelse om det var ett eller elva år sedan flickan hade sin häst. Minnet är ändå starkt. Alla tyckte om sin häst. Alla utom en tyckte att kontakten blev personlig och nära och att den var viktig för flickans egen personliga utveckling.

”I början var jag rädd för honom. Han trampade mig med en brodd. Jag tyckte att alla andra hunsade med honom. Men jag pysslade med honom. Det verkade som om han började lita på mig. Jag tror att det var att jag pysslade med honom varje dag och att jag brydde mig om honom hela tiden. Det var då han började lita på mig. Han blev lugnare och då kunde han lyssna mer på mig. Det var då jag också började lugna ner mig. Det tog ett tag, men sedan var jag inte rädd för honom. När samspelet flöt bra mellan Scotten och mig märkte jag att jag också blev lugnare med de andra hästarna. Detta att jag hade lyckats med att få min häst att må bra, tyckte jag också blev något bra för mig. Det var bra för min självkänsla! Han behövde mig och det var en otroligt stark känsla, detta att vara behövd. Det var en plåga att lämna honom på helgerna. Jag visste att han sörjde så. Det viktigaste var att komma tillbaka till Scotten. Jag sket i allt annat.”

”Han var sur och elak. Därför valde jag honom. Han var rädd för allting. Men pratade man med honom gick det bra. Mest rädd var han för att åka till Gävle och köra snabbt. Då blev han alldeles störrig. Det tog tid innan ni lyssnade på mig och lät honom slippa åka till Gävle. Pysen lyssnade däremot på mig. Han kunde höra om jag var ledsen eller glad. Men var jag tjurig, blev han också tjurig. Jag kunde vara så arg och trött på några av eleverna. I början lät jag det gå ut över Pysen. Men det var aldrig något bra. Då blev han också tjurig. Då blev jag arg på honom och då blev han bara ännu tjurigare. Men sedan förstod jag att felet var mitt. Då blev allt mycket bättre mellan oss. Han fick mig att se mig själv. Jag fick en bra kontakt med Pysen. Jag kunde alltid gå upp och sitta hos honom. Jag hade alltid någon. Vi hade alltid varandra.”

”Det växte fram ett kompisskap mellan oss. Det var alltid så skönt att komma iväg med honom, bort från alla andra, att få vara sig själv med honom. Det var det jag kunde vara. Jag kunde vara mig själv med Silver.”

”Vi byggde tillsammans, Kvicken och jag. Till slut samarbetade han och jag och han kunde visa kärlek för mig.”

”Jag fick en riktig, riktig vän, som hjälpte mig mycket. Vår kontakt blev bara bättre och bättre. Han litade mer och mer på mig och jag på honom.”

”Det är inte klokt. Det är så många år sedan. Men jag tänker fortfarande ofta på honom.”

”Du kommer inte tro att det här är sant eller att jag håller på att bli knäpp, men jag tänker nog nästan på honom varje dag.”

”Alltid någon att prata med. Alltid någon där. Aldrig rädd.”

Gjorde Din häst Dig ledsen eller besviken någon gång?

”Han gjorde mig aldrig ledsen. Han blev så gosig och snäll. Han blev mänsklig på något sätt.”

”Han gjorde allt fel på uppvisningen. Men jag tyckte om honom i alla fall. Jag var nervös. Jag tror att han inte förstod vad jag menade. Jag blev inte ledsen på honom. Jag skrattade mest.”

”Men det räknas inte. Det var när jag hälsade på, ganska länge efter det att jag hade slutat. Jag märkte att Scotten tyckte om sin nya matte. Då blev jag så svartsjuk att jag nöp honom.”

”Det skulle vara att han inte kunde tala på riktigt. Men egentligen inte. Jag behövde aldrig vara rädd att han skulle lura mig med ord.”

”Jag kan inte komma ihåg att han gjorde mig besviken. Men jag tror att han kunde bli besviken på mig. Eller i alla fall svartsjuk. Då jag hjälpte en annan elev att borsta hennes häst, bet Lillen den hästen när den skulle tillbaka in i sin box. Det hade han aldrig gjort förut.”

”Nej, aldrig besviken. Vi hade jämt roligt tillsammans.”

”Nej, men han borde ha blivit ledsen på mig. Jag kände så mycket ilska och frustration när jag kom till Stall Frossarbo. Det hände att min ilska gick ut över Scotten, ett par gånger i alla fall. Jag kan skämmas för det. Men Scotten klarade av det. Han lärde mig ett sätt att stanna upp på. För mig själv kallar jag det för den magiska sekunden. Vad som hände var att han puffade på mig och sa ”Vad håller Du på med?” Då kom den magiska sekunden. Jag stannade till och tänkte efter. Vad är det jag håller på med egentligen? Och då kunde jag göra något annat.”

”Han var väl inte Guds bästa barn jämt, men inte svek han mig eller gjorde mig ledsen. Det var väl jag i så fall när jag hälsade på honom efter det att jag hade flyttat och han var bångstyrig. Det var som om han sa ”är Du inte här jämt får det vara”. Och det kunde han väl ha rätt i.”

”Besviken nej. Men en gång sparkade han mig i huvudet med bakbenet. Det var en olyckshändelse. Han var kittlig. Han skämdes direkt. Jag vet det! Vi kunde prata med varandra.”

”Jag har inget minne av att Grabben skulle ha svikit mig. Han kunde vara lite bråkig, precis som jag, men jag har ingen känsla av att han svek mig. Däremot kunde jag ibland känna mig lite besviken över att han inte riktigt förstod. Han var ändå bara ett djur. Han kunde inte prata.”

”Han gjorde mig inte ledsen. Han gjorde mig glad. Han kunde ha sina sämre dagar. Men besviken var jag aldrig på honom. Han gjorde sitt bästa. Mer än så kan man inte begära.”

Den här typen av svar fortsätter genom alla samtalen. Inte någon gång tycker flickorna att deras häst har svikit dem. Finns det några svikare är det de själva, aldrig

hästen. I mina egna anteckningar genom åren, dyker då och då kommentaren upp: Det fantastiska tycks vara att vad än hästen gör, blir det alltid rätt och klokt i flickornas ögon. Biter hästen flickan är det för att lära flickan respekt. Sparkar hästen flickan är det för att den vill visa flickan var den är känslig, eller också var det av misstag. Är det av misstag ber hästen om ursäkt. Det som hästen gör blir alltid rätt och förklarligt. Är det kärleken som gör flickorna blinda? Eller är det kärleken som gör att de ser och förstår mer? En av flickorna använder ordet magisk. Det klack till i mig när hon sa det. Jag tror inte att jag brukade använda det ordet. Men en av flickorna använde ordet och hon använde ordet för att beskriva precis det som jag också försöker beskriva; detta då något nytt händer, då en helt ny tanke och insikt skapas och med den en förundran av frihet.

Kommer Du ihåg något tillfälle då Din häst gjorde Dig speciellt glad?

”Roligast var nog den första gången han svarade med en gnäggning och kom fram till mig i hagen, när jag hade ropat på honom. WOW, jag hade fått en kompis! Det var som en kick, helt i klass med den jag fick när jag började knarka, innan det bara blev skit. Men detta var en annan kick. Det var mellan mig och en annan varelse. En mening med livet är att försöka hitta nya kickar, men som är bra kickar. En juste relation till en häst är en sådan bra kick. Man blir glad av den. Det är en vänskap som inte bygger på vanliga ord. Den bygger på ovanliga.”

”Extra glad blev jag när han lämnades till travbanan på Gävle för att få banträning. Men vi fick komma och hämta honom. Han hade blivit som galen. Han stod inte ut med att jag inte kelade med honom. Han saknade sin mamma.”

”Jag var stolt att han aldrig bet i luften mot mig som han gjorde mot alla andra. Alla såg att han tyckte bäst om mig.”

”Jag var stolt över att alla såg hur bra jag lyckades med min hästs ridträning. De stunderna var några av de finaste. Det var som om Grabben också ville visa alla hur bra vi hade det tillsammans och hur mycket han litade på mig.”

”Vi promenerade i skogen. Jag kunde låta honom gå lös. Han följde efter mig som en hund. Då och då kunde han puffa mig i ryggen. Jag var då helt överlycklig! Han var min bästa kompis.”

”En gång bad en annan elev att få rida honom på hoppträningen. Det fick hon. Men då blev Silver stående. Då tog jag över. Då stämde allting. Han hoppade som om han aldrig hade gjort något annat. Då var jag verkligen lycklig och stolt!”

”Det var många gånger som han gjorde mig extra glad. En gång i paddocken, då jag skulle longera honom före en uppvisning, gjorde han allt rätt. Jag var jättestolt!”

”Jag har många fina minnen. Första gången jag fick köra honom själv, började han hetsa upp sig och rusa i väg. Jag ropade på honom och då blev han lugn. Då kände jag mig stolt och glad. Han litade på mig! Jag kommer ihåg en annan gång, och då alla andra elever var med, och jag ropade min hästs namn och han svarade med en gnäggning. Det var en sådan där otrolig känsla. Och det att de andra tjejerna var där och såg det. Det var skönt att det var min häst som gjorde det. Dom andra blev lite avundsjuka och jag var stolt.”

Alla flickor minns sköna stunder med sin häst. De är oftast många och går i varandra. De bildar ett nät av fina minnen med hästen. Men det finaste av det fina tycks vara då hästen visar att flickan är utvald, att det är just henne som hästen har valt, då svindlar det. Blir också andra vittne till detta uttryck av förtroende, då är lyckan fullständig: ”Jag får en gåva, och jag får visa andra den gåvan jag får.”

Hur minns Du de andra hästarna och ville Du någon gång byta häst?

”Av de andra hästarna var det Stumpan. Hon blev så lätt tillitsfull. Men jag skulle aldrig byta Scotten. Även om han hade dött när jag var på Stall Frossarbo, hade jag inte velat välja en ny häst. Han var mitt allt.”

”Det fanns ingen annan häst för mig än Pysen. Du försökte få mig att ta Silver som andra häst. Men han var urtråkig. Han var ingen smart häst. Han var tråkig.”

”Jag ville aldrig byta häst. Men jag gillade Grabben. Han var ju bara unghäst då. Men han hade charm och han visade att han hade en egen vilja. Man kan ju tycka mer eller mindre om en häst. Men det går ju inte att tycka illa om dem, för elaka är dom inte.”

”Dom andra hästarna tyckte jag var lite opersonliga. Egentligen var jag lite rädd för dom. Jag var aldrig någon riktig hästtjej. Men Grabben var unik. Men det kanske bara var jag som såg det. Alla tjejer tyckte nog att deras häst var unik.”

”Jag tyckte om alla hästarna. Men jag ville aldrig byta bort Lillen mot någon annan. Kvicken var också en fin häst. Det var en ståtlig häst. Det var något speciellt när jag fick köra honom, i början med er vuxna, men sedan några gånger själv. Då var jag glad och stolt. Kvicken var en riktig tävlingshäst och jag fick köra honom själv. Gubben var en expert på att smita. Han sparkade mig en gång då han tvärvände på väg ut i hagen. Men han var mysig och bussig ändå.”

”Pysen tyckte jag om. Silver hatade jag. Han struntade i allt. Eller var det för han struntade i mig? Jag gillade Lorden trots att han var lika dum. Man kunde liksom inte bli riktigt arg på honom. Han var så ung och fulig. Men att byta mot min häst, aldrig!”

”Jag kom ihåg att jag i början inte tyckte om några av hästarna. Jag tyckte att de var några riktiga skithästar. Men man lär sig att tycka om alla. Man kan inte tycka illa om hästar. Dom är inte elaka. Men det är klart att det var några som jag tyckte bättre om. Det är ju så. Men bäst tyckte jag om min häst. Han slog dom alla.”

”De andra hästarna visste man aldrig var man hade. Stumpan kunde ha dåliga dagar. Lorden var ful och elak och kastade ut med alla fyra benen och kunde resa sig på de två bakersta.”

”Det var bra att jag också kunde få ta hand om Grabben. Jag kunde rida på honom. Det kunde jag inte med Stumpan. Det tålde inte hennes rygg. Men jag skulle aldrig ha kunnat lämna Stumpan till någon annan tjej. Egentligen ville jag ha hand om alla hästarna.”

”Men egentligen tyckte jag inte illa om någon. De var säkert snälla var och en på sitt sätt. Det är som med människor. Vissa tycker man mer om, men man kan aldrig älska alla. Det var bara det att jag älskade Quicken så mycket mer.”

”Stall Frossarbos hästar var mer som människor. Dom visste inte att dom var hästar. Trultan var väldigt osäker. Hon hade ingen tilltro alls. Jag visade för henne att jag brydde mig om henne. Scotten var också lite speciell. Han visste att han var lite annorlunda, lite utanför. Han gjorde saker för att få uppmärksamhet. Men Pysen var min. Man byter inte bort sin bästa vän.”

Det var ingen flicka som regelrätt kom att byta häst. Ett par flickor lyckades manövrera in sig i en sådan situation att de i slutskedet av sin utbildning i praktiken hade hand om två undervisningshästar. Men det var inte tal om att släppa den egna hästen. Två flickor miste sina hästar då de måste avlivas på grund av sjukdom. Av dem kunde en flicka ta till sig en ny häst. Den andra kunde inte det. Hon var på väg att lämna Stall Frossarbo. Formellt var det enkelt och lätt för flickorna att byta häst. Det fanns en klar regel för detta, som byggde på en enkel tidsprincip. Den elev som hade varit längst på Stall Frossarbo fick välja först om en undervisningshäst blev ledig. Sedan fick den näst äldsta välja och så vidare. Ändå bytte de inte häst. Det första valet var det val som hela tiden gällde.

Bild 16

Utlandsresorna

”Resorna var fantastiska. Vi kom överens trots att vi kunde vara väldigt trötta.”

”Resorna var jobbiga. Men vad härliga dom var.”

”Resorna var kul och man fick se och lära mycket. De är de enda utlandsresor som jag har gjort.”

”Resan var som att vara i stallet. Ingen hade en tanke på att sabba eller avvika, även om programmet var tufft.”

”Utlandsresorna var sköna höjdarstunder. Ett ögonblicksminne som jag kommer att tänka på nu är min egen tanke: 'Här har jag det jätteroligt med vuxna, och dom är inte fulla. Det är första gången.' Jag tror att det var i Paris.”

”Resorna var skitkula och lärorika. Jag hade aldrig varit utomlands förut. Det var spännande att se hur trav gick till på andra ställen och det var också viktigt och naturligt att hela tiden kolla att hästarna hade det bra. Man glömde bort sig själv. Att supa, knarka eller dra i väg, dom tankarna fanns bara inte, inte hos någon.”

Från vårt utbildningsanslag avsattes varje år medel för en studieresa utomlands. Utlandsresan blev dels ett test på styrkan av allas vår samhörighet och därmed också på Stall Frossarbomodellens bärighet, dels blev den en genuin studieresa. Flickorna uppskattade resorna. Uppskattningen är samstämmig. Det är bara adjektiven som kan variera. Resorna gick bra. Missbruk och avvikelser förekom aldrig. Det var bara ett spritmissbruk. Det stod en vuxen för. Det ledde till att en spelregel förtydligades: *På samtliga Stall Frossarbos resor är Coca Cola det starkaste som får drickas av personal och flickor. Hästarna får däremot inte dricka Coca Cola. De får bara dricka vatten.*

Samtalen väckte många reseminnen till liv. En elev visade mig ett nummer av Hästsport, nr 2 1997 som hon berättade att hon var mycket rädd om. Hästsport är ett magasin för trav och galopp som kommer ut med fyra nummer per år. Det är en tidning som kännetecknas av ett stort bildmaterial och en spännande layout.

Chefsredaktör för Hästsport är Willy Nilsson. Hans dotter My var med och drev under några år en ponnyklubb cirka tio mil söder om Paris med inriktning på lägerskoleverksamhet för storstadsbarn. Utlandsresan 1996 gick till Frankrike och Willy Nilsson följde med. I programmet ingick ett besök på ponnyklubben och där fick flickorna göra en fyra timmar lång utflykt till häst på den franska landsbygden. I det nummer, som eleven var extra rädd om, berättades i bilder om denna ridtur. Det var

speciellt en bild hon ville visa mig. Bildtexten löd: *En originell syn på den franska landsbygden, först fyra hundar och en åsna, därefter sju hästar med ryttare samt en psykolog springande i kön som avslutning.* ”Är det inte en fantastisk bild”, sa min elev med vän stämma, ”en åsna både först och sist.” Ja, det var jag som var psykologen. Jag föredrog en joggingtur framför en ridtur. Reseminnen gör sig all-tid bäst tillsammans med reskamrater. Men jag tar ändå risken att berätta ytterligare två. Det första minnet är just från Frankrike.

Vi har dagen innan besökt Sören Nordins son Ulf som sedan flera år bedriver en mycket framgångsrik travrörelse utanför Paris. Nu är vi i Paris. Vi har åkt metro och vi är på väg till fots till de gamla Hallarna, som nu blivit ett modernt köpcentrum. Då sker ett möte mellan en flicka och en pojke i Paris. Flickan är en elev på Stall Frossarbo. Hon har ringar genom ögonbrynen, i näsan och på läpparna. Hon är glad. Hon har just tänkt en tanke. ”Tänk här går jag och har det jätteroligt med vuxna, och dom är inte fulla. Jag tror aldrig att jag har varit med om det.” Då ser hon en pojke som kommer emot henne. Han har också ringar genom ögonbrynen, i näsan och på läpparna. De känner igen sig i varandra och de ler. Men pojken vet att han har något extra att visa upp. Han öppnar munnen och han räcker stolt ut sin tunga. Han har en ring i tungan också! Då strålar ögonen på flickan som är elev på Stall Frossarbo. Hon öppnar munnen och hon räcker också ut sin tunga. Och se, hon har också en ring i sin tunga! Nu strålar också ögonen på den unga pojken från Paris. De ler åt varandra och de går vidare, var och en åt sitt håll.

Nästa minne är från Belgien. Vi befinner oss på en motorväg med gamla Bettan. Bettan stånkar på bra, och gör god fart. Det börjar bli kväll. Vi närmar oss Tyskland. Då händer det. Regummeringen rasar på ett av Bettans däck. Bussen kommer i obalans och vi får ta oss av från motorvägen. Vi blir stående på en mindre väg. Efter flera timmars dörrknack och knackig franska får vi kontakt med en däckfirma som nästa morgon kan åstadkomma ett nytt däck. Med en haltande Bettan tar vi oss in till närmaste stad. Det har blivit mörkt och det har blivit sent. Intill foten av en gammal borg hittar vi ett hotell. En av flickorna har ett sår efter en operation. Hon behöver tillgång till ett riktigt badrum. Kvinnan som står för hotellet är mycket tveksam om hon ska släppa in oss. Hon har ett rum ledigt. Det är ett dubbelrum men vi tänker oss att sex personer ska få sova där. Det vet inte hotellkvinnan. Resten av oss skulle sova i bussen. Det vet hotellkvinnan. Till slut får vi nyckeln till rummet som ligger i ett angränsande hus. Vi får också stränga förhållningsorder. Åstadkommer vi det minsta ljud eller stör vi på något sätt de andra hotellgästerna åker vi ut. ”Jag har mycket dålig erfarenhet av flummiga ungdomar i flummiga bussar”, säger hotellkvinnan. Det sitter en träskiva på nyckeln. Där står rumsnumret. Det är nummer sex. Det är jag som har rumsnyckeln. Jag skall se till att de sex utvalda kommer på plats. ”Skärpning nu. Inte ett ljud vill jag höra”, säger jag. ”Vi behöver det där badrummet.” Det är mörkt i trappuppgången. Vi vågar inte tända. Vi smyger oss upp. Sju ska låta som två. Jag kommer fram till vårt rum. Det ligger i en trapp-

avsats. Jag sätter i nyckeln, men det går inte att få upp dörren. Jag försöker igen. Men det går inte. Det är som om något sitter i vägen. Jag muttrar och jag försöker igen. Jag börjar ana fnitterspasmer hos mina efterföljare. Det förbättrar inte situationen. Jag försöker igen. Nu går nyckeln nästan i. Jag hör en svag metallisk duns från insidan av dörren. Men nyckeln passar ändå inte. Då plötsligt inser jag mitt misstag. Det är nyckeln i rum nummer sex som nu ligger på golvet i rum nummer sex. Det är nyckeln till rum nio som jag håller i handen. Vi är vid fel dörr! Fnitterspasmer tar fart. Vi snubblar skratthulkande de sista trappstegen upp till rum nio och ramlar in. Vi väntar på ett vrål från rum nummer sex. Men vi hör ingenting. Vi är räddade!

Det är följande morgon. Jag vaknar och ser att det är någon som står och kurar utanför bussen. Det är en av hotellrumseleverna. Hon vill inte gå in i bussen. Hon är rädd att hon skall väcka oss. Jag går ut till henne och undrar varför hon står där och inte är på sitt rum”. ”Jag gick ut för att röka,” säger hon. ”Då låste hotellkvinnan dörren så att jag inte kunde komma tillbaka in.” Jag svarar: ”Kom, nu går vi och ger den kvinnan ett helt och riktigt meddelande.” Vi får tag på hotellkvinnan. Min franska är inte bra, och när jag är upprörd blir den inte bättre, men den flyter i alla fall på. Jag tror att det är ungefär det här som jag säger: Att jag säger Du till henne beror på min svenska vana, inte på att jag försöker vara oförsämd.

”Jag vet inte vad som får Dig att känna Dig stolt. Jag har visserligen aldrig varit i Belgien förut men jag har svårt att tro att någon i Belgien skulle känna sig stolt över att låsa ute en ung flicka, som dessutom inte mår bra. Det får mig att känna mig både ledsen och arg, men mest får det mig att undra. Jag tror inte alls att Du känner Dig stolt. Men varför? Vad ont har vi gjort Dig?”

Hotellkvinnan ser bara på oss. Hon säger ingenting. Sedan vänder hon sig plötsligt om och går. Vi befinner oss inne i hotellvestibulen och jag säger till min elev att vi kan lika gärna sitta här. Det är varmt och vi har tillgång till toalett, och vi kan släppa in de andra när de kommer. När de första från bussen kommer, då kommer också hotellkvinnan tillbaka. Nu bär hon på en stor bricka full med smörgåsar. Hennes man kommer efter med varm dryck. ”Jag hoppas att det här smakar,” säger hon. Sedan lägger hon till: ”Jag skäms.”

Jag kom att berätta den här hotellepisoden i samband med ett examensprov. ”Jag vet”, sa en av flickorna, ”slå aldrig en häst som bråkar. Kolla allting först.”

De goda erfarenheterna av utlandsresorna fick mig att fundera kring ett femte utbildningssteg, ett utlandssteg med möjlighet till både hästpraktik och språkstudier. En annan av Hästsports journalister, som också har ett starkt socialt engagemang, är Willy Klaeson. Willy fick i uppdrag att utarbeta ett konkret förslag till ett femte utbildningssteg. Det ville vi förlägga till England. Jag tyckte om det förslag som han presenterade. Men det kom bara att stanna vid ett förslag. Det blev aldrig tid till att pröva det. Nu drömmer Willy Klaeson om att starta ett nytt och eget Stall Frossarbo. För närvarande skaffar han sig socialarbetarpraktik. Sist jag hörde ifrån honom arbetade han på ett av Frälsningsarmens härbärgen.

Bild 17

Att lämna sin häst

”Jag hade bara några veckor kvar på Stall Frossarbo. Jag skulle bli klar till sommarlovet. Jag visste att jag måste lämna Gumman. Det var ingen annan som ville ha henne. Unghästarna skulle bli undervisningshästar. Det höll på att bli fullt i stallet. Ni hade ordnat så att hon kunde få gå på sommarbete i Skåne och sedan skulle Din dotter ta hand om henne. Gumman fick chansen att åka med en samtransport. Det blev billigare så. Därför kom hon att lämna mig före min avresa. Du och jag åkte till Stig H och lämnade Gumman där på en hästbuss som skulle till Skåne. Det var hemskt. Mycket hemskare än jag hade trott. Jag höll färgen. Jag tror varken Du eller någon annan förstod hur ledsen jag var. Jag har alltid varit lite tuff. Men det gjorde hemskt ont.”

Jag kommer då in i samtalet och säger: ”Minns Du att Du drömde att Du kom upp i stallet och då fanns inte Gumman där. Boxen var tom. De andra sa att jag hade rymt med henne. Du ville slå ihjäl mig. Kommer Du ihåg den drömmen? Du berättade den för mig på morgonen vid frukosten. Det var några dagar efter det att vi hade lämnat Gumman.”

”Nej, jag kommer inte ihåg drömmen. Men jag kommer ihåg att jag inte kunde förmå mig att känna någon glädje längre på Stall Frossarbo. Jag ville bara därifrån.”

”Det var fruktansvärt att lämna Lorden. Vi hade pratat mycket om det. Jag visste att vi måste göra något. Han mådde inte bra. Det kändes fruktansvärt orättvist. Men det var tur att jag hade börjat ta hand om Lillen och att han behövde mig.”

”Förr bölade jag ofta då jag tänkte på Lillen. Men nu har jag bearbetat sorgen. Jag låter verkligen som en psykolog. Jag hade skuld känslor. Jag lät honom åka tillbaka utan mig. Han blev ledsen och orkade inte längre kämpa med sitt onda ben. Jag kände knappast igen honom när jag var uppe och hälsade på, alldeles innan han dog. Han hade sjunkit helt ihop. Hela hästen var ledsen. Jag vet att det inte var mitt fel och att det inte var mycket annat, jag kunde göra. Nu tänker jag att där han är nu, har han det i alla fall bäst.”

”Jag saknade Prinsen mycket. Jag hade verkligen fäst mig vid honom. Jag tänker fortfarande på honom. Jag undrar hur han har det. Hur han mår.”

”Trots att det är sju år sedan jag lämnade Stall Frossarbo, finns han hos mig hela tiden. Det är jobbigt att veta att han är död. Jag älskade den hästen väldigt mycket. Ser jag hästar på TV eller en hästrailer tänker jag på Scotten. Jag tycker att jag svek honom. Det gick så fort när jag lämnade honom. Han blev övergiven över en natt.”

”Det var jättejobbigt att lämna Kvicken när jag flyttade. Jag önskar så att han kunde ha flyttat med mig. Men det gick ju bara inte. Jag hade ju inga sådana möjligheter. Men jag vet att Du sa när jag hälsade på att ’Nu får Du flytta tillbaka. Det går inte att få honom glad’. På ett sätt gjorde det mig glad. Det visade att vår relation hade varit på riktigt. Fast det visste jag ju redan.”

”Han var ju ändå bara ett djur. Jag tänker på honom ibland. Inte så ofta, men det är med en varm känsla.”

”Det var en chock att få veta att Lillen hade avlivats. Jag förstod att det inte fanns något annat att välja på, att det var det enda rätta. Nej, jag var inte besviken på Er. Ni måste vara lika ledsna som jag. Jag ville inte tro att det var sant först. Sedan dess har jag tänkt mycket på honom, nästan mer än när jag lämnade honom på Frossarbo. Nu när han är död är det nästan som om han är min igen. Och jag är glad att han inte har ont längre och lider.”

En fråga, som jag ofta fick när vi hade studiebesök eller när jag var ute och berättade om Stall Frossarbo, var om det inte var svårt för flickorna att lämna sina hästar. I en TV-intervju kan jag se och höra mig själv svara på frågan. Det var den finskspråkiga redaktionen på Sveriges television SVT 1 som gjorde ett program om pojkar och flickor i utsatta lägen, ”Dom kallar oss värstingar”. Intervjun gjordes i stalllet. Jag står i boxöppningen intill en häst. Jag berättar först om resultaten från undersökningen *444 Stockholmsungdomar i kris*. Jag är noga med att framhålla att det inte går att direkt översätta gruppresultat till de sex elever som just nu befinner sig på Stall Frossarbo. I slutet av intervjun tar jag upp erfarenheter och tankar kring det som sker när en flicka lämnar sin häst. Jag inleder med att säga att ”när en del elever börjar bli klara med det här med hästeriet och är beredda att ta sig an livet på ett annat sätt, kan de bli lite blyga inför mig att jag skall bli ledsen för att de inte är så intresserade av hästarna längre, och då är det viktigt för mig att vara tydlig och säga att var sak har sin tid.”

Mina tankegångar går sedan ungefär så här: Jag ser det hela som något av en process. Hästarna har sin tid och det är en tid som leder fram till att flickorna blir beredda att ta sig an det ”verkliga” livet igen. Det är viktigt att flickorna förstår att det är helt rätt att de lämnar sina hästar. Som sagt, var sak har sin tid. Jag kan också berätta att jag har hört flera gamla elever säga, när de har kommit tillbaka och hälsat på, att det har känts bra att deras häst nu har blivit till glädje för någon annan.

”Och då är det här något väldigt fint”. Reportern hänvisar till den del av min undersökning där jag har berättat om de unga flickor vars mödrar inte längre ville veta av dem. ”Är det inte också viktigt att det är eleven, som har lämnat hästen och inte hästen som har lämnat eleven?” Det är en kommentar som jag tycker om. Det syns på TV-skärmen och jag säger det också. ”Det var en väldigt bra kommentar. Ja, det är något helt annat. Jag väljer själv och jag börjar vandra iväg.”

När jag nu ställer mig frågan är jag inte alls lika säker på svaret. Eftersamtalen ger nya tankar. Flickans häst har varit ännu viktigare för flickan än vad jag har trott. ”Det är sju år sedan jag lämnade min häst, men jag tänker fortfarande mycket på honom.” ”Du kommer att tycka att det här inte är klokt. Det är tio år sedan. Men jag kommer på mig med att jag fortfarande har samtal med min häst.”

Det har också varit mycket svårare att skilja sig från sin häst, än vad jag har förstått. ”Det var hemskt. Jag grät och jag drömde om honom.”

När jag ser det här tänker jag att det nog inte var flickornas dalande hästintresse

som fick dem att känna lite blyghet inför mig, om de nu gjorde det. Det var kanske mer min förmodade förväntan som fick dem att tystna. När de nu hade blivit världens bästa hästkötare skulle de också klara av att lämna över sin häst till någon annan.

Tanken att en elev skulle kunna få ta med sig sin häst när hon lämnade Frossarbo hade dock alltid funnits. Vissa förutsättningar måste emellertid finnas. Det skulle vara praktiskt och ekonomiskt möjligt både för eleven och för Stall Frossarbo. Det skulle vara bra för eleven. Det skulle vara bra för hästen. Flera elever har kunnat ta med sig sina hästar hem under några sommarlovsveckor eller i samband med hästpraktiken hos någon travtränare eller på något stuteri. Fyra elever kom verkligen att ta över sina hästar. Men det var inte för att skydda flickorna från smärtan att skiljas från sin häst. Det var för att det är viktigt att kunna få drömma och det är viktigt att någon gång få förverkliga en dröm. Men för att göra det möjligt att förverkliga en dröm krävs det att vi talar mycket med varandra. Jag vill tro att vi talade mycket med varandra på Stall Frossarbo, men jag förstår att vi skulle ha talat mycket mer. Det var viktigt att flickorna kände att de behövdes i stallet. Skulle vi kunna sköta om våra hästar på ett bra sätt, krävdes det att vi alla hjälptes åt. Men att sköta ett stall tar tid. Tid blev en bristvara. Bristen drabbade alla de möjliga samtal som bara tycktes ligga där och vänta på att få bli förda, men som aldrig blev av. Vi hann inte, var inte alltid lyhörda, och vi kanske inte alltid vågade.

”På slutet tänkte jag att jag skulle be någon att ta riktigt tag i mig, rensa min hårddisk, prata från djupet. Men jag visste inte hur jag skulle fråga.”

”Men blev vi inte bortskämda? Ibland undrar jag om vi inte fick för mycket och för lätt av allting. Och att vi fick för stor frihet. Varför sa ni inte bara till mig att stanna kvar, att jag inte hade något val. OK, jag hade valt, jag var redan med barn och jag ville ha barnet, men jag önskar att ni hade kommit igenom min bubbla, att jag slapp att fortsätta att vara ensam. Nej, det hade inte gått om ni hade varit hårdare. Då hade det blivit som på alla andra ställen, ungar mot personal. Men vi kunde ha pratat mer och ibland tror jag att ni såg mer än ni orkade se och då blev ni tysta i stället. Vi skulle ha pratat mer!”

Bild 18

Att minnas Stall Frossarbo i ord

”Jag längtar tillbaka nästan varje dag, om jag skall vara ärlig. Jag gick på arbetsförmedlingens sysselsättningsträning i början av det här året. Vi fick i uppgift att måla någon speciell plats där vi ville vara. Jag målade den här bilden av Stall Frossarbo. Psykologen som ledde träningen sa att jag måste värdera den där platsen väldigt mycket. Jag hade nämligen målat den högt på pappret. Jag vill tillbaka för där mådde jag bra. Där kunde jag vara mig själv. Det fanns krav. Men det var ändå så kravlöst. Det fanns ingen press. Man fick misslyckas.”

”Jag tänker på när vi kom och firade av dig nu i början på sommaren. När bilen närmade sig Stall Frossarbo ville jag bara att den skulle gå fortare och fortare. Jag vill komma fram, sa jag till dom andra. Jag vill inte vänta längre! Det var tio år sedan jag lämnade Stall Frossarbo. Det var fem år sedan jag var där och hälsade på. Men ändå var känslan så stark. Jag ville bara dit. Jag tror att det var till lugnet som jag ville. På Frossarbo var jag lugn.”

”Jag kan sakna inte bara Scotten utan hela tiden på Stall Frossarbo. Allt var så mycket lättare där. Jag skulle jättegärna komma tillbaka och göra om det. Men jag har tagit kort på allt. Det är ingen tid som jag vill förtränga. När jag visar korten för mina kompisar och berättar om Stall Frossarbo, säger dom alltid: Vad mysigt, det där kan väl inte vara en institution? Nej, säger jag, det var som ett hem.”

”En av de bästa perioderna i mitt liv. I början kunde jag skämmas för att jag hade varit där. Men det var länge sedan som jag slutade med det. Nu är jag stolt för att jag har varit där och för att jag klarade av hela utbildningen och att jag även under några år har kunnat tjäna extra genom att sko hästar. Jag har tjejkompisar som är avundsjuka på mig för att jag har varit på Stall Frossarbo. Det var bra att vi fick välja själva att komma. Jag var så evinnerligt trött på alla måsten. Det var bara måste och måste, aldrig vad man själv ville. På Stall Frossarbo fick jag göra det jag ville och ni litade på mig. Det var helt fantastiskt.”

”Men Stall Frossarbo tog slut som allt annat. Allting tar slut. Jag har tänkt mycket, mycket. När jag var på Stall Frossarbo var det mycket som jag inte förstod. Stall Frossarbo var som en klassisk bild av att rida vid havet vid solnedgången. Jag hade skolkat. Jag hade dragit ensam omkring på nätterna. Jag hade kunnat ta livet av mig. Men så fick jag höra om en institution med hästar. Hästar är bara för rika flickor. Men det var sant. Det var som en dröm, en lyxig dröm. Stall Frossarbo finns kvar inom mig, som både något verkligt och som något överkligt. Men det var helt underbart.”

”Det jag minns mest var den otroliga frihetskänslan då jag körde fort själv. Jag ryser när jag tänker tillbaka på det. Det var något väldigt speciellt. Jag är glad att jag fick den chansen.”

”Jag minns stallet som något mycket ljust. Jag blev lugnare och mer vuxen. Jag växte när jag fick ta hand om, och ansvara för någon som jag tyckte om. Jag hittade en sorts kärlek som jag aldrig hade fått tidigare. Jag kunde sitta och prata med min häst och jag kände att han på något sätt förstod. Det gav ett oerhört lugn, *som om allt släpptes ut*. Det kan jag sakna än i dag den där känslan av att allt släppte.”

Jag blir tagen av kraften och närheten, i flickornas minnen av stallet och hästarna och deras sätt att formulera dessa minnen. Jag vet att det är jag själv som samtalar med flickorna. Jag vet alla felkällor som detta kan innebära. Men det är ingen millimetersanning som jag är ute efter. Jag försöker inte visa att Stall Frossarbo under en viss tidsperiod var så bra i förhållande till andra behandlingsalternativ. Det jag vill försöka övertyga om är i stället det som jag själv blir så tagen av, nämligen den miljöterapeutiskt oerhört rika miljö som stallet och hästarna skapar. Jag blir tagen av rikedomen och jag blir tagen av hur mycket av den rikedomen, som vi kunde ha förvaltat ännu bättre, eller som vi inte lyckades förvalta alls.

Bild 19

Flickan och hästen. Teori och magi

Stall Frossarbos 5-stegsmodell kan i bild se ut som en skala. Skalor kan se lika ut men ändå fungera helt olika. En skala kan vara en nominalskala. Det är en lista på namn som är uppräddade utan att den inbördes ordningen betyder något. Det kan vara en ordinalskala, där ordningsföljden är det viktiga. Ett kommer alltid före två som alltid kommer före tre o s v. Men hur mycket ett kommer före två eller före tre berättar inte skalan. Det berättar däremot den skala som kallas intervallskala. Här är avståndet mellan ett och två lika stort som mellan två och tre. En ännu mer nyanserad skala är den som kallas kvotskala. Den skalan har också en bestämd nollpunkt. Det betyder att siffrorna i en kvotskala kan Du utsätta för alla de fyra räknesätten. Det som lätt kan bli missvisande med en modell som har formen av en skala är att det inte framgår vilken typ av skala det är frågan om. Det kan leda till feltolkningar, och till att den verklighet som skalan vill beskriva blir mycket förenklad. Det är inte ofta verkligheten följer ett linjärt samband. Verkligheten hoppar lite som den vill.

Det är en svårighet med allt modelltänkande. Hästen är flickans draghjälp genom de fem stegen. De fem stegen bildar en ordinalskala. Men det är steg som kan flyta i varandra och där flickan emellanåt kan hoppa både framåt och bakåt. Men skalan vill beskriva en mognadsprocess som rör sig från ett första steg till ett femte.

I utvecklingspsykologin, och det hörs redan på namnet, ses mognadsprocessen i steg eller i på varandra följande nivåer och faser, oftast relaterad till biologisk ålder. En vanlig tanke i dessa modeller är att en missad eller försvårad utvecklingsfas resulterar i en svårighet som finns med som ett handikapp i det vuxna livet. Puberteten eller adolescensen beskrivs i många fackböcker som en andra chans. Under brytningsårens hormonstormar skakar allt loss. Vi får ännu en chans att få bättre ordning på våra utvecklingsdelar. I många behandlingsmodeller som knyts till institutioner tycks också den underliggande drivmekanismen bygga på en tänkt regression till tidigare nivåer för att sedan utifrån dessa göra en ny och bättre utvecklingsvandring. Alla psykologiska teorier är med nödvändighet förenklingar av en verklighet som har en tendens att vara minst sagt komplex och kaotisk. I denna livsröra tycker vi oss se mönster och samband. Vi bygger modeller för att göra dessa mönster tydliga. Modellerna ger oss en trygghet och ett sätt att hantera röran och även i viss mån förutsäga vad som möjligtvis kan hända i den. Det kan vara en stor hjälp att ha en teori att falla tillbaka på. Sanningen är nog den att vi alla har våra privata teorier som vi ständigt faller tillbaka på. Det är teorier från allt om livets mening till teorier om hur vi ska vinna på V75 och om hur tvångsomhänder-

tagna ungdomar har blivit tvångsomhändertagna ungdomar. Teorierna kan vara enkla. Det kan vara ”Det vet man väl hur ungar är”. Teorier kan vara sofistikerade. Det kan vara en ”topografisk modell om vårt medvetande”. Men det är fortfarande bara modeller. Det är inte själva verkligheten. Den är alltid något mer.

Min svärfar ägde i slutet av sitt liv ett Per-Albintorp i Medelpad. Det låg i ett stort skogsområde vid en källsjö som hette Stormörtsjön. Torpet hade indraget kallvatten och en utomhustoa. Från toan var det en betagande utsikt över sjön och de skogsbeklädda bergen. Ovanför toarullen satt ett par skämtteckningar. En var på en man som gick i hållande regn och sa till sig själv: Det är bra för potatisen – det är bra för potatisen! Den andra bestod av tre rutor. På den första såg man en skulptör i full färd med att skulptera ett huvud. Modellen satt på en stol intill. På nästa bild var skulptören irriterad och arg. Hans huvud liknade inte modellens. På den tredje och sista bilden var skulptören åter i full färd, men nu med att knåda modellens huvud för att få det att likna sin egen skapelse.

En svårighet med teorier är att de kan bli våra herrar i stället för att vara våra tjänare. Vi tvingar in verkligheten i våra teorier i stället för tvärt om. Vi sätter på oss glasögon som gör att vi bara ser vår teori. Andra som inte ser det vi ser uppfattar vi lätt som ”synsvaga”. En annan svårighet är att det ofta tar tid att sätta sig in i ett teori bygge. Det gäller att både förstå och vänja sig vid de olika begreppen, och att se hur de påverkar teorins mekanik. Det är inte alltid lätt att integrera en teori. Men det är spännande med teorier. Att utbyta teorier är att kanske få se något nytt.

Femstegsmodellen går säkert att trycka in i flera utvecklingspsykologiska teorier. Självt hade jag under planeringsstadiet på mig mina objektrelationsglasögon, som jag sedan bytte till glasögon med fönsterglas. Men fönsterglasen visade sig ändå ha kvar lite av slipningen från objektrelationsglasen. Det syntes när jag skapade mina ögonblicksskisser. Begreppet övergångsobjekt hade en förmåga att ständigt dyka upp.

Övergångsobjektet återfinns vi på Winnicotts (1971) teori byggplats. Här råder ett ständigt sorgearbete. Det pågår hela livet. Vi har uppgått i ett paradiset, i en fullständig förening med en annan människa, med ett fullständigt omhändertagande, men vi har blivit utsparkade. Vi får aldrig komma tillbaka. Vi är ensamma och vi står utanför. Vi tvingas att ständigt förhålla oss till den verklighet som vi har hamnat i. Hela livet arbetar vi med att få den inre kartan att bättre fungera med den yttre. Övergångsobjektet kan finnas där som en hjälp att klara av och acceptera vräkningen. Övergångsobjektet är inte övergående i sig, utan representerar barnets övergång från att vara ett med modern till att förhålla sig till modern. Övergångsobjektet blir som barnets första ägodel. Det tillhör bara barnet och det är barnet som bestämmer över det. Krossas illusionen om den fullständiga kontrollen alltför snabbt och hårt, ”att det är jag som behärskar, att verkligheten gör som jag vill,” då är det gott att ha något där som både finns och som gör som jag vill. I Winnicotts bygge dyker övergångsobjektet upp under det första levnadsårets senare hälft. När övergångsobjek-

tet har gjort sitt, börjar det blekna som ett gammalt färgkort. Dess magiska kraft tynar bort. Det glöms men det förträngs inte. Det motas inte in i någon inre sorgeskammare. Det hamnar bara i verklighetens skräpkammare, tillsammans med andra uttjänta föremål. Där sparas det i början för att kanske återvinnas. Men till slut försvinner det ut vid en storstädning. Det får kanske en sista vänlig klapp och ett sista vänligt ”kommer Du ihåg”?

När jag går igenom tidningsurklippen och TV-programmen hör jag mig ofta säga att ”var sak har sin tid”. Flickan och hästen har sin tid. Sedan lämnar flickan sin häst. Det är andra saker som tar över. Hästen har gjort sitt. Nu kan hästen börja användas av en ny flicka. Den gamla flickan lämnar in hästen på en ”återanvändningscentral”, inte för att kunna använda den själv längre, utan för att den skall komma till glädje för någon annan. Det är inte det lilla barnet som ger sin napp till ett barn som gråter, för att det inte orkar höra gråten, utan det är en ung kvinna som ger nappen därför att hon orkar känna med det lilla barnet i dess ledsnad. Trots mina fönsterglas såg jag hästen som ett övergångsobjekt i Winnicotts mening. Ett övergångsobjekt tunnans ut och tappar sin kraft och betydelse. När hästen har gjort sitt, tappar flickan intresse för hästen och vänder blicken mot något annat och större ute i den verkliga världen. Därför är det ingen större svårighet för flickan att lämna hästen.

Men hästen var inte bara ett övergångsobjekt. Den flöt inte ut och den tappade inte sin kraft och det var inte lätt för en flicka att lämna sin häst. I eftersamtalen berättade elev efter elev hur nära relationen till hästen kändes, att de fortfarande hände att de talade med sin häst trots att det var flera år sedan de hade lämnat Stall Frossarbo och att *avskedet från hästen hade gjort ont*. Men detta hade jag inte sett. Det var nog inte fönsterglas i mina bågar. Det var bara vad jag trott. Det var kanske så att jag inte knådade på min lerklump utan att jag också försökte knåda på verkligheten. Till en del är det nog ändå möjligt att se och beskriva hästen som ett övergångsobjekt, men bara till en del. Hästen är så mycket mer.

Winnicotts byggplats är en arbetsplats med mycket ljus, trots att där pågår ett evigt sorgearbete. Det är en arbetsplats där det inte ständigt behöver arbetas. Här ges också utrymme för semester och semesterresor. Resorna går till ett land mellan den inre verkligheten och den yttre. Hit går det att åka lite då och då och det är resor som uppmuntras och till och med beskrivs som livsviktiga. Det är resor som har ett program och programmet heter lek. De vuxna vill kanske kalla det för konstresor eller musikresor eller studieresor med häst. Men det är lekresor och det är i leken som barn och vuxna hittar det skapande som krävs för att vi skall hitta oss själva. Det är inte underligt att Winnicotts arbetsplats tycks ljus.

Ett annat begrepp inom objektrelationsteorin är ett schizoidt tillstånd. Detta tillstånd omfattas av olika personligheter och beteenden, men i sin extrema form ytttrar de sig i avskärmande av känslor och brist på empati. Det är ett tillstånd av ständigt krig. Orsaken till kriget är att barnet smärtsamt märker att det aldrig duger som

det är. Det får hitta på ett falskt jag, med en konstant rädsla för att inte klara av och för att bli avslöjad. Det är en strid mellan att komma för nära – och inte klara av. Eller att bli isolerad – och inte klara av. Men det är en strid som inte tycks behöva utkämpas med en häst. En häst kan komma nära utan att den avslöjar något. I detta finns en magi, och det är en magi som läker.

Begreppen beroende – oberoende går igen i flera teorier. Inom gestaltterapi är det till exempel huvudmotorn. Som människor rör vi oss mellan tillstånd av oberoende – beroende. Det är det naturliga. Men börjar motorn att kärva och vi nästan bara väljer tillstånd av oberoende, eller bara tillstånd av beroende, då är det dags för terapi. Terapi blir en rundsmörjning av motorn och resultatet blir då förhoppningsvis att vi åter, eller för första gången, rör oss fritt mellan vår rätt att i vissa situationer vara oberoende, och i vissa vara beroende.

Teorierna förenklar vår verklighet och gör att vi tycker att vi kan förstå det vi ser. Att förstå kan också vara att inse vad som kan hända. Teorierna är kartor att ta sig fram med. Några teorier trycker på det nödvändiga att förstå bakåt för att orka framåt. Rensandet bakåt blir det viktiga. ”Tillbakamodellerna” använder sig av ord som bränsle. Det finns en magi också i ord. En magi hos ord kan vi kalla för upprepan-dets magi. Berättar Du en hemsk sak om och om igen, blir den inte lika hemsk. Det hemska mjuknar, rundas av och tappar intensitet, och då kan Du göra mer med det hemska än att bara vara rädd för det. Ord befriar. Det är viktigt att vi lär oss använda ord, men också att vi lär oss använda ord ofta.

Men Gordon Allport (1963), en portalfigur inom den amerikanska psykoanaly-sen, underströk ständigt att ingen bakåttterapi är avslutad förrän det också har ingått en bit framåtterapi. Vilka är våra livsprojekt, vad vill vi göra med våra liv? Det är dessa samtal som Gordon menar att vi lätt glömmar eller tar allt för lätt på. Vi fastnar i historieberättandet och i att tala om eländet och glömmar att livet kräver mycket mer.

Hos Viktor Frankl (1963) blir de sista samtalen de första. Hans teori bygge tar fasta på livskraften i att tydliggöra sin egen livsmening. Viktor Frankl talar om det viktiga i att Du har en fast inre bild av någon som Du tycker om eller något som är viktigt för Dig och som Du alltid kan bära med Dig. Den bilden hjälper dig att stå ut med Din ensamhet. Viktor Frankl hade ingen häst att hålla sig till, men han hade några små solkiga papperslappar på vilka han hade skrivit ner grundtankarna till sin logoterapi. De hjälpte honom genom ett helt helvete. Han överlevde som koncentra-tionslägerfånge i Auschwitz.

Det finns en forskningslag som heter Law of parsimony. Det är mer en tumregel än en lag. Den säger att när Du skall förklara ett samband, välj då den enklaste för-klaringen. Hur förklarar Du enklast det som händer mellan en tvångsomhändertag-en flicka och hennes häst och som kan få solkatter att blänka även då det är mörkt? Vi har talat om övergångsobjekt. De flesta av oss kan känna igen och förstå tanken bakom ett övergångsobjekt. Vi har alla varit universums centrum.

Vi har alla fått ge oss i väg ut i de kalla stjärnvidderna, ut till universums utmarker och inta vår egen plats, en egen liten stjärna med en lyskraft så svag och kort att bara några få hinner observera den. Det är klart att jag behöver hålla någon i handen på en sådan resa. Har jag inte någon, får jag skapa mig någon. Även en liten sandkornsstjärna har en stor kraft i sig. Den kan skapa en magisk sten av en vanlig gråsten. Fråga poeten Maria Wine. Hon hade en magisk sten som gav henne skydd och hopp på rymdresan. Hon bar den alltid med sig. En dag frågade hennes skolfröken vad det var som hon hade i handen. Maria tvingades att öppna handen. Där låg stenen. När lärarinnan såg stenen sa hon att till det här klassrummet släpar vi inte in stenar. Hon tog stenen och kastade ut den genom fönstret. Den stenen letar Maria Wine fortfarande efter.

Det som händer mellan flickan och hästen är något mer än ett skapande av ett övergångsobjekt. Ett övergångsobjekt bleknar, men hästen bleknar inte. Är det också rätt att använda ett begrepp, som ingår i en teori med en klar tidsförankring? Övergångsobjektet kan infinna sig vid den direkta avfyrningen från universums centrum. Det kan inträffa vid slutet av det första levnadsåret eller de närmast därpå följande. Hästen blir medpassagerare till den yttre rymden långt senare.

Alice Miller (1998) talar om vittnen. Vi måste ha någon som ser oss. Finns det bara någon som ser oss kan vi klara resan. Annars går det inte. Det blir för tomt och för ensamt. Ett sista desperat försök kan bli att återskapa universums centrum i mitt eget lilla sandkornscentrum. Men då får verkligheten inte plats. Då måste den hållas utanför.

Hästen blir ett vittne. Jag är stor. Jag är stark. Jag är varm. Jag är vacker. Jag är levande. Många är skrämda för mig. Jag inger respekt. Du har valt mig. Men ändå är det jag som har valt Dig. Jag ser Dig. Jag lyssnar på Dig. Jag sviker inte Dina förtroenden. Jag berättar aldrig Dina hemligheter för någon annan människa. Jag skrattar aldrig åt Dig, bara med Dig. Jag finns där. Du får se ut hur Du vill, jag är ändå Din vän. Jag är Ditt vittne. Jag vittnar om att Du är betydelsefull, att Du också räknas.

Kan denna starka och varma varelse bry sig om mig trots att jag säger som jag säger, gör som jag gör och ser ut som jag ser ut, då finns det kanske hopp. Det har med självförtroende att göra, skulle Virginia Woolf (1929) ha sagt. I hennes livsteori bottnade mycket elände i brist på självförtroende. Alla behöver vi självförtroende för att orka leva. Men män har generellt gjort det lättare för sig. De ger sig själva en självförtroendebonus. De säger att det är mer betydelsefullt att vara man än kvinna. De säger att det är självklart att lyssna på en man, men inte lika självklart att lyssna på en kvinna. De kan säga att det är mer betydelsefullt att vara vit i hyn i stället för svart.

Fred var en gammal vit man. Han hade varit hästkötare hos Delvin Miller i många år. Vi var i Florida med hästarna för vinterträning. Mina två hästar stod i boxarna intill Freds. Det här var i december 1963. En kväll tog vi en öl tillsammans. Vi

satt på en bar i den avdelning som var avsedd för svarta. ”Jag mår bättre av att sitta här”, sa Fred. ”Här tycker jag att jag är någon. Jag tänker ibland på vad jag har gjort med mitt liv. Det är inte mycket. Jag har skött mina hästar. Jag har också tack vare hästarna sett en hel del av Amerika. Hade det bara varit jag och hästarna hade jag tyckt om mitt liv. Men det har inte bara varit jag och hästarna. Det har varit alla andra. Ingen har haft respekt för mig. Ni unga är bara inne i era egna tränardrömmar. Ni ser på mig som en ”looser”, en förlorare, en gammal man utan drömmar. Hästägarna, som sticker till mig en slant när deras häst vinner, ser bara sig själva i segerglansen. De ser aldrig mig. Jag vet att jag bara är en sketen hästskötare. Därför går jag hit. Här ser man på mig med respekt och avund. Jag är ingen sketen neger. Här är jag något mer.” Då hördes ett djupt och hest skratt från bordet intill. Där satt en kvinna, stor och yppig, i blommig klänning och svart som natten. ”Mister, men vart skall jag gå? I am not just a fucking nigger. I am also just a fucking woman. Jag är inte bara en sketen neger. Dessutom är jag en sketen kvinna.”

Viktor Frankl talade om det viktiga i att Du har en fast inre bild av någon som Du tycker om, och som Du alltid kan bära med Dig. Den bilden hjälper Dig att stå ut med Din ensamhet.

Vad är då hästen för flickan, förutom att vara just det den är, en undervisningshäst i en hästskötarutbildning. I vilket eller vilka teoretiska system passar hästen in för att förklara den stora betydelse den kan få för en flicka. Men hästen är ingen människa. Den låter sig inte fångas i någon enda mänsklig teori. Den är för snabb och för vacker. Den skymtar till och försvinner. Ibland syns den som en skugga av ett övergångsobjekt, ibland som ett vittne som ger hopp, ibland som en objektkonstans som gör livet uthärdligt. Men mest syns den som en vän, som ger självförtroende och i vilken teori passar en sådan vän in?

En reporter frågade en av eleverna: Vad har hästarna lärt Dig?

”Jag har fått bättre självförtroende”. Men hur?, frågade reportern. ”Jag vågar prata mer med folk och jag säger mer vad jag tycker.”

”Jag har lärt mig tålmod. Och det är nog djävligt bra att ha. Det är också bra att ha någon, som man är viktig för. Det ger en djävla självkänsla.”

”Det har att göra med en oerhört stark känsla, och det är en känsla som ger självförtroende. Men det är en känsla som är svår att förklara.”

Det som händer mellan flickan och hästen är ett möte, men det är ett möte som det inte alltid är lätt att fånga i en enda bild. Kanske just för att det är ett möte som sker på så många plan. Det gäller att skapa en bild som kan tolkas på många sätt. Det är inte bara ridskoleflickornas samvaromöte med hästen som kan kräva hästboksnäring för att hålla mötet vid liv och som beskrivs i *Över alla hinder*. Det är inte bara ett konstruerat möte där endast egna behov och drömmar tar plats. Det är ett riktigt

möte. Hästen finns där. Hästen finns för mig. Och hästen möter mig. Det är ett ordlöst möte, som föder ord och det kan öppna nya mötesplatser där det kan ges utrymme för fantasi och lek och möjlighet till sorg och gråt. Ett sådant möte mellan flicka och häst blir kanske magiskt, just för att det är så enkelt och mångtydigt.

Det korta inre samtal som här följer är min tolkning av det som en av flickorna berättade för mig när bandspelare och anteckningsblock var undanlagda. Vi satt kring en sista kopp kaffe. Jag skulle precis gå. Men drömmen i slutet är ingen tolkning. Det är hennes ord som jag minns dem.

”Drömmen om en riktig kompis, en som bara finns för mig och som hela tiden hejar på mig och som förstår precis hur jag känner mig. Drömmen om att aldrig behöva vara ensam, att veta att det finns någon för mig och att jag är viktig för denna någon. Det är den dröm som är svårast att våga drömma, den att någon på riktigt skulle längta efter mig. Jag vet inte om jag skulle kunna längta efter mig själv. Det är inte mycket att längta efter. Skulle jag kunna tro på någon som sa att han eller hon längtade efter mig? Om de kände mig skulle de ändå kunna längta? Jag har svårt att tro det. Det är svårt att lita på en annan människa när jag vet hur jag själv är. Men Scotten var häst. På Scotten kunde jag lita. Men jag tror att Scotten också längtade efter mig. Det är det som är det otroliga. Det är som ett under. Scotten kände mig och ändå längtade han. Det är svårt att förstå. Men jag tänker ofta på det. En gång vaknade jag av att jag grät. I drömmen såg jag Scotten på en äng med tjockt grönt gräs. Han fick syn på mig och då gnäggade han och började springa fram mot mig. Då vaknade jag och grät.”

Är detta sentimental flickboksromantik, eller är det detta som också är en del av magin? När religionshistorikern Wendy Doniger (2000) talar om myter och vårt eviga behov av myter där vi bedrar eller blir bedragna, vill hon få oss att ställa frågan hur mycket vi kan och hur mycket vi vågar lita på en annan människa när vi har det svårt och har tappat tilliten.

Hur vet jag att detta är Du? Men om Du inte är Du och jag inte orkar vara jag, då blir min verklighet, en verklighet utan ett vi. Är det i detta kaos av tomhet som hästen tar form och träder fram som någon att hålla fast vid, någon att krama, någon att burra ner sitt huvud hos och någon som ger en varm mule tillbaka? Det är inte jag. Det är inte ett mänskligt Du. Men ändå är det ett vi. Är det detta som är en del av magin?

Bild 20

En bro för framtiden

Närheten till hästen, omsorgen, vänskapen och ansvaret har öppnat en väg, som tidigare inte har funnits. Och har vägen funnits, har den ändå varit omöjlig att ta sig fram på. Men nu finns den där och nu finns möjligheten.

Jag tänker på en elev som byggde sin tillvaro på att hon åtminstone hade en pappa som brydde sig om henne. Det var inte alla förunnat. Det var bara det att hennes pappa hade så oändligt mycket oro inom sig själv, att det inte fanns kvar vare sig oro för eller omsorg om dottern. Men detta orkade dottern inte se. Och varför skulle hon göra det? Då fanns det alls ingenting kvar för henne. Då var hon helt ensam med någon som var värdelös, nämligen sig själv. I min bild ser jag hur hon under sina år på Stall Frossarbo börjar kunna klappa sig själv och inte bara sin häst. Hon är värd att klappas. Hon vet i alla fall att hon är någonting. Hon är inte längre ingenting. Hon skulle kunna säga som en annan elev sa i ett TV-program: "Jag duger som jag är. Och så får dom andra duga som dom är." Hon lämnade Stall Frossarbo deprimerad. "Nu vågar jag se att jag är ensam", sa hon, "och det gör mig inte precis glad." Jag hör orden från ytterligare en annan elev, då hon beskrev hur det var när hon skulle lämna Stall Frossarbo: "Det kändes som om det var dags att rensa hårddisken, men jag kom mig aldrig för att fråga."

Jag kan se hur min sista bild knyter an till den första. Där talar jag om att spränga det terapeutiska rummet. Den traditionella terapeutiska samtalsformen stänger ute många ungdomar. Det är ett rum dit dörren är låst. Det krävs en speciell nyckel för att komma in. Eller kanske ännu bättre uttryckt, det krävs en speciell nyckel som gör det möjligt att komma in, men som också gör det möjligt att låsa dörren från insidan och stanna kvar.

Jag vill naturligtvis se ett samband. Mina bilder är förenklade speglingar men det är konstnärens privilegium att inom en begränsad ram ändå försöka gripa något och försöka göra det igenkännbart. Mina bilder vill visa att genom att spränga det terapeutiska rummet finns det flickor som har kunnat hitta den speciella nyckel, som leder tillbaka in i det terapeutiska rummet. Nu har de nyckeln i handen och de är beredda att ta sig in. Frågan är bara hur?

Den genomsnittliga behandlingstiden på Stall Frossarbo kom att variera något genom åren. De sista tre åren fram till 1998 var den något kortare, men i stort sett låg den kring ett och ett halvt år till två år. Många elever beskriver institutionsvistelsen som en fristad, ett ställe att få bli bortskämd på, att slippa överkrav, att få känna lugn och ro, ett ställe att repa mod på. TV-fotografen som åkte med en elev i dubbelvagnen genom skogen frågade: "Vad känner Du nu när Du sitter här och

kör?” ”Jag känner mig glad och fri”, svarade flickan.

Men så lämnar flickorna Stall Frossarbo. Vad händer sedan? Hur byggs broar mellan institutionstidens liv och det liv som följer? Detta är ett av institutionsvårdens stora problem. Det gör sig ständigt påmint. Hur kan flickorna använda sig av det förtroende och den närhet som har byggts upp under institutionstiden? Det är kanske som med vissa ”tjatproblem”, de måste ständigt lösas om och om igen. Det finns ingen slutgiltig lösning därför att problemet tar sig så många olika och individuella uttryck. Men organiserade försök har gjorts genom åren.

På den statliga ungdomsvårdsskoletiden fanns en stor och omhuldad organisation inom själva institutionen som hette vusk. Det var en förkortning av ”vård utom skola”. Följdriktigt fanns det då också något som hette visk, som då var en förkortning av ”vård inom skola”. Den lagliga behandlingstiden var på den tiden tre år. Den tiden kallades ofta av kritikerna för den lagliga förvaringstiden. Vuskens utformning kom att variera mellan institutionerna och också dess del av den totala behandlingstiden. Visken var oftast längre på skolhem än på yrkesskolor. Många institutioner hade en av sina socionomtjänster avsatt för enbart vuskarbete. Vuskassistenten höll kontakt med alla eleverna i vusk. De hjälpte dem till jobb, de hjälpte dem ekonomiskt och de kunde allmänt stötta dem med telefonsamtal eller hembesök. Sprack en vuskplacering förpassades eleven tillbaka till institutionen och blev då åter en viskelev.

Gamla ungdomsvårdsskolearbetare blir gärna lyriska då de pratar om vusken. Men som alla stora organisationsgrepp hade den också sina brister. I bilagan hittar Du resultaten från en undersökning som jag ledde på Bärby. Vi kallade undersökningen för ”Bron över visk-vusk”. Jag kunde visa på svåra och nästan olösliga fackliga problem kring den ekonomiska ersättningen om personal arbetade över ”Bron”. Det föreföll också som om den traditionella vusken i praktiken mest kom att bestå av ekonomiska transaktioner. Men visst fanns det säkert vuskassistenter som lyckades utforma sitt jobb till en skön konst. Många med mig menar att Gert Bergman på Lövsta på 60-talet var en sådan kostnär, liksom Ulla Wiklund på Bärby under 70-talet.

Då den nya socialtjänstlagen trädde i kraft 1983 kallade kommuner och landsting hem sina utstötta ungdomar och tog själva ansvar för tvångsvården. Institutionsbehandlingen är numera ett moment i socialtjänstens ingripande. Det övergripande behandlingsansvaret har socialförvaltningen i elevens hemkommun. Ett tvångsomhändertagande måste numera omprövas var sjätte månad.

Jag tycker att det är svårt att hitta en bättre grundläggande planlösning än den med hemkommunen som ytterst behandlingsansvarig. Samarbetet mellan en elevs socialsekreterare och personalen på elevens institution kan emellanåt bli ansträngt. Men frågan är om vi inte i vår vardag beskriver det som mer ansträngt än vad det är. I min egen undersökning *444 Stockholmsungdomar i kris* och i flera därpå följande undersökningar, beskrivs samarbetet som bra, i 70 till 80 procent av fallen.

Den senaste undersökningen presenterades i mars 2001 i Dagens Nyheter (Åkesson, 2001). Procentsiffrorna för ett gott samarbete är fortsatt höga, 70 till 80 procent. I samtliga undersökningar presenteras de höga siffrorna som anmärkningsvärda, som något man inte hade förväntat sig. Men ett bra samarbete är sorgligt nog ingen garanti för att bron till livet efter institutionen fungerar. En stor svaghet i brokonstruktionen är nästan alltid personalkontinuiteten. Socialsekreterare slutar. Behandlingsassistenter på institutioner slutar. Det är inte självklart att eleven har någon välbekant att vända sig till om det krisar efter något år och han eller hon behöver hjälp att komma vidare.

Alla gamla elever var alltid välkomna tillbaka till Stall Frossarbo. Det gällde framför allt helger, men de kunde också stanna kvar en vecka, om det behövdes. Blev det för många besökande kunde vi införa en turlista och ibland fick vi säga nej av andra skäl. Men det var inte många helger som vi var utan besök. Besöken kostade ingenting för eleverna eller deras hemkommuner. Dem bjöd vi på. Besöken var en del av vår bro. Men denna bro var aldrig tillräcklig. Med allt för många gamla elever och allt för många nya i personalgruppen fungerade bron allt sämre. Vi kände oss otillräckliga.

Terapibron

I denna bild vill jag argumentera för ytterligare en bro. Jag kallar bron för terapibron och jag vill se den som en bro för *alla tvångsomhändertagna ungdomar*, inte bara för Stall Frossarbos elever. Det är inte så mycket en bro från institutionslivet, som en bro över ”mörka vatten” i det fortsatta livet. *Det finns många gånger mycket ledsnad att sätta ord på och det kan vara viktigt att de orden blir sagda. Det kan vara skillnaden mellan ett drägligt liv, och ett odrägligt liv.* Med en nyckel i handen skall en ungdom själv kunna välja att gå in i det terapeutiska rummet. Det skall vara en rättighet, som den unge kan använda sig av under låt oss säga de fem eller de tio följande åren efter det att han eller hon har lämnat institutionen. Med nyckeln följer ett terapikort, om berättigar till minst 50 samtal. Pengar sätts av under institutionstiden som en del av vårdkostnaden. Den framtida samtalskostnaden blir ungefär 1–2 procent av den totala vårdkostnaden för en institutionsbehandling på ett och ett halvt år. Då tänker jag mig en terapikostnad på 400 kronor i timmen. Det är upp till ungdomarna om de vill använda sina terapikort. Men vill de använda korten ska de inte behöva stå och skrapa med foten och deras socialsekreterare ska inte behöva i skrivelser framhålla hur eländigt allting är, bara för att beveka fram ekonomiska medel. *Kortet ska kunna användas positivt, i en vilja att komma framåt.* Socialtjänstens uppgift blir att administrera kostnaderna och hjälpa till att få tag på en bra terapeut. Ett alternativ kan vara att SiS anställer terapeuter på regionbasis och att dessa terapeuter står till ungdomarnas förfogande. Det är viktigt att terapibron är en bro som sträcker sig över tid. En svaghet med hela vårt sociala tänkande är att vi, precis som samhället i stort, är åldersfixerade. Egentligen vet vi att det inte sker några

dramatiska kroppsliga eller psykologiska förändringar från det att jag är 17–19 år tills jag blir 21–22 år. Men juridiskt är skillnaderna påtagliga och det sociala skydds nätet blir klart sämre. Därför är det viktigt att terapikortet sträcker sig över tid. Det tar tid att hitta sig själv i livet, och under den tiden är det lätt att falla.

Det går alltid att hitta invändningar mot ett konkret förslag. Det går att visa på svårigheter och det är lätt att komma fram till att förslaget egentligen är omöjligt att genomföra. Jag vet, jag har levt med ”det går inte testet”. Men ett tvångs ingripande är ett stort ingripande i en ung människas liv. Det borde garantera vissa rättigheter. En sådan rättighet borde vara att få ta vara på och gå vidare med det som har påbörjats under institutionsbehandlingen. Den påbörjade positiva utvecklingen ska inte stäckas och kanske avbrytas till följd av dålig fördelning av resurser. Finns behovet och viljan ska inte alla terapeutiska öppningar och möjligheter bara bli kvar som något som hade kunnat bli.

Bild 21

Vid vägs ände

Mötet med hästen blev för flickan också ett möte med sig själv, de andra flickorna och med Frossarbos personal. I bilderna finns personalen i bakgrunden. Bildernas centrum och ljus ligger på flickorna och hästarna. Men det betyder inte att personalen är mindre betydelsefull. Det är vi som är flickornas mänskliga samtalspartner. Hästen börjar samtalen. *Hästen väcker frågor. Utbildningen hjälper dem att formulera frågorna och ger material till att arbeta med svaren.* Vi får en gemensam upplevelse att förhålla oss till. Vi funderar och prövar tillsammans. Vi delar tankar och erfarenheter. Vi lyckas och misslyckas tillsammans. Vi försöker nyansera och precisera ord. Vi försöker att finna nya ord för nya tankar. Vi i personalen vill att flickorna ska kunna följa oss och lita på oss, som hästarna följer och litar på flickorna. Vi är kartritare tillsammans, och tillsammans försöker vi hitta nya framkomliga stigar. Men det är vi som personal som har det yttersta ansvaret och makten. Det vet vi. Om detta behöver de här bilderna inte berätta. Inom tvångsvården ges vi dessutom en formell och laglig rätt till att utöva makt. Vi kan lagligt och med humanistiska förtecken isolera unga människor, läsa deras post, kolla deras avfallsprodukter och få dem jagade av polis. I den här ”bildutställningen” har personalen inte tilldelats utrymme. Det finns redan ett otal gallerier där personal står i fokus, handleds och utbildas. Men något vill jag ändå säga i det som blir den sista bilden.

En i personalgruppen sa vid ett tillfälle när hon var ganska ny: ”Stall Frossarbo är ett besynnerligt ställe. Här skall tydligen alla vara chefer.”

Är du chef tar du ansvar för verksamheten, du tar ansvar för dina elever, du tar ansvar för dina arbetskamrater och du tar ansvar för dig själv. Är du chef tar du smällar, men du drabbas inte av smällar och det är en stor skillnad. Du står för dig själv när du är chef. Du vill som chef att alla dina medarbetare också står för sig själva, och att de skall ge kritik framifrån och inte bakifrån. Det är också din förhoppning som chef att dina elever skall ta efter och att de också börjar ta ansvar, står för sig själva och tar hand om sig själva. Detta är vad miljöterapi handlar om. Detta är miljöterapiens innersta väsen; att vara tillsammans så att det blir bättre.

Men att orka stå för sig blir mycket lättare om du tycker att ditt arbete är meningsfullt, och om Du tycker att det är roligt. Allt blir också mycket lättare om du är trygg i Din arbetsgrupp och om du känner dig omtyckt. Det borde egentligen finnas en lag som säger att på en arbetsplats skall alla ha minst ett par ”bästisar”.

När jag ser tillbaka på mina tio år som chef på Stall Frossarbo kan jag se en rad av ”bästisar” framför mig, och alla har det varit ett privilegium att få arbeta tillsammans med. De är många. I den här ”utställningen” har fokus satts på en del av

dem i form av deras berättelser. Men för att alla skall få plats krävs det ytterligare en utställning. Framhåller jag några, vill jag framhålla alla. Det får anstå. Jag har gjort ett undantag. Det var Bert. Honom finner Du i bild 12. Jag gör ett undantag till. Det är Berit Ädel. Bert och Berit var de två ”Ben” som jag under alla år stödde mig speciellt på. Berit kom till Stall Frossarbo redan efter det första året, då till boendet, för att sedan efter några år börja i stallet.

Det var mycket arbete som varje dag måste göras i stallet. Men om någon flicka var ledsen tog en av oss extra tid med den flickan. Vi kunde sätta oss i lugn och ro i selkammaren och göra ren en sele eller ta en långtur i motionsvagnen. Det blev oftast Berit som flickorna kom att ”sitta” med. Berit hade ett naturligt och självklart sätt att möta flickorna och flickorna litade på henne. Berit personifierade Stall Frossarbomodellen. Hon mötte ungdomarna med respekt och hon tog dem på allvar. När Bert slutade som stallchef 1995 tog Berit över.

Jag har kommit till min vägs ände. Jag har slutat på Stall Frossarbo. Minnena är många. Skall jag lyfta fram ett sista minne från Stall Frossarbo får det bli detta:

Det är en vacker höstdag. En av eleverna ska för första gången få köra snabbt. Hon har skogsslingan för sig själv. Hon ska inte behöva riskera möten eller att störas av andra. Hon är förväntansfull och spänd. ”Jag är ganska nervös”, säger hon. Slingan är på 2,3 kilometer. Hon ska köra fyra varv. Det sista varvet är det snabbaste. På några av raksträckorna är det näst intill tävlingsfart. Då går det fort. När snabbarbetet är slut ska hon skritta hästen de tre hundra metrarna till stallet. Flickan och hästen far i väg. I väntan på dem, går jag en vända i skogen och tittar efter svamp. Så ser jag dem komma skrittande tillbaka. Jag står bakom några träd. De ser inte mig, men jag ser dem. Jag ser en svettig häst och en flicka vars ansikte lyser. Hennes leende är stort och jag hör henne säga till sig själv:

JAG ÄR GUDOMLIG – TA MIG FAN!

Referenser

- Akers, R. (1985) *Deviant Behavior: A Social Learning Approach*. Belmont Calif.
- Akers, R., Krohn, M., Lanza-Kaduce, L., Radosevich, M. (1997) Social learning and deviant behavior. *Am. Soc. Rev.* 44:636-655.
- Allport, G. (1963) *Preface to Man's Search for Meaning*. New York: Washington Square Press.
- Bergström, U. (1995) *Invandrarungdomar på särskilda ungdomshem*. Delrapport från Utvärdering av socialtjänstens institutionsvård av barn och ungdomar. Socialhögskolan, Stockholms universitet.
- Bergström, U. (2001) Uppföljande undersökning av ungdomar som under åren 1990–1995 har varit inskrivna på särskilda ungdomshem i Stockholm. SiS projektnummer U 97-3001. *Personlig kommunikation*.
- Blom, B. & Edström, C-G. (2000) Om gråskalan. *Personlig kommunikation*.
- Briar, S. & Piliavin, I. (1965) Delinquency, situational inducements and commitment to conformity. *Social Problems* 13:35–45.
- Börjeson, B. (1979) *Inre och yttre tvång*. Stockholm: Tidens Förlag.
- Börjeson, B. (1990) Frivillighet och tvång inom missbrukarvården. I *Forskning om missbrukare och vården, särskilt tvångsvården*. DSE
- Börjesson, B. (1990) *Avskyn för det man inte förstår breder ut sig i världen. – Sju perspektiv på barns och ungdomars levnadsförhållanden*. SoS-rapport nr 5, Socialstyrelsen.
- Cloward, R. & Ohlin, L. (1960) *Delinquency and Opportunity*. Glencoe, Ill.: Free Press.
- Cohen, R. & Felson, M. (1979) Social change and crime rate trends. *Am. Soc. Rev.* 44:588–608.
- Doniger, W. (2000) *The Bedtrick: Tales of Sex and Masquerade*. Chicago, University of Chicago Press.
- Elliot, D., Juizinga, D., Ageton, S. (1985) *Explaining Delinquency and Drug Use*. Calif.: Sage.
- Erickson, M. & Empey, L. (1965) Class position, peers, and delinquency. *Sociology and Social Research* 49:268–282.
- Forsling, S. (1974) *Behandlingsundersökningar vid Bärby 1971–1973*. Slutresultat och sammanfattning. Socialstyrelsen rapport 7.
- Forsling, S. (1987) *444 Stockholmsungdomar i kris*. Stockholms läns landsting.
- Forsling, S. (1991) *Blir värstingen värre?* Stockholms läns landsting.
- Forsling, S. (1992) *Värstingflickor, finns dom?* Stockholms läns landsting.

- Frankl, V. (1963) *Psychiatry and the Meaning of Life: Foundations of Logotherapy*. New York: Harper & Row.
- Gold, M. (1970) *Delinquent behaviour in an American city*. Belmont, Calif.: Brooks/Cole.
- Hepburn, J. (1977) Testing alternative models of delinquency causation. *Journal of Criminal Law and Criminology* 67:450–460.
- Humble, K. & Settergren-Carlsson, G. (1974) Unga lagöverträdare V. Personlighet och relationer i belysning av projektiva metoder. *SOU 1974:31*. Stockholm: Allmänna Förlaget.
- Jensen, G. (1972) Parents, peers, and delinquent action. *Am. J. Soc.* 78:562–575.
- Johnson, R. (1979) *Juvenile Delinquency and Its Origins*. New York: Cambridge University Press.
- Jonsson, G. (1971) *Det sociala arvet*. Borås: Tiden/Folksam.
- Korpi, S. & Hermodsson, A. (2000) ”Fyra av tio flickor försökte ta sitt liv.” *DN Debatt*. Stockholm.
- Liska, A. (1981) *Perspectives on Deviance*. Englewoods Cliffs, N. J.: Prentice-Hall.
- Matsueda, R. & Heimer, K. (1987) Race, family structure, and delinquency. *Am. Soc. Rev.* 52:826–840.
- Miller, A. (1998) *Wege des Lebens. Sieben Geschichten*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag. Svensk översättning: *Vägar i livet. Sju berättelser*. Wahlström & Widstrand, 1999.
- Miller, K. & Harrison, J. In conjunction with Baldwin, R., Dancer, S., Miller, D., O'Brien, L, Pownall, H. & Smart, T. W. (1968) *Care and Training of the Trotter and Pacer*. The United States Trotting Association. Harrisburg: Telegraph Press.
- Nordin, S. (1959) *Spänn banden*. Stockholm: Bonniers.
- Nordin, S. (1982) *Mitt liv i sulkyn*. Bilaga; Travskolan, Stockholm: Guidentryck.
- Odratt, G. (2000) *Att alfabetisera valfångare, socialarbetare och andra. Gränsen som mötesplats*. Vänbok till Lars-Erik Lundmark. Socialstyrelsen.
- Olofsson, B. (1973) Unga lagöverträdare III. Hem, uppfostran, skola och kamratmiljö i belysning av intervjun- och uppföljningsdata. *SOU 1973:25*. Stockholm: Allmänna Förlaget.
- Reiss, A. & Rhodes, L. (1964) An empirical test of differential association theory. *Journal of Research in Crime and Delinquency* 1:5–18.
- Sarnecki, J. (1993) *Uppföljning av §12-vården i Stockholms län*. Delrapport 5. Stockholms läns landsting.
- Sarnecki, J. (1996) Problemprofiler hos ungdomar inskrivna på särskilda ungdomshem i Stockholms län åren 1990–1994. I Armelius, B-Å., Bengtzon, S., Rydelius, P-A., Sarnecki, J. & Söderholm Carpelan, K. (red) *Vård av ungdomar med sociala problem*. Stockholm: Liber Utbildning och Statens institutionsstyrelse.
- Short, J. (1957) Differential association and delinquency. *Social Problems* 4:233–239.

- Sutherland, E. (1947) *Criminology*. Philadelphia: Lippincott.
- Tittle C, Burke, M. J. & Jackson, E. (1986) Modeling Sutherland's theory of differential association. *Social Forces* 65:405–432.
- Voss, H. (1964) Differential association and reported delinquency behavior: A replication. *Social Problems* 12:78–85.
- Winnicott, D. W. (1971) *Playing and Reality*. London: Tavistock. Svensk översättning: *Lek och verklighet* (1981). Stockholm: Natur och Kultur.
- Woolf, V. (1929) *A Room of One's Own, On Not Knowing Greek, How Should One Read a Book*. Svensk översättning: *Ett eget rum och andra essäer* (1985). Stockholm: Tidens Förlag.
- Åkesson N. (2001) *Socialtjänstenkät, ungdom*. Allmän SiS-rapport 2001:3.

Bilaga

Fakta Bild 2

444 Stockholmsungdomar i kris

Rapporten redovisar dels en kontinuerlig och systematisk beskrivning av 444 äldre skolbarn och ungdomar i åldern 12–20 år, som har passerat Stockholms läns landstings akut- och utredningsavdelningar under tiden 1 januari 1983 till 30 september 1985. 240 av ungdomarna är tvångsomhändertagna (LVU) och 204 har kommit frivilligt (SOL).

Ungdomarna som kommer till landstingets akut- och utredningsavdelningar utgör ingen enhetlig grupp. Beskrivningarna i de olika variablerna varierar stort, och de psykologiska bedömningarna spänner över hela skalan från normalitet till abnormitet.

Ungdomar med invandrabakgrund är klart överrepresenterade. Nästan hälften av målgruppen är invandrare. Men det finns bara marginella skillnader då invandrabakgrund används som differentierande faktor. Invandrarungdomarna har mindre missbruksproblematik, 45,2% av ungdomarna har ingen missbruksproblematik alls. Den siffran skall jämföras med 31,4% för hela gruppen. Kontakten med modern beskrivs oftare som OK för invandrarungdomarna, 25% mot 16%. Fler invandrarungdomar bedöms utsättas för stryk och misshandel av sina fäder, 19% mot 12%. Men i det stora hela är problembilden densamma för ungdomar med invandrabakgrund som för svenska ungdomar.

Ungdomsvården har sitt eget ”svarta hål”, ca 10 procent av ungdomarna får ingen hjälp alls. Några särgrupper går att urskilja:

Tvångsomhändertagna narkotikamissbrukande flickor.

Psykotiska – bisarra – sköra ungdomar.

Gravt relationsstörda, utagerande, aggressiva pojkar.

Kriminella, ”smarta” pojkar.

Beskrivningarna av de tvångsomhändertagna flickorna skiljer sig i flera fall från den övriga målgruppen.

De tvångsomhändertagna flickorna visar:

En mer störd föräldrakontakt.

En djupare grad av relationsstörning.

Ett kontaktsätt som för de äldre flickorna oftare beskrivs i termer av att ”isolera sig” och att ”dra sig undan”, och för de yngre som ”provocerande, stökiga”.

Ett större narkotikamissbruk.
En större utsatthet för mobbning i skolan.
Mindre kriminalitet.
Bättre tillgång till svenska språket.
Bättre skolkunskaper.

Behandlingsplaneringen spricker dubbelt så ofta för de tvångsomhändertagna flickorna som för de tvångsomhändertagna pojkarna. § 12-hemmen beskrivs som mycket dåligt anpassade till flickornas behov. Resultaten visar på en målgrupp inom målgruppen som har behov av kraftiga behandlingsinsatser, men som nu oftast lämnas i sticket.

Källa: Forsling, S. (1987) 444 *Stockholmsungdomar i kris*. Stockholms läns landsting.

Blir värstingen värre? och Värstingflickor finns dom?

En studie av studier om stockholmsungdomar i kris 1983–1991

Någon förskjutning i målgruppen kunde inte påvisas då beskrivningar av ungdomar från 1983–1985 jämfördes med ungdomar från 1987–1989. Den obefintliga ”värstingen” blev inte värre. Målgruppen var fortfarande psykologiskt bred.

I målgruppsbeskrivningen fram till 1990 skiljde sig de tvångsomhändertagna flickorna i flera avseenden. I rapporten *Värstingflickor finns dom?* studerades 1990 års material för att se om skillnaderna kvarstod mellan de tvångsomhändertagna flickornas problem och de tvångsomhändertagna pojkarnas. Rapporten visade på följande statistiskt säkerställda skillnader (*) mellan pojkar och flickor på § 12-institutioner:

Variabel	P–F
Psykiskt våld i relationen fader – elev	*
Misstanke eller offer för sexuella övergrepp	*
Prostitution	*
Sexuellt utnyttjad	*
Fysiskt våld, relation moder – elev	*
Psykiskt våld i relation moder – elev	*
Narkotikamissbruk	*
Relationsstörning	*
Sociala värderingar – kriminella	*
Stöld	*
Skadegörelse	*
Våld, misshandel	*

Rån	*
Vagabondage	*
Självordsförsök	*
Olämplig ursprungsnivå	*
Bättre läs- och skrivkunskaper	*
Positiv bindning moder – elev	*
Negativ bindning fader – elev	*
Biologisk moder vill ej ha kontakt	*

Det var mycket av samma bild och samma mönster som gick igen när 1990 års målgrupp jämfördes med tidigare års beskrivningar. Några värstingflickor hittades inte. Däremot flickor som kanske hade haft det värst.

Källor: Forsling, S. (1990) *Kan värstingen bli värre?* Stockholms läns landsting.
Forsling, S. (1991) *Värstingflickor finns dom?* Stockholms läns landsting.

Problemlprofiler hos ungdomar inskrivna på särskilda ungdomshem i Stockholms län åren 1990–1994

Undersökningen omfattar alla ungdomar som under åren 1990–1994 har varit inskrivna och vistats mer än en vecka på särskilda ungdomshem i Stockholms län. Totalt omfattar undersökningen 814 ungdomar. Åldern hos de undersökta barnen och ungdomarna varierar mellan 8 och 20 år med en medel- och medianålder på omkring 16 år. Andelen flickor varierar under undersökningsåren. Den är lägst 1990, drygt 20% och högst åren 1991 och 1994, knappt 35%. Andelen ungdomar med invandrarbakgrund är 1990 53% för att sedan öka till 64% år 1994.

En faktoranalys utförs på ungdomarnas problembilder. 18 variabler ingår i analysen. Fyra typer av variabelgrupperingar kan urskiljas. Faktor 1 är uppbyggd kring ungdomarnas kriminalitet, faktor 2 kring missbruk, faktor 3 kring psykiska problem och faktor 4 kring sexuella problem hos de unga.

Faktoranalysen resulterar i fem dikotoma variabler så kallade profilgrupper. Profilgrupp 1 (P1) är en brottsprofil, grupp 2 (P2) en missbruksprofil, grupp 3 (P3) en psykisk problemprofil, grupp 4 (P4) en sexuell problemprofil och till slut en profilgrupp noll (P0) där de ungdomar ingår som inte platsar i någon av de fyra andra profilgrupperna. Flickorna ingår signifikant oftare i problemprofilerna P3 och P4 och signifikant mer sällan i problemprofilen P1.

I slutet av rapporten, som ingår som ett kapitel i forskningsöversikten *Vård av ungdomar med sociala problem*, gör författaren, Jerzy Sarnecki, en sammanfattning som är av intresse för framställningen i Bild 2. Han talar om dagens och gårdagens värstingar. Han menar att de senaste årens värstingdebatt har fokuserat på våldet

och de oerhörda konsekvenser som våldshandlingar kan få. Den bild av ungdomsbrottsligheten som medier och debattörer har frammanat skiljer sig från den bild som var vanlig i samhällsdebatten för 15–25 år sedan. Han hänvisar till Gustav Jonsson (1971), till Olofsson (1973), Humble och Settergren-Carlsson (1974) och sin egen uppföljning *1956 års klientelundersökning av de unga lagöverträdarna*. Det handlar alltså om föräldragenerationen till dagens ungdomar. Han skriver:

”Bilderna av asociala ungdomar från dessa gamla studier tycks likafullt stämma väl in på dagens värstingar. Även de har en mängd olika problem där brottslighet och missbruk är de mest dominerande. – Kanske finns de stora förändringarna, de utbredda åsikterna om ungdomsproblemen till trots, inte i själva problemens karaktär, dess orsaker eller ens i dess omfattning, utan just synen på dessa problem”.

Sarnecki avslutar kapitlet med att framhålla att resultaten också ger en mängd information om att de undersökta ungdomarna långt ifrån i alla avseenden är extremt avvikande. Hans sista mening lyder:

”... förutsättningar för en framgångsrik vård bör finnas hos den stora majoriteten av de undersökta ungdomarna”.

Källa: Sarnecki, J. (1996) Problemprofiler hos ungdomar på särskilda ungdomshem i Stockholms län åren 1990–1994, i Armelius, B-Å. et al (red) *Vård av ungdomar med sociala problem – en forskningsöversikt*. Liber Utbildning och Statens institutionsstyrelse, Stockholm.

Invandrarungdomar på särskilda ungdomshem

Undersökningen omfattar 248 ungdomar. Den undersökta tiden är 1990–1994. Ungdomarna grupperas i tre grupper.

1. Svenskar
2. Svenska medborgare med invandrarbakgrund
3. Utländska medborgare

I rapporten definieras invandrare som de som tillhör grupp 2 och 3. Svenska ungdomar utgjorde 43%, de med invandrarbakgrund 22% och de som var utländska medborgare, 35%. Det betyder att med den valda definitionen av invandrare kom den undersökta invandrargruppen att utgöra 57%.

Jag väljer att återigen ta fasta på det i rapporten som har direkt betydelse för Bild 2.

Den största delen av ungdomar med invandrarbakgrund är födda i Sverige. Deras problem har till stor del uppstått i Sverige. Problembilderna är i stort sett identiska med de svenska ungdomarnas. Det betyder att det stora antalet invandrarungdomar bland dagens problemungdomar inte i sig bidrar till någon stor förändring. Bergström skriver:

”Man kan säga att behandlingen av invandrarungdomar med allvarliga sociala problem bör inriktas på att få dem integrerade i det svenska samhället – behandling

av svenska ungdomar med allvarliga sociala problem bör också ha integrering i samhället som huvudinriktning”.

Källa: Bergström, U. (1995) *Invandrarungdomar på särskilda ungdomshem*. Delrapport från ”Utvärdering av socialtjänstens institutionsvård av barn och ungdomar” (§12-projektet). Stockholms universitet.

”Fyra av tio flickor försökte ta sitt liv”

Nytt forskarlarm: Bland problemungdomar lider flickorna svårast av psykisk ohälsa.

När Statens institutionsstyrelse (SiS) övertog ansvaret för de särskilda ungdomshemmen (tidigare kallade § 12-hem eller ungdomsvårdsskolor) 1994 var en viktig uppgift att sätta igång forskning och utveckling av ungdomsvården. Ett system för dokumentation av ungdomars problem och behov utvecklades där basen i systemet är en strukturerad intervju, ADAD (Adolescent Drug Abuse Diagnosis).

Det unika är att ungdomarna själva intervjuas och svarar på frågor om sitt behov av hjälp inom olika livsområden. Det kanske mest påfallande är att gruppen som helhet har problem på så många olika områden, till exempel familjerelationer, skol-sammanbrott, psykisk hälsa, missbruk och brottslighet. Schablonbilden av problem-ungdomar omkullkastas genom att de så tydligt förmedlar att de vill ha hjälp.

Även när det gäller föräldrarelationerna är flickorna mer utsatta än pojkarna. Intervjusvaren ger en tydlig bild av ömsesidig besvikelse mellan föräldrar och barn och många ungdomar har föräldrar som har egna problem med psykisk hälsa, missbruk och kriminalitet. *Trots dessa i många stycken förskräckande siffror är kanske det mest förvånande och hoppgivande resultatet att ungdomarna i så stor utsträckning vill få hjälp med sina problem.*

Sture Korpi och Anne Hermodsson, DN Debatt 18/4 2000.

Fakta Bild 10

Stall Frossarbos utbildningsprogram

Stall Frossarbo har under flera år bedrivit en hästskötarutbildning med speciell inriktning mot travhästen och dess träning och skötsel. Utbildningen har bedrivits med utgångspunkt från det praktiska arbetet med hästarna samt med kontinuerliga teoretiska inslag från bl a STC:s utbildningsmaterial. För att ge eleverna möjlighet att få betyg enligt gymnasieskolans regelverk samt utnyttja sina kunskaper i fortsatta studier har vi efter konsultation med Percy Johnson, pedagogisk konsult på SiS, beslutat att ansöka om att få bedriva utbildningen i enlighet med det individuella programmet i gymnasieskolan.

Utbildning och behandling bildar på Stall Frossarbo en bindande helhet. Hästen fungerar som en länk mellan behandlare och elev och är en förutsättning för att i ett initialt skede upprätta den viktiga arbetsalliansen mellan behandlare och elev. Genom arbetet med djuren kan allmängiltiga förhållningsregler belysas och avdramatiseras och de tydliga parallellerna som finns mellan människa och djur utnyttjas i behandlingen. Det personliga ansvaret knutet till en ”egen” häst är av avgörande betydelse för elevens fortsatta utveckling.

Vi arbetar från detalj till helhet och tränar systematiskt eleverna i att ta in den verklighet som omger dem. Arbeta och studier bedrivs parallellt och den teoretiska inläringen blir en naturlig del av processen och mycket av den tidigare rädslan för utbildning motverkas. Föreläsningar där kärnämnen och fackämnen blandas naturligt, intern och extern praktik, läxor, delprov, och skriftliga slutprov är viktiga delar av utbildningsplanen. Kompletterande undervisning i kärnämnen kan komma att köpas in från närstående kommun. Valet av IP kommer att uppfylla samtliga motiveringar till det individuellt utformade utbildningsprogrammet för våra elever:

Kompensatoriska – för de elever som saknar tillräckliga kunskaper

Motivationsskapande – för de elever som saknar studiemotivation

Stödjande – för elevernas allmänna utveckling

Individuella – alla elevers ”kontrakt” utifrån elevens val och kontrakt med Stall Frossarbo

Plan för individuellt program, Djurvårdare med inriktning mot hästhushållning på Stall Frossarbo

Ämne	Poäng	Studietid
Hästkunskap, grundkurs 1	200	2 mån
Hästkunskap, grundkurs 2	200	2 mån
Hästkunskap, grundkurs 3	400	4 mån

Valbara slutkurser och eller påbyggnadskurser

Ämne	Poäng	Studietid
Etologi/hästpsykologi	400	4 mån
Hovslageri 1	400	4 mån
Hovslageri 2	400	4 mån

Individuellt program Stall Frossarbo

KURSBESKRIVNINGAR

Ämne: Hästkunskap
Kurs: Grundkurs 1
Förkunskapskrav: Inga
Poäng: 200

Mål

Kursen skall ge grundläggande kunskaper om hästens behov, skötsel och vård, samt grundläggande färdigheter i det praktiska arbetet med hästen. Kursen ger också goda kunskaper om hästens anatomi.

Efter genomgången kurs skall eleven:

- Kunna hantera hästen och medverka vid dess dagliga skötsel.
- Kunna sela på hästen till vagn och kunna sela av.
- Kunna köra en häst i motionstempo.
- Kunna redogöra för hästens grundläggande behov.
- Kunna redogöra för skelettets uppbyggnad.
- Kunna namnge olika bendelar.

Betygskriterier:

Godkänd

- Eleven hanterar hästen under handledning på ett godtagbart sätt och medverkar vid dess skötsel.
- Eleven redogör för hästens grundläggande behov.
- Eleven redovisar i ett skriftligt prov sina kunskaper om hästens anatomi och namnger olika bendelar. I ett prov på 60 frågor skall 30 frågor vara rätt besvarade.
- Eleven selar på hästen enligt lärarens anvisningar och redogör därefter för de olika utrustningsdetaljernas betydelse.
- Eleven kör tillsammans med lärare häst på skogsväg i motionstempo.

Väl godkänd

Eleven hanterar självständigt hästen på ett godtagbart sätt och sköter den dagliga omvårdnaden.

Eleven besitter en god insikt om hästens grundläggande behov.

Eleven redovisar i ett skriftligt prov sina kunskaper om hästens anatomi genom att namnge olika bendelar. I ett prov om 60 frågor skall 50 frågor vara rätt besvarade.

Eleven presenterar självständigt en korrekt förberedd och påselad häst för motionskörning och redovisar de olika utrustningsdetaljernas betydelse.

Eleven kör själv häst på skogsväg i motionstempo.

Ämne: Hästkunskap

Kurs: Grundkurs 2

Förkunskapskrav: Hästkunskap, Grundkurs 1

Poäng: 200

Mål

Kursen skall ge grundläggande kunskaper om hästens fysiologi med tonvikt på muskler och muskelgruppers uppbyggnad och på hovens funktion. Kursen skall också ge grundläggande kunskaper om kör- och ridhästens utrustning i form av olika brett, skydd och balanseringshjälpmedel. Kursen skall ge en fortsatt fördjupad färdighet i hästens omvårdnad och den praktiska tillämpningen av hästens utrustning. Kursen omfattar ett historiskt avsnitt där eleven får följa hästen genom tre århundraden.

Efter genomgången kurs skall eleven:

Kunna redogöra för musklers funktion och muskelgruppers uppbyggnad och namnge vissa större muskelgrupper.

Kunna redogöra för hovens mekanism och funktion.

Kunna namnge olika brett, skydd och balanseringshjälpmedel och att förstå principen bakom valet av dessa hjälpmedel.

Kunna tillämpa dessa hjälpmedel i det praktiska arbetet med hästen.

Kunna förstå hästens betydelse i det mänskliga samhällets uppbyggnad och utveckling.

Betygskriterier:

Godkänd

Eleven skall med viss handledning kunna nöjaktigt redogöra för hur hästens muskler är uppbyggda och hur de fungerar.

Eleven skall med viss handledning kunna nöjaktigt redogöra för hovens funktion.

Eleven skall med viss handledning kunna nöjaktigt redogöra för principen bakom

val av olika bett, skydd och balanseringshjälpmedel och praktiskt tillämpa dessa hjälpmedel.

Eleven skall i skriftligt prov namnge vissa större muskelgrupper och även komponenter i dessa musklers uppbyggnad och i samma skriftliga prov namnge olika bett, skydd och balanseringshjälpmedel. I provet finns också några frågor om hästens betydelse i vår egen historia. I ett prov om 60 frågor skall 30 frågor vara rätt besvarade.

Väl godkänd

Eleven skall självständigt kunna redogöra för hur hästens muskler är uppbyggda och hur de fungerar.

Eleven skall självständigt redogöra för hovens funktion.

Eleven skall självständigt kunna redogöra för principen bakom val av bett, skydd och balanseringshjälpmedel och att praktiskt tillämpa dessa hjälpmedel.

Eleven skall i skriftligt prov namnge vissa större muskelgrupper och även komponenter i dessa musklers uppbyggnad och i samma skriftliga prov namnge olika bett, skydd och balanseringshjälpmedel. I provet ingår några frågor om hästens betydelse i vår egen historia.

I ett prov på 60 frågor skall 50 frågor vara rätt besvarade.

Ämne: Hästkunskap

Kurs: Grundkurs 3

Förkunskapskrav: Hästkunskap, Grundkurs 1, 2.

Poäng: 400

Mål

Kursen skall ge fördjupade kunskaper om hästens fysiologi, nu också med tonvikt på träningslära. Eleven lär sig hur hästens olika sinnesorgan fungerar, andningsapparaten uppbyggnad, lungors och hjärtats funktion och en ytterligare fördjupad kunskap i hovens mekanism och hur en led är uppbyggd.

Kursen skall även ge kunskap om vissa av de vanligaste hästsjukdomarna, åtgärder som bör vidtas vid dessa sjukdomar och hur de eventuellt kan förebyggas.

I kursens praktiska moment ingår att assistera vid snabbkörning och tävling och att assistera vid skoning.

Efter genomgången kurs skall eleven:

Kunna redogöra för hur hästens sinnesorgan fungerar.

Kunna förstå andningsorganets och hjärtats uppbyggnad och förstå deras betydelse för hästens träning och välbefinnande.

Kunna förstå skillnaden mellan ett aerobt och ett anaerobt muskelarbete. Kunna lägga upp ett träningsprogram för hästar i olika åldrar.

Kunna redogöra för hur en led är uppbyggd och fungerar.
Kunna redogöra för hur hoven fungerar och förstå betydelsen av stråltryck och den elastiska putans funktion.
Kunna känna igen och vidta åtgärder vid några av de vanligaste hästsjukdomarna.
Kunna assistera vid snabbkörning och tävling.
Kunna assistera vid skoning.
Kunna själv ta av skor på en häst.

Betygskriterier:

Godkänd

Eleven skall under viss handledning kunna lägga upp träningsprogram för hästar i olika åldrar, utifrån vissa fysiologiska aspekter, bland annat aerobt och anaerobt muskelarbete.

Eleven skall i skriftligt prov redogöra för hovens uppbyggnad och mekanism och hur en led fungerar. I samma skriftliga prov ingår frågor om vissa hästsjukdomar och även frågor om hästskons nomenklatur. I ett prov på 60 frågor skall 30 frågor vara rätt besvarade.

Eleven skall nöjaktigt bistå vid snabbkörning och tävling. Eleven skall nöjaktigt ta av en häst dess skor.

Väl godkänd

Eleven skall självständigt lägga upp träningsprogram för hästar i olika åldrar utifrån vissa fysiologiska aspekter, bland annat aerobt och anaerobt muskelarbete.

Eleven skall i skriftligt prov redogöra för hovens uppbyggnad och mekanism och hur en led fungerar. I samma skriftliga prov ingår också frågor om vissa hästsjukdomar och frågor om hästskons nomenklatur. I ett prov på 60 frågor skall 50 frågor vara rätt besvarade.

Eleven skall på ett bra och självständigt sätt bistå vid snabbkörning och tävling. Eleven skall på ett lugnt och effektivt sätt ta av en häst dess skor.

Exempel på valbar slutkurs

Ämne: Hästkunskap

Kurs: Etologi/Hästpsykologi

Förkunskapskrav: Hästkunskap, Grundkurs 1, 2, 3

Poäng: 400

Mål

Kursen skall ge kunskaper om etologins grundbegrepp, om hästens naturliga beteende samt om hur en förändrad miljö påverkar djurens beteenden och livsbetingelser.

Efter genomgående kurs skall eleven:

Kunna förklara begrepp som nyckelretning, prägling, rangordning, revir, överslags-handlingar, fixa rörelsemönster och inlärt respektive medfött beteende.

Kunna förklara och ge exempel på samband mellan beteende och domesticering samt hur detta påverkar djurs beteenden.

Kunna redogöra för hästens sociala beteende.

Kunna beskriva hur djurs beteende styrs fysiologiskt.

Kunna studera, dokumentera och tolka beteendet hos hästen i olika åldrar och i dess livsmiljö.

Betygskriterier:

Godkänd

Eleven skall i skriftligt prov redovisa sina kunskaper i den inlärningspsykologiska processen och med inlärningspsykologiska begrepp förklara skillnaden mellan medfödda och domesticerade beteenden, ha en förståelse för hästens "språk" och sociala mönster och hur hästens beteende styrs fysiologiskt. I ett prov på x antal frågor skall eleven ha 50% rätt.

Eleven skall med handledning kunna iakttaga, kommentera och tolka hästens beteende i det praktiska arbetet.

Väl godkänd

Eleven skall i ett skriftligt prov redovisa sina kunskaper i den inlärningspsykologiska processen och med inlärningspsykologiska begrepp förklara skillnaden mellan medfödda och domesticerade beteenden, ha en förståelse för hästens "språk" och sociala mönster och hur hästens beteende styrs fysiologiskt. I ett prov på x antal frågor skall eleven ha 80% rätt.

Eleven skall självständigt kunna iakttaga, kommentera och tolka hästens beteende i det praktiska arbetet.

Fakta Bild 11

Elevernas hästskattningar i ”experiment projektiv identifikation”

Privata skattningen (i vagnen)

Flickan har samma nummer som sin häst.

Egen häst (+)	Andras hästar (+) (-)
Flicka 1 : 1	2 3 4 5 6
Flicka 2 : 2	1 4 3 5 6 A
Flicka 3 : 3	5 4 2 1 6
Flicka 4 : 4	6 2 5 3 1
Flicka 5 : 5	4 3 6 2 1 B
Flicka 6 : 6	4 5 2 3 1

Öppen skattning i grupp

Egen häst (+)	Andras hästar (+) (-)
Flicka 1 : 1	2 3 4 5 6
Flicka 2 : 2	1 3 5 4 6 A
Flicka 3 : 3	1 2 5 4 6
Flicka 4 : 4	6 2 5 3 1
Flicka 5 : 5	4 6 3 2 1 B
Flicka 6 : 6	4 5 2 3 1

Nog går det att se ett grupptryck, eller?

Fakta Bild 12

Stall Frossarbo och pressen

Idén till sammanställningen var Leif Birganders, avdelningschef vid NVO. Stockholms läns landsting. Då bidrag hade erhållits från Socialstyrelsens fond för utveckling av § 12-vården för igångsättandet av Stall Frossarbo, kunde denna sammanställning vara ett bra sätt att redovisa erhållna medel. I förordet säger elever och personal att det är ett tilltalande förslag.

”Vi är fortfarande mitt uppe i tillblivelseprocessen och prövar formerna för Stall Frossarbo. Då kan det vara svårt att se skogen för bara träen. Vår förhoppning är att vi nu kan ge en mer levande och engagerad bild av Stall Frossarbos tillblivelse än vad som hade varit fallet om vi använt oss av en mer traditionell statistisk redovisning”.

Sammanställningen inleds med att presentera bakgrunden till Stall Frossarbo, genom att belysa några av de problem som den landstingsdrivna tvångsvården av ungdomar har att brottas med. Därpå följer artiklarna i kronologisk ordning under rubrikerna Fackpress – psykosocialt arbete, Fackpress – hästsport, Veckopress och Dagspress. Följande artiklar ingår:

Bakgrund

Ungdomsvårdens svarta hål, Barbro Holmberg, *Psykologtidningen*

Våra önskade och oönskade barn, Anna Hedborg, DN

Fackpressen – Psykosocialt arbete

Omsorg: Anja Thorkelsson-Lindahl

Psykologtidningen: Anja Thorkelsson-Lindahl

STOFF. Socialstyrelsen: Barbro Söderman

STING. Stockholms läns landsting: Ingegerd Rönnberg

Fackpressen – hästsport

Hästsport: Dennis Paulsson

Hästsport: Dennis Paulsson

Travrapodi: Ulla Sjögren

Veckopressen

Allas Veckotidning: Eva Larsson

Dagspressen

Dagens Nyheter: Kerstin Vinterhed

Aftonbladet: Tomas Sjöman

Expressen: Ylva Vesterlund

Uppsala Nya Tidning: Barbro Eidenert

Svenska Dagbladet: Håkan Bergström

Källa: *Stockholms läns landsting*. Stall Frossarbo och Pressen. Ett behandlingshems tillblivelse speglat av fack-, vecko- och dagspress 1986–1990.

Fakta Bild 20

Bron över visk-vusk

Målsättning: Ett försök att integrera vården inom skola med vården utom skola, genom att ge eleven möjlighet att få hjälp av personal under elevens första tid i vård utom skola. Många elever beskriver den första tiden utanför institutionen som en påfrestande och svår tid. De önskar hjälp från institutionen under denna tid, främst då från den personal som de har lärt känna och har blivit trygga med.

Försöket bygger på ett frivilligt deltagande av såväl elever som personal.

Givna försöksresurser: Två extra vårdartjänster under försöksperioden november 1971 till och med juni 1973.

Försökets utformning: De två extra vårdarna serverar vardera tre avdelningar och går in som vikarier för de vårdare som far iväg. Samtliga elever och personal kan beröras av försöket. En given standardtid vid planeringen av en visk-vusk-resa är en vecka.

En visk-vusk resa kommer till enligt följande:

- Steg 1. En elev framför önskemål om att få en viss personal med sig vid en vusk-placering.
- Steg 2. Den tillfrågade personalen avgör om han eller hon har möjlighet att följa med. Ersättningen under en visk-vusk resa kan endast utgå i ledighet (förutom naturligtvis traktamente). Ett dygns bortovaro betalas med 18 timmars ledighet minus den ordinarie arbetstiden. Modellen föreskriver också att den extra ledigheten skall tas ut i omedelbar anslutning till resan. I och med att fackföreningarna vid skolan har ställt sig positiva till försöket har vi kunnat använda oss av den här ersättningsmodellen. Det har inte funnits något ekonomiskt utrymme för avtalsenlig övertidsersättning.
- Steg 3. Eleven intervjuas av rapportgivaren om hur han vill ha stötningen från den medföljande personalen.
- Steg 4. Eleven och den medföljande personalen arbetar fram en konkret modell för resan tillsammans med en arbetsgrupp som består av representanter från varje avdelning, eftervårdsassistent och rapportgivaren.
- Steg 5. Eleven och hans avdelningspersonal går igenom med rapportgivaren hur elevens tid har varit på Bärby. Här används också en utarbetad vård- och behandlingsspegel.
- Steg 6. Visk-vusk resan.
- Steg 7. Den medföljande personalen rapporterar till arbetsgruppen direkt vid återkomsten.
- Steg 8. Eleven rapporterar till rapportgivaren efter en vecka, vid eventuell återkomst före sex månader, annars efter sex månader.

Resultat: Trettiofem (35) resor gjordes. Två (2) blev undersökningsmissar. Försöksledaren hade semester. De trettiofyra (34) redovisade resorna fördelades på tjugo- fyra (24) elever. En (1) elev gjorde tre (3) resor, sju (7) elever två (2).

Trettiofyra (34) av resorna uppfattades samstämmigt av elever och personal som meningsfulla. Med meningsfulla menades, att elever och personal fick ännu bättre kontakt med varandra än tidigare (de vågade prata ”riktigt” med varandra).

Att personalen tyckte att de bättre kunde förstå elevens situation.

Att eleven tyckte att personalen hade bistått med hjälp i kritiska situationer. Vid varje resa tycktes det uppstå incidenter som mycket väl hade kunnat resultera i en återgång till institutionen om inte en personal hade varit med.

Många av personalen tyckte också att resorna hade en ren personalvårdande karaktär. Det kändes ofta mycket lättare att börja arbeta igen. Man hade fått vara ifrån ett tag och fått lite perspektiv på institutionslivet.

Uppföljningen av tiden efter visk-vusk resan visade att det var svårt att hålla en nära kontakt. Det var som om de dagliga Bärbyproblemen sög upp all tid. Enligt eleverna hörde personalen av sig alldeles för lite och ändå var kontakten med eleverna efter en ”bron över visk-vusk placering” klart tätare än för övriga elever. Eleverna tyckte att det var mest de som höll kontakten och att det kom att handla alltför mycket om ekonomi.

Hur gick det då för eleverna som utnyttjade bron? Stannade de kvar, kom de tillbaka eller gick de vidare till någon annan form av samhällsservice?

Uttryckt i enkla siffror blev resultatet följande: Efter ett halvår var tre (3) elever fortfarande kvar i sina vusk-placeringar. Sex (6) elever hade återkommit till skolan men var nu åter ute i vusk. Nio (9) elever var på skolan. Två (2) var utskrivna och fyra (4) var överflyttade till kriminal- eller mentalvården.

Enkla siffror utelämnar tolkningar samtidigt som den styr tolkningar. Hade vi använt oss av en tremånadersuppföljning, som många gånger är brukligt, hade vi kunnat stoltsera med en lyckas-grupp på femtio procent (50). Nu blev den tjugo procent (21). Vad är lyckas egentligen och hur länge skall något vara ”lyckligt” för att vara lyckat?

Resultaten visade att vi var dåligt rustade att ge vusken ett reellt innehåll. Vi påbörjade en relationsprocess på institutionen. Vi bjöd en del på oss själva. Men vi hade sedan knappast någon möjlighet att följa upp det vi påbörjat. Det var svårt att finnas med eleven i vusk, det blev alltför kostsamt och de fackliga representanterna tyckte inte att de kunde ge fortsatt ersättningsdispens trots att själva broförsöket uppfattades som positivt. Allt kom att återgå till det vanliga.

Källa: Forsling, S. (1974) *Behandlingsundersökningar vid Bärby 1971–1973*. Slutresultat och sammanfattning. Socialstyrelsen rapport 7.